

รายงานการวิจัย

การวิจัยและพัฒนา
รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
Research and Development of Whole School
Learning Reform Model

รศ.ดร.ทิตนา แหมมณี ผศ.ดร.พิมพันธ์ เดชะคุปต์
รศ.ดร.ดวงเดือน อ่อนน่วม ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลงานของโครงการวิจัยแม่บท
ในชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พฤษภาคม 2544 – พฤษภาคม 2547

คำนำ

เอกสารเล่มนี้เป็นผลงานของโครงการวิจัยแม่บท ในชุดโครงการวิจัยและพัฒนา เพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (ชุดโครงการ วพร.) ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ถึง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2547

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยแม่บท คณะนักวิจัยหลัก จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ร่วมเรียนรู้และร่วมดำเนินงานกับคณะนักวิจัยอีกหลายคณะ ที่รับผิดชอบดำเนินการโครงการวิจัยย่อย 49 โครงการ เพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียน/สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 135 แห่ง ใน 33 จังหวัด

รายงานผลการวิจัยของโครงการวิจัยแม่บทในเอกสารฉบับนี้ จึงครอบคลุม เชื่อมโยง และสะท้อนถึงผลการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ของโรงเรียน/สถานศึกษา 135 แห่ง ในโครงการวิจัยย่อย 49 โครงการด้วย

นอกจากนั้นในการรายงานผล ยังนำเสนอรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ประสิทธิภาพที่เป็นบทเรียนจากการรวมพลังปฏิรูป การดำเนินงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับ นักวิชาการจากภายนอก การปรับเปลี่ยนบทบาทของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การขยายผลการปฏิรูป การเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และรูปแบบการขยายผล รวมทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ที่ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับจะนำไปสู่การปฏิบัติได้

คณะนักวิจัยหลักชุดโครงการ วพร.
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ธันวาคม 2547

บทคัดย่อ

ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (ชุดโครงการ วพร.) หรือโครงการวิจัยแม่บท ดำเนินการโดยคณะนักวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้ดำเนินงานเป็นระยะเวลา 3 ปี ตั้งแต่พฤษภาคม 2544 ถึงพฤษภาคม 2547 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนโรงเรียน/สถานศึกษาในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา รวมทั้งเพื่อการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ เกี่ยวกับรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และรูปแบบการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียน/สถานศึกษาในชุดโครงการ

ชุดโครงการ วพร. หรือโครงการวิจัยแม่บท ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยจำนวน 49 โครงการ ใน 33 จังหวัด โดยโรงเรียน/สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 135 แห่ง ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียนให้มีผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และตามเป้าหมายที่โรงเรียนกำหนด และเพื่อวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อเป้าหมายอันเป็นจุดเน้นของโรงเรียน และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน แนวคิดและแนวทางในการดำเนินการชุดโครงการ วพร. มีดังนี้

โครงการวิจัยแม่บท โดยคณะนักวิจัยหลัก ทำหน้าที่ออกแบบและวางแผนการดำเนินงาน โดยมีคณะนักวิจัยร่วมร่วมสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของโรงเรียน/สถานศึกษาตามกรอบแนวคิดพื้นฐาน และยุทธศาสตร์ 5 ด้าน คือ 1. การจัดการศึกษาที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด 2. การกำหนดจุดเน้นด้านเป้าหมายและวิธีการพัฒนาการเรียนรู้ 3. การพัฒนาทั้งโรงเรียนแบบรวมพลัง 4. การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และ 5. การวิจัยปฏิบัติการ/การวิจัยและพัฒนาคุณภาพงาน นอกจากนี้ คณะนักวิจัยยังดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อตอบปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และรูปแบบการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียน

ส่วนโครงการวิจัยย่อย โรงเรียนเป็นฝ่ายดำเนินการในระยะเวลา 2 ปี ระหว่างพฤษภาคม 2545 ถึงเมษายน 2547 โดยมีนักวิชาการจากสถาบันครุศึกษา ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรจากหน่วยงานอื่นในท้องถิ่นที่สนใจเรียนรู้เข้าร่วมดำเนินงานและทำการวิจัยร่วมกับโรงเรียน ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนทางวิชาการโดยตรง เมื่อได้แผนแม่บทแล้ว โรงเรียนนำแนวคิดพื้นฐานไปปฏิบัติ ให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน โดยใช้การวิจัยและพัฒนาเป็นเครื่องมือ ขณะที่ครูทดลองจัดการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการที่ได้ร่วมกันคิดและกำหนดให้ทั้งโรงเรียนดำเนินการ เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะและความสามารถตามจุดเน้นหรือเป้าหมายของโรงเรียน ผู้บริหารและทีมบริหารวิชาการของโรงเรียน ทำหน้าที่จัดปัจจัยเกื้อหนุน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูในการพัฒนาการนิเทศภายใน และการทำวิจัย

เพื่อพัฒนาคุณภาพงานและสร้างองค์ความรู้ รวมทั้งการประเมินผลการดำเนินงาน ด้านนักวิชาการจากภายนอก โรงเรียนช่วยเสริมสมรรถภาพด้านวิชาการให้แก่ครูและผู้บริหาร ส่วนผู้ปกครอง ชุมชน และกรรมการสถานศึกษาก็ให้การสนับสนุนและร่วมมือพัฒนานักเรียนอีกทางหนึ่ง

ผลการวิจัย จากการดำเนินงานการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ด้วยกระบวนการวิจัยและพัฒนา ในระยะเวลา 2 ปีการศึกษา คณะนักวิจัยของโครงการวิจัยแม่บทและโครงการวิจัยย่อยได้เรียนรู้ ปรับปรุง และพัฒนากระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียน/ สถานศึกษาทั้ง 135 แห่ง อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ได้รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนาที่มีคุณภาพประสิทธิภาพและประสิทธิผล ได้รูปแบบการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน 135 เรื่อง นอกจากนั้นบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งครู ผู้บริหาร และนักวิจัย/ นักวิชาการจากภายนอกที่ร่วมกันดำเนินงานวิจัยและพัฒนา ได้ปฏิรูปการเรียนรู้ของตน จนส่งผลให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข พัฒนาดตนเองให้เป็นคนดีและมีความสามารถตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน พบว่า เมื่อสิ้นสุดโครงการ มีโรงเรียนที่มีระดับการพัฒนาดี/ดีมาก ร้อยละ 55.6 ระดับการพัฒนาปานกลางร้อยละ 42.7 และระดับการพัฒนาน้อยร้อยละ 2.2 และเมื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงระดับการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน พบว่า มีโรงเรียนร้อยละ 71.2 ที่มีระดับการพัฒนาที่ยั่งยืนและก้าวหน้าและร้อยละ 28.8 ที่ยังไม่มีความยั่งยืนในการพัฒนา เมื่อใช้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน 5 ด้าน ได้แก่ ความรู้วิชาการ ทักษะการคิด ทักษะการแสวงหาความรู้และทักษะการทำงาน ลักษณะความเป็นพลเมืองดี และความสามารถทางการคิดเชิงสังคม ในการแสดงระดับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน พบว่า เมื่อพิจารณาจากนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนส่วนใหญ่มีระดับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนอยู่ในระดับดีมาก 2 ด้าน ได้แก่ ความรู้วิชาการ และทักษะการคิด และเมื่อพิจารณาจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนส่วนใหญ่มีระดับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนอยู่ในระดับดีทุกด้าน

โดยสรุปผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา มีความเป็นไปได้สูงเมื่อมีการรวมพลังกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

ABSTRACT

This Research and Development in Whole School Learning Reform Project (the RDL Project) funded by the Thailand Research Fund (TRF), has been implemented for the past three years from November 2001 to November 2004 by a team of researchers, mostly from the Faculty of Education Chulalongkorn University. The RDL Project proposed to support a number of schools at basic education level to reform their learning on a whole school basis, using R&D (research and development) as a tool. Also the Project aimed to conduct R&D to systematize a model for whole school learning reform and a model for scaling up whole school learning reform networks, including the formulation of related knowledge.

The RDL project comprised 49 Sub-Projects which were executed by 135 schools in 33 provinces to improve students' learning quality in line with the 2001 Basic Education Curriculum and each school's specific learning achievement goals. These Sub-Projects also aimed to research and develop innovative learning approaches, targeting maximum students' quality improvement, and to conclude a know how related to whole school learning reform.

Based on the following conceptual framework and guidelines, the RDL Project was implemented.

The team of researchers was responsible for running the RDL Project. They designed strategic plans and ensured adequate academic support to the needs of all Sub-Projects. The following 5 concepts providing appropriate framework and strategies for Sub-Projects' implementation were recommended : 1) Providing education for the best interest of learners. 2) Identifying specific targets and innovative learning approaches. 3) Encouraging collaborative whole school development. 4) Reforming learning for paradigm shift among those concerned. 5) Using R&D for improvement of work quality. The key researcher team also conducted R&D to search for strategies, directions, and models for effective whole school learning reform and network expansion.

The 2-year implementation of RDL Sub-Projects was under the responsibility of each school, during May 2002 to April 2004. Some interested external researchers, supervisors, or resource persons from teacher education institutes and other local academic organizations were involved to learn through research along with the schools. Their participation helped lead the schools to more successful reform since the schools could easily get direct academic assistance from them.

Once the master plan was developed, individual Sub-Projects started R&D for learning reform with different arrangements based on the school's own context. Each school selected or developed a relevant instructional/educational innovation to promote specific students' learning outcomes, identified by the school as priorities. All teachers in each school implemented the selected/ developed innovation to suit their students with a view to obtaining targeted learning outcomes. School administrators and teams provided appropriate

supports necessary for teachers to perform their new roles successfully. They also encouraged teachers' participation in developing an internal supervision system and project evaluation. Furthermore, they conducted research on how to improve work quality and construct bodies of knowledge. The roles of external researchers/ resource persons required them to provide academic and technical supervision for both teachers and administrators. As for the participation of parents, communities, and school committees, they all were encouraged to cooperate with schools in promoting students' development.

Research results revealed that after the 2-year of R&D, those participated in the RDL Project and Sub-Projects have systematically learned, improved, and developed whole school learning reform models together with the 135 schools. A model of whole school learning reform through research and development was derived and evaluated to determine its quality, effectiveness and efficiency. In addition, some models for scaling up whole school learning reform networks were presented. Moreover, 135 instructional/educational innovations were introduced. Maximum learning outcomes and products of those involved in the research (teachers, administrators, external researchers/ resource persons) have contributed to the change of schools to become a place for students' happy learning and development of good and competent persons in accordance with the project objectives.

At the end of the project, 55.6 percent of the schools were at "very good" and "good" development levels, 42.7 percent at "fair" and 2.2 percent at "less" levels. When studying the change towards reforming it was found that the reform of 71.2 percent of the schools were progressing well and sustaining, whereas 28.8 percent not yet sustaining. When using the students' desirable characteristics evaluation results in 5 categories : academic knowledge, thinking skills, information and work skills, good citizenship, and ability in social thinking, to represent the levels of the whole school reform, it was found that the grade 6 students in most schools were at "very good" level in 2 categories : academic knowledge and thinking skills. As for grade 9 students, it was found that most schools were at "good " level in all categories.

In conclusion, research findings confirmed that collaborative efforts induced by positive forces both within and outside schools could make possible a successful whole school learning reform.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ ได้มาจากการดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (ชุดโครงการ วพร.) ซึ่งเป็นการทำงานแบบรวมพลังของบุคลากรหลายฝ่าย ความสำเร็จของงานเกิดขึ้นได้เนื่องจากได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากหน่วยงานและบุคคลจำนวนมาก คณะวิจัยหลักผู้รับผิดชอบการดำเนินงานของชุดโครงการ วพร. รู้สึกประทับใจและขอขอบคุณในการสนับสนุนและความร่วมมือของทุกฝ่ายมาดังนี้

ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ประธานคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และประธานคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งคณะกรรมการและกรรมการทั้งสองคณะ และ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ผู้อำนวยการฝ่ายชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลผู้ริเริ่มความคิด และประสานงานจนทำให้เกิดชุดโครงการ วพร. นี้ขึ้น ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนวิจัยเป็นเวลา 3 ปี และสภาพณัติครุศาสตร์-ศึกษาศาสตร์ ที่ให้การสนับสนุนในด้านนโยบาย ทำให้คณะวิจัยหลักสามารถนำความคิดสู่การปฏิบัติซึ่งช่วยให้เห็นผลที่เป็นรูปธรรม และเกิดการเรียนรู้ที่มีคุณค่ายิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของประเทศ

ขอขอบคุณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณบดี 2 ท่าน คือ รศ.ดร.พทุทธ์ ศิริบรรณพิทักษ์ และ รศ.ดร.ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ที่ได้ให้การสนับสนุนในการดำเนินงาน อนุมัติให้จัดตั้งสำนักงานโครงการ วพร. ขึ้นที่ตึก 3 ชั้น 6 และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ขอขอบคุณ ภาควิชาประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ที่ได้ให้การสนับสนุนคณะนักวิจัยหลัก 3 คน ซึ่งเป็นคณาจารย์ของภาควิชา ในการปฏิบัติงานวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งขอขอบคุณคณะนิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน และสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย และนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาประถมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายเฉลิมชัย พันธุ์เลิศ นายภาณิด ประมวลศิลป์ชัย และนายดิเรก สุขสุนัย ที่ได้เป็นกำลังสำคัญในการสำรวจ ข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ในการจัดประชุมต่าง ๆ ทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย

ขอขอบคุณ นักวิจัยร่วม จำนวน 20 ท่าน นักวิจัยภายนอก จำนวน 133 ท่าน และหัวหน้าโครงการวิจัยย่อย จำนวน 49 ท่าน รวมทั้งท่านผู้บริหาร และคณะครูของโรงเรียน/สถานศึกษา จำนวน 135 แห่ง ที่ดำเนินงานในชุดโครงการ วพร. นี้ ท่านเป็นหัวใจสำคัญของงานวิจัยนี้ เนื่องจากสาระสำคัญของงานวิจัยทั้งหมด มีที่มาจากท่าน การดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนให้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนด มิได้เป็นหนทางที่โรยด้วยกลีบกุหลาบ แต่เต็มไปด้วยปัญหาและอุปสรรคนานาชนิด ซึ่งโรงเรียน/สถานศึกษาแต่ละแห่งต่างต้องร่วมแรงร่วมใจรวมพลังกันฝ่าฟันให้ไปถึงเป้าหมาย ซึ่งแม้จะพบว่าได้ประสบความสำเร็จในระดับที่แตกต่างกัน มากบ้างน้อยบ้าง ไปตามเหตุปัจจัย แต่โรงเรียน/สถานศึกษาทุกแห่งก็มีความก้าวหน้าในการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นที่ประจักษ์ นวัตกรรมและองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากแต่ละ โรงเรียน/สถานศึกษา ล้วน

เป็นส่วนประกอบที่ช่วยให้ภาพรวมมีความสมบูรณ์ขึ้น คณะนักวิจัยหลักทุกคนที่รับผิดชอบงานของชุดโครงการ วพร. มีความประทับใจในการร่วมงานกับทุกท่านและโรงเรียน/สถานศึกษาทุกแห่ง และขอขอบคุณในความร่วมมือของท่านมา ณ ที่นี้

นอกเหนือจากกลุ่มบุคคลสำคัญ 3 กลุ่ม ที่กล่าวมา ยังมีกลุ่มบุคคลที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของงานวิจัยนี้อีกจำนวนไม่น้อย ซึ่งคณะวิจัยขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ ท่านที่ปรึกษาของชุดโครงการ วพร. คือ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย ท่านได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่คณะวิจัยหลักมาอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา 3 ปีเต็ม ซึ่งช่วยให้คณะวิจัยหลักสามารถแก้ปัญหาและดำเนินงานแต่ละขั้นตอนลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี ท่านได้ช่วยให้เราเกิดการเรียนรู้ ที่มีคุณค่ายิ่ง คณะวิจัยหลักขอขอบคุณในความเป็นกัลยาณมิตรของท่านมา ณ ที่นี้ เป็นอย่างสูง

นอกจากท่านที่ปรึกษาของชุดโครงการ วพร. คณะวิจัยหลักยังได้กัลยาณมิตรมาช่วยงานของโครงการในฐานะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะกิจอีก 3 ท่านคือ อาจารย์ละเอียด จุฑานันท์ และอาจารย์กิ่งแก้ว อารีรักษ์ รวมทั้ง ดร.อวยพร เรืองตระกูล ที่ได้ให้ความช่วยเหลือด้านการวิเคราะห์ข้อมูล และช่วยให้คณะวิจัยหลักสามารถจัดการกับกองข้อมูลอันมหาศาลได้ จึงขอขอบคุณท่านทั้งสามมา ณ ที่นี้ด้วย

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณ กลุ่มผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของงานที่สำคัญมากอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งนำโดยคุณสุพัชรินทร์ แก้วสำราญ หรือคุณส้ม ซึ่งได้ทำหน้าที่ด้านบริหาร ธุรการ และการบริการ ทั้งหมดของชุดโครงการฯ คุณสุพัชรินทร์ เป็นผู้ปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพสูงมาก สามารถรับมือกับงานที่มีมากมายหลายด้าน และประสานงานกับกลุ่มบุคคลและโรงเรียน/สถานศึกษาจำนวนมากได้อย่างไม่มีที่ติ ทำให้งานทั้งหลายสามารถบรรลุเป้าหมายไปได้ แม้จะอยู่ภายใต้สภาพการณ์ที่วิกฤตและในเวลาที่ย่ำแย่ โดยมีคุณประครอง ละออกุล และกลุ่มนิสิตผู้ช่วยวิจัย ซึ่งได้แก่ นางสาววิณา ก๊วยสมบูรณ์ นางสาวชาลินี ตีรวิทย์ และนางสาวสิริรัก ชาญกลราวี เป็นกำลังสำคัญร่วมทำงานเป็นทีมกันอย่างเหนียวแน่น เป็นที่น่าชื่นชมอย่างยิ่ง

เนื่องจากชุดโครงการ วพร. นี้เป็นโครงการที่กว้าง ครอบคลุมการทำงานของหลายฝ่าย จึงยังมีบุคคลอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถนำมากล่าวได้หมด ซึ่งคณะวิจัยขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2547 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้คัดเลือกและประกาศให้ชุดโครงการวิจัย วพร. เป็น 1 ใน 18 งานวิจัยเด่นของ สกว. ประจำปี 2547 และได้มอบโล่ประกาศเกียรติคุณแก่คณะวิจัยหลัก ซึ่งคณะวิจัยหลักถือว่ารางวัลนี้เป็นของบุคลากรทุกฝ่ายที่ร่วมงานในชุดโครงการ วพร. และเป็นหลักฐานของความสำเร็จในการทำงานแบบรวมพลังของพวกเราทุกคน ซึ่งคงจะเป็นกำลังใจให้พวกเราทุกคนพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่องสืบต่อไป

คณะนักวิจัยหลักชุดโครงการ วพร.
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ธันวาคม 2547

สารบัญ

หน้า

คำนำ	
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ณ
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญแผนภาพ	ค
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย	1
การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยการศึกษาเบื้องต้นในระยะเวลาที่ 1 (พ.ศ. 2543-2544)	3
การวิจัยและพัฒนาในระยะเวลาที่ 2 (พ.ศ. 2544-2547)	4
ขอบเขตการวิจัย	14
คำจำกัดความเฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	15
ประโยชน์ที่ได้รับ	17
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	20
การปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ	20
มาตรฐานการศึกษาของชาติ และการประกันคุณภาพการศึกษา	29
การปฏิรูป/การพัฒนาทั้งโรงเรียน	33
บทบาทของนักวิชาการในการทำงานร่วมกับโรงเรียน	35
การวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้ง โรงเรียน และการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน	37
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยการศึกษาเบื้องต้นสำหรับชุด โครงการ วพร.	49
กรอบแนวคิดและหลักการดำเนินงานชุด โครงการ วพร. (ระยะที่ 2 พ.ศ.2544 – 2547)	53
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	58
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	58
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	80
เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูล	82
ตอนที่ 1 ชนิดของเครื่องมือ วิธีสร้างเครื่องมือ และวิธีการรวบรวมข้อมูล โครงการวิจัยแม่บท	82
ตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล โครงการวิจัยย่อย	98

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัยและพัฒนา: รูปแบบการปฏิรูปและการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	
ด้วยการวิจัยและพัฒนา.....	100
ผลการวิจัยและพัฒนา: รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา	100
ผลการวิจัยและพัฒนา: รูปแบบขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา	129
บทที่ 5 ผลการวิจัยและพัฒนา: นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน.....	142
ตอนที่ 1 ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ของนักเรียน	143
ตอนที่ 2 ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้ปกครองและชุมชน	152
บทที่ 6 ผลการวิจัยและพัฒนา: การปฏิรูปการเรียนรู้ของครู.....	156
ผลการปฏิรูปการเรียนรู้	156
ความคิดเห็นและความพึงพอใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ตามรูปแบบ ฯ	176
บทที่ 7 ผลการวิจัยและพัฒนา: การปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้บริหาร/โรงเรียน.....	179
ผลการปฏิรูปการเรียนรู้	179
ความคิดเห็นและความพึงพอใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ตามรูปแบบ ฯ	192
บทที่ 8 ผลการวิจัยและพัฒนา: การปฏิรูปการเรียนรู้ของนักวิชาการภายนอกโรงเรียน.....	195
ตอนที่ 1 ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ของนักวิจัยภายนอก	195
ตอนที่ 2 ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ของนักวิจัยร่วม/นักวิจัยหลัก	212
บทที่ 9 ผลการวิจัยและพัฒนา: การปฏิรูปการเรียนรู้ระดับโรงเรียน.....	223
ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของโรงเรียนในโครงการ วพร.	223
ตอนที่ 2 ระดับการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนและความเชื่อมโยงระหว่าง	
ระดับการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนกับศักยภาพของผู้บริหาร	230
ตอนที่ 3 ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของนักเรียน	239
ตอนที่ 4 ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของครู และผู้ปกครอง/กรรมการสถานศึกษา	255
ตอนที่ 5 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับสภาพและผลการดำเนินงานของโรงเรียน	261
บทที่ 10 ปัจจัย อุปสรรคและความสำเร็จ ในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	
ด้วยการวิจัยและพัฒนา.....	263
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : ผลการวิเคราะห์	
ข้อมูลเชิงปริมาณ	263
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : ผลการวิเคราะห์	
ข้อมูลเชิงคุณภาพ	275

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การประเมินความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา	293
บทที่ 11 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	299
ผลการวิจัย	300
อภิปรายผลการวิจัย	318
ข้อเสนอแนะ	341
รายการอ้างอิง	349
บรรณานุกรม	355
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. รายชื่อภาคผนวกของรายงานการวิจัย	359
ภาคผนวก ข. รายชื่อนักวิจัยร่วม โครงการวิจัยแม่บท	361
ภาคผนวก ค. รายชื่อหัวหน้าโครงการ/นักวิจัยภายนอก และ โรงเรียน ในโครงการวิจัยย่อย วพร.	363

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 3.1	แผนปฏิบัติงานของโครงการวิจัยแม่บท และโครงการวิจัยย่อย
ตาราง 3.2	จำนวนโครงการ/โรงเรียนตามช่วงเวลาดำเนินงาน
ตาราง 3.3	กำหนดการประชุมและผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อปรับปรุงข้อเสนอโครงการวิจัยย่อย
ตาราง 3.4	กำหนดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเสริมสมรรถภาพที่จำเป็นระดับภูมิภาคและผู้เข้าร่วมประชุม
ตาราง 3.5	โรงเรียน/สถานศึกษา ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสังกัด ขนาดโรงเรียน และระดับการศึกษาที่เปิดสอน
ตาราง 3.6	โรงเรียน/สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามภาคภูมิศาสตร์และสังกัด
ตาราง 3.7	บุคลากรในโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามจังหวัด โครงการโรงเรียน/สถานศึกษา และภาคภูมิศาสตร์
ตาราง 3.8	นักวิจัยภายนอกที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามภาคภูมิศาสตร์และสายงาน
ตาราง 3.9	เครื่องมือสำหรับรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ
ตาราง 3.10	เครื่องมือวิจัย วิธีการรวบรวมข้อมูล และจำนวนผู้ให้ข้อมูล
ตาราง 3.11	ข้อคำถามในแบบสอบถามแต่ละชุด จำแนกตามตัวบ่งชี้
ตาราง 3.12	ค่าความเที่ยงของแบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์จำแนกตามรายวิชาและรายด้าน
ตาราง 3.13	โครงสร้างเนื้อหาของแบบวัดความสามารถทางการคิดเชิงสังคม
ตาราง 3.14	ค่าความเที่ยง ของแบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนจำแนกตามตัวบ่งชี้ ครั้งที่วัด และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
ตาราง 3.15	ค่าความเที่ยง ของแบบสอบถามสภาพการดำเนินงานโครงการวิจัยแม่บทและผู้เกี่ยวข้อง จำแนกตามประเด็นการประเมิน ครั้งที่วัด และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
ตาราง 3.16	เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลโครงการวิจัยย่อยจำแนกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
ตาราง 4.1	เมทริกซ์ (matrix) แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับยุทธศาสตร์ของรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา
ตาราง 4.2	กระบวนการของรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ พร. และยุทธศาสตร์ที่ใช้ในแต่ละขั้นตอน
ตาราง 5.1	การเปรียบเทียบความแตกต่างของผลการเรียนรู้ และคุณลักษณะของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ
ตาราง 5.2	การเปรียบเทียบความแตกต่างของผลการเรียนรู้ และคุณลักษณะของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตาราง 5.3 การเปรียบเทียบความแตกต่างของการรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	151
ตาราง 5.4 การเปรียบเทียบความแตกต่างของการรับรู้ของผู้ปกครอง/กรรมการสถานศึกษาเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	154
ตาราง 6.1 จำนวนห้องเรียนที่ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นต่าง ๆ ของการสอน	159
ตาราง 6.2 จำนวนห้องเรียนที่ครูแสดงพฤติกรรมด้านบวกและด้านลบ จากการสังเกตการเรียนการสอน	161
ตาราง 6.3 ร้อยละของจำนวนครูที่พอใจพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน	162
ตาราง 6.4 ระดับความต้องการของครูในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการวางแผนการสอน	163
ตาราง 6.5 นวัตกรรมของครูที่ได้จากการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	170
ตาราง 6.6 การเปรียบเทียบความแตกต่างของการรับรู้ของครู เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	177
ตาราง 7.1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวบ่งชี้ศักยภาพผู้บริหาร โรงเรียน	180
ตาราง 7.2 การแจกแจงความถี่ของคะแนนรวมตัวบ่งชี้ศักยภาพผู้บริหาร โรงเรียน	180
ตาราง 7.3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวบ่งชี้ศักยภาพผู้บริหาร โรงเรียนแยกตามกลุ่ม	181
ตาราง 7.4 การเปรียบเทียบความแตกต่างของการรับรู้ของผู้บริหารเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	193
ตาราง 8.1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวบ่งชี้	196
ตาราง 8.2 การแจกแจงความถี่ของตัวบ่งชี้คุณภาพนักวิจัยภายนอก	196
ตาราง 8.3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวบ่งชี้คุณภาพนักวิจัยภายนอกแยกตามกลุ่ม	197
ตาราง 8.4 นวัตกรรม/แนวทาง/กลยุทธ์/วิธีการเฉพาะในการพัฒนาครูและผู้บริหาร ของนักวิจัยภายนอก ชุดโครงการ วพร.	203
ตาราง 8.5 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับสภาพและการดำเนินงานของนักวิจัยภายนอก	211
ตาราง 8.6 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับสภาพและการดำเนินงานของนักวิจัยร่วม	219
ตาราง 8.7 การเปรียบเทียบความแตกต่างผลการประเมินของนักวิจัยภายนอก นักวิจัยร่วมและโรงเรียน เกี่ยวกับการดำเนินงานของนักวิจัยหลัก ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าโครงการ	221
ตาราง 9.1 จำนวนร้อยละของโรงเรียนในโครงการ วพร. จำแนกตามข้อมูลทั่วไปและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน	225

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตาราง 9.2	จำนวนร้อยละของโรงเรียนในโครงการ วพร. จำแนกตามข้อมูลความสัมพันธ์กับชุมชน	226
ตาราง 9.3	ค่าสถิติเบื้องต้นของค่าเฉลี่ยระดับโรงเรียนของข้อมูลลักษณะ โรงเรียน และข้อมูลด้านบุคลากร	227
ตาราง 9.4	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวบ่งชี้ผลการประเมินระยะที่ 3	231
ตาราง 9.5	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวบ่งชี้คุณภาพโรงเรียน แยกตามระดับการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	232
ตาราง 9.6	จำนวนโรงเรียนจำแนกตามระดับการพัฒนา จากการประเมินโดยโครงการวิจัยแม่บททั้งสามระยะ	233
ตาราง 9.7	จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามการเปลี่ยนแปลงระดับการพัฒนา	234
ตาราง 9.8	สรุปจำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามการเปลี่ยนแปลงระดับการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	235
ตาราง 9.9	ผลการวิเคราะห์ตารางไขว้ระหว่างระดับการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนจากการประเมินสามระยะ และศักยภาพผู้บริหาร โรงเรียน	237
ตาราง 9.10	ผลการวิเคราะห์ตารางไขว้ระหว่างผลการประเมินสามระยะด้านระดับการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และศักยภาพผู้บริหาร โรงเรียน	238
ตาราง 9.11	จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามระดับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ด้านผลการเรียนรู้และคุณลักษณะ 5 ด้านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าโครงการ	241
ตาราง 9.12	จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามระดับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ด้านผลการเรียนรู้และคุณลักษณะ 5 ด้านของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าโครงการ	243
ตาราง 9.13	จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามสังกัดและระดับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้านผลการเรียนรู้และคุณลักษณะ 5 ด้านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าโครงการ	245
ตาราง 9.14	จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามสังกัดและระดับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้านผลการเรียนรู้และคุณลักษณะ 5 ด้านของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ช่วงแรกเข้าและหลังเข้าโครงการ	247

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตาราง 9.15 จำนวนร้อยละของโรงเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนพัฒนาการสูงกว่า/ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวมของทั้งหมด จำแนกตามสังกัดและผลการเรียนรู้และคุณลักษณะ 5 ด้าน	249
ตาราง 9.16 จำนวนร้อยละของโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนพัฒนาการสูงกว่า/ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวมของทั้งหมด จำแนกตามสังกัดและผลการเรียนรู้และคุณลักษณะ 5 ด้าน	251
ตาราง 9.17 จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามระดับการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ตามการรับรู้ของนักเรียนช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	252
ตาราง 9.18 จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามสังกัดและระดับการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ตามการรับรู้ของนักเรียนช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	254
ตาราง 9.19 จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามระดับการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ตามการรับรู้ของครูช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	256
ตาราง 9.20 จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามระดับการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ตามการรับรู้ของครูช่วงแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	257
ตาราง 9.21 จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามระดับการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้ปกครอง/คณะกรรมการสถานศึกษา ช่วงที่โรงเรียนแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	258
ตาราง 9.22 จำนวนร้อยละของโรงเรียนจำแนกตามสังกัดและระดับการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้ปกครอง/คณะกรรมการสถานศึกษา ช่วงที่โรงเรียนแรกเข้าและหลังเข้าร่วมโครงการ	260
ตาราง 9.23 ผลการประเมินตนเองเกี่ยวกับสภาพและผลการดำเนินงานของโรงเรียน	261
ตาราง 10.1 เมทริกซ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยและตัวแปรความสำเร็จในการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	265
ตาราง 10.2 ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรช่วงระยะแรกเข้าร่วม โครงการ (วัดครั้งแรก) ที่ใช้ทำนายระดับการพัฒนาการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	267
ตาราง 10.3 ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรหลังเข้าร่วม โครงการ ที่ใช้ทำนายระดับการพัฒนาการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	269
ตาราง 10.4 ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรช่วงระยะแรกเข้าร่วม โครงการ ที่ใช้ทำนายผลการเรียนรู้และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนช่วงระยะแรกเข้าร่วมโครงการ	270

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตาราง 10.5	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยของตัวแปรหลังเข้าร่วมโครงการ ที่ใช้ทำนายผลการเรียนรู้และ คุณลักษณะของนักเรียนภายหลังเข้าร่วมโครงการ	272
ตาราง 10.6	ผลการวิเคราะห์ถดถอยแบบขั้นตอนระดับคหลักษณ์ของตัวแปร ปัจจัยที่ใช้ทำนายผล การเรียนรู้และคุณลักษณะของนักเรียนภายหลังเข้าร่วมโครงการ	274

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพ 1.1	กรอบความคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ของบุคคลในโรงเรียนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	7
แผนภาพ 1.2	กรอบความคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการปฏิบัติงานที่เป็นผลจากการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	7
แผนภาพ 1.3	รูปแบบการขยายผลจากการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	8
แผนภาพ 1.4	ความสัมพันธ์ระหว่างคณะนักวิจัยตามโครงสร้างชุดโครงการ วพร.	12
แผนภาพ 1.5	ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน: บทบาทหน้าที่ของนักวิจัย	13
แผนภาพ 2.1	การปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545)	29
แผนภาพ 2.2	ความเชื่อมโยงและกลไกการปฏิบัติตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ	31
แผนภาพ 2.3	ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และผลด้านคุณภาพของชุดโครงการ วพร.	32
แผนภาพ 2.4	ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานชุดโครงการ วพร. (2544 – 2547)	52
แผนภาพ 2.5	กรอบแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานของชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (ชุดโครงการ วพร.)	57
แผนภาพ 3.1	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	59
แผนภาพ 3.2	กรอบการวิจัยของโครงการวิจัยย่อย วพร.	79
แผนภาพ 4.1	แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ วพร.	104
แผนภาพ 4.2	ยุทธศาสตร์ของรูปแบบปฏิรูปการเรียนรู้ วพร.	117
แผนภาพ 4.3	ขั้นตอนการดำเนินงานของรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ วพร.	118
แผนภาพ 4.4	ความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์กับกระบวนการของรูปแบบ การปฏิรูปการเรียนรู้ วพร.	119
แผนภาพ 4.5	ยุทธศาสตร์ 5 C ในการส่งเสริมการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน	123
แผนภาพ 4.6	รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนาในภาพรวม	125
แผนภาพ 4.7	รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา: กระบวนการและผลรับ	126
แผนภาพ 4.8	รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา: บทบาทหน้าที่ ของผู้มีส่วนร่วม	127
แผนภาพ 4.9	รูปแบบการขยายผลระดับการเผยแพร่ผลงานการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วย การวิจัยและพัฒนา สำหรับโรงเรียน/บุคคลที่ต้องการขยายผล	135

สารบัญแผนภาพ (ต่อ)

	หน้า
แผนภาพ 4.10 รูปแบบการขยายผลระดับปฏิบัติการขยายผลปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา สำหรับโรงเรียน/บุคคลที่ต้องการขยายผล	138
แผนภาพ 4.11 รูปแบบการส่งเสริมโรงเรียนต้นแบบในการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา สำหรับกลุ่มศึกษานิเทศก์/นักวิชาการ/ผู้สนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้	141

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

ในช่วงระยะเวลาก่อนและหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีกระแสการปฏิรูปการศึกษาเกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง มีโครงการและกิจกรรมสำคัญเกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งของหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งท้องถิ่น ในด้านนโยบายและด้านปฏิบัติการ อาทิ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้จัดตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ และกระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยทั้ง 2 คณะทำงานร่วมกันโดยมีศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี เป็นประธาน ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและเชื่อมโยงประสานแผนการปฏิรูปการเรียนรู้ของหลายหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการรวมพลังในการปฏิรูป/พัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของคนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน คณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ร่วมกันกำหนดนโยบายที่จะส่งเสริมการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย โดยใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนา (research and development) โดยได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากสภาคณบดีคณะ ครุศาสตร์-ศึกษาศาสตร์ ทั้งนี้เพราะทุกฝ่ายต่างตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา ซึ่งจัดว่าเป็นงานที่ยาก แต่ก็สามารถทำได้และมีโอกาสประสบความสำเร็จ หากใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนา เนื่องจากการใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนรู้สามารถเชื่อมการปฏิบัติงานทั้ง 3 ด้านของโรงเรียน คือ การเรียนการสอน การวิจัย และการบริหารและพัฒนางาน ให้ประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ และเป็นหนึ่งเดียว

หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2542 มา 3 ปีได้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2545 และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 แต่การปฏิรูปการเรียนรู้ยังคงเป็นประเด็นที่สังคมทุกฝ่ายต่างจับตาตรวจสอบว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด ในรายงานสภาวะการปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2546 พบว่าจนถึงปัจจุบันความพยายามของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ โดยเฉพาะในด้าน “การปฏิรูปการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ” และ “การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” (อมรวิทย์ นาคทรรพ, 2547)

การปฏิรูปการเรียนรู้อย่างเป็นระบบในโรงเรียน/สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังคงมีความไม่ชัดเจน เพราะขาดการพัฒนาองค์ประกอบทุกส่วนของโรงเรียน/สถานศึกษาให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนสามารถมุ่งความสำเร็จไปสู่การพัฒนานักเรียนอันเป็นเป้าหมายหลัก การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ผ่านมามักเป็นการดำเนินการเปลี่ยนแปลงทีละเรื่องและทีละกลุ่มบุคคล เช่น การพัฒนาการจัดการเรียนการสอน แยกส่วนจากการบริหาร

จัดการ การพัฒนาครูแยกส่วนจากการพัฒนาผู้บริหาร ผลการปฏิรูปการเรียนรู้ส่วนใหญ่จึงได้ผลไม่เต็มที่ตามเป้าหมายหลักที่มุ่งหวัง

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นแนวคิดที่สังคมไทยได้ใช้เวลาพอควรในการทำความเข้าใจว่า ผู้เรียนที่มาตรา 22 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ให้ความสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ประชาชนคนไทยทุกคนที่ต้องเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองในการปฏิบัติหน้าที่แห่งตน การปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียน/สถานศึกษาจึงควรครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการดำเนินงานในหน้าที่ของบุคคลทุกฝ่ายให้มีคุณภาพ

นักเรียนที่เป็นอนาคตของชาติจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิธีการ/ กระบวนการเรียนรู้ของตนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคมไทย และสังคมโลก ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ เช่น เรียนรู้การเป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้ คิดวิเคราะห์เป็น สามารถเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจ ลงมือกระทำหรือแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ด้วยตัวเอง ซึ่งคุณลักษณะของนักเรียนดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยครู ซึ่งจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทและกระบวนการจัดการเรียนการสอนของตน ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้บริหารก็เช่นกัน จำเป็นต้องทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมครูให้สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทใหม่ได้อย่างมีคุณภาพ รวมทั้งผู้ปกครองของนักเรียนก็ต้องเรียนรู้เพื่อมีส่วนร่วมร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพบุตรหลานของตน

เพื่อให้การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีระบบ และเป็นการปฏิรูปที่เน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวคิดแนวทางการจัดการศึกษาของกฎหมายการศึกษาของชาติ การปฏิรูปการเรียนรู้จึงควรเป็นไปทั้งโรงเรียน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ นักเรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน ต้องเรียนรู้ที่จะดำเนินงานในหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินงานดังกล่าวนี้ต้องใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาตนเอง ต้องใช้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถดำเนินการกิจตามหน้าที่ได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ทั้งในมิติของคนและมิติของงาน (ธีระ รุญเจริญ, 2545) การพัฒนาตนเองให้เกิดการเรียนรู้ทำได้หลายวิธี วิธีการที่สำคัญที่ใช้กันเป็นสากลคือ การเรียนรู้จากการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยและพัฒนา

ในสภาพการณ์ปัจจุบัน บุคลากรในโรงเรียนทุกกลุ่มอาจจะคุ้นเคยกับการใช้ผลการวิจัยปฏิบัติการ และการวิจัยและพัฒนา แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำการวิจัยด้วยตนเองมาก่อน นอกจากนี้ครูในโรงเรียนที่เคยทำวิจัยส่วนใหญ่มักแยกการทำวิจัยออกจางานในหน้าที่การจัดการเรียนการสอน สภาพการณ์เหล่านี้เป็นปัญหาของการปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยการวิจัยของโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพัง จำเป็นต้องมีนักวิชาการจากภายนอกโรงเรียนให้ความช่วยเหลือด้านการวิจัยและด้านวิชาการ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตระหนักในปัญหาและความสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ดังกล่าวจึงได้สนับสนุนทุนการวิจัยให้แก่คณะนักวิจัยของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (ชุดโครงการ วพร.) ด้วยความเชื่อว่า

การดำเนินงานวิจัยเป็นชุดโครงการ หรือกลุ่มโครงการจะสามารถตอบปัญหาในระดับประเทศได้ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์หลายด้าน จากนักวิชาการ/นักวิจัยหลายคนทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ

คณะนักวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำหน้าที่เป็นหน่วยประสานงาน และสนับสนุนโครงการวิจัยย่อยในชุดโครงการให้ดำเนินการปฏิบัติการเรียนรู้ให้สำเร็จ และทำหน้าที่ดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ควบคู่ไปด้วย การวิจัยและพัฒนาของชุดโครงการ วพร. แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2543 – 2544) เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานโดยการวิจัยเบื้องต้น

ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2544 – 2547) เป็นการพัฒนาเพื่อปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานโดยการวิจัยเบื้องต้นในระยะที่ 1 (พ.ศ. 2543-2544)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนชุดโครงการ วพร. ให้ดำเนินงานโครงการวิจัยเบื้องต้นในระยะแรก (พ.ศ. 2543-2544) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติการเรียนรู้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนและออกแบบการปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนโดยใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาสำหรับการวิจัยระยะที่สอง (พ.ศ. 2544-2547)

โครงการวิจัยเบื้องต้นเป็นการศึกษาแบบพหุกรณีโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ และยังไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติการเรียนรู้รวมจำนวน 11 โรงเรียน โดยมุ่งศึกษาแนวทางการดำเนินการพัฒนา และองค์ประกอบหรือปัจจัยที่ส่งผลให้การเรียนรู้ประสบหรือไม่ประสบผลสำเร็จ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า (ทิสนา เขมมณี และคณะ, 2544) องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญๆ ที่เป็นแรงผลักดัน ช่วยให้การปฏิบัติการกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนประสบผลสำเร็จมี 9 ประการ ได้แก่ (1) โรงเรียนมีผู้บริหารที่มุ่งเน้นการพัฒนางานวิชาการ เป็นผู้นำทางความคิด เป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน ตั้งใจและทุ่มเทในการทำงาน (2) ผู้บริหารส่งเสริมการเรียนรู้ของครูอย่างจริงจัง ให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนางาน มีการนิเทศแบบกัลยาณมิตรและมีจุดร่วมในการพัฒนา (3) ผู้บริหารจัดปัจจัยเกื้อหนุนให้ครบวงจร (4) ครูมีเจตคติที่ดีต่อผู้บริหาร เป็นกัลยาณมิตรกับเพื่อนร่วมงาน และให้ความร่วมมือในการทำงาน (5) ครูมีการพัฒนาตนเองด้วยวิธีการต่างๆ และพยายามเรียนรู้ (6) ครูมีการเตรียมการสอน และนำความรู้มาใช้ในการเตรียมการสอน (7) ครูมีความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับ แนวคิดและวิธีการในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (8) ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียนและโรงเรียน และ (9) นักเรียนมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

การวิจัยและพัฒนาในระยะที่ 2 (พ.ศ. 2544 – 2547)

ในการพัฒนาชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (ชุดโครงการ วพร.) ซึ่งเป็นการดำเนินการในระยะที่ 2 (พ.ศ. 2544-2547) คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปทั้งโรงเรียน การเรียนรู้และการสอน การวิจัยและพัฒนาและการวิจัยปฏิบัติการ รวมทั้งศึกษาถึงเจตนารมณ์ และสาระสำคัญของหมวดที่ 4 แนวการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2545) แล้วนำผลการศึกษาด้านทฤษฎีมาบูรณาการกับข้อค้นพบ และข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยระยะที่ 1 ดังกล่าวข้างต้น ผลจากการบูรณาการทำให้ได้กรอบแนวคิดของการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ซึ่งมีหลักการสำคัญ 4 ประการดังนี้ คือ

1. การพัฒนาทั้งโรงเรียน การปฏิรูปการเรียนรู้ต้องเป็นการพัฒนา ที่บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องเรียนรู้ที่จะปฏิรูปการเรียนรู้ของตนเอง และรวมพลังกันดำเนินการปฏิรูป โดยมีเป้าหมายความสำเร็จและผลการพัฒนาอยู่ที่นักเรียน
2. การกำหนดจุดเน้นในการพัฒนา การรวมพลังกันปฏิรูปการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ จำเป็นต้องมีจุดร่วม หรือจุดเน้น เพื่อช่วยให้ทุกฝ่ายรวมพลังกันพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน อันจะช่วยให้เห็นผลในเวลาที่น่าพอใจ
3. การวิจัยปฏิบัติการและการวิจัยและพัฒนา การปฏิรูปการเรียนรู้ต้องมีผลสำเร็จที่เชื่อถือได้ ตามหลักของการเรียนรู้ด้วยการวิจัย ซึ่งมีระบบ เป็นเหตุเป็นผล และผู้ปฏิบัติลงมือปฏิบัติจริง ผลการเรียนรู้จากการวิจัยที่เกิดขึ้นจะส่งผลต่อเนื่องกับการปฏิบัติงานประจำในหน้าที่ความรับผิดชอบของนักวิจัย เพราะผู้ปฏิบัติงานและนักวิจัยเป็นคนเดียวกัน และปัญหา/ประเด็นที่ศึกษาก็เป็นเรื่องที่เกิดจากการปฏิบัติงาน
4. การจัดการศึกษาที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด การปฏิรูปการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนจะได้รับจากกระบวนการจัดการศึกษา เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีโอกาใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามลีลา ความถนัด และความต้องการตามวัยและการพัฒนาการของผู้เรียน

จากกรอบแนวคิดของการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ในการวิจัยและพัฒนา ระยะที่ 2 ข้างต้น คณะผู้วิจัยได้วางแนวทางการดำเนินการตามรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนาเป็นแนวทางกว้าง ๆ รวม 3 ประการ **ประการแรก** คือ จัดให้โรงเรียนได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการจากนักวิชาการภายนอกโรงเรียน **ประการที่สอง** ครูจัดการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และทำวิจัยและพัฒนาและวิจัยปฏิบัติการ และ**ประการที่สาม** ผู้บริหารมีการบริหารวิชาการ โดยการจัดปัจจัยเกื้อหนุน การจัดการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตร การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการปฏิรูปการเรียนรู้ และการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการใช้ผลการประเมินในการพัฒนางาน

คณะผู้วิจัยใช้ยุทธศาสตร์หลากหลายในการผลักดัน/ สนับสนุน/ ส่งเสริมให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้ดำเนินการตามกรอบแนวคิด แนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยการวิจัยและพัฒนาที่กำหนดไว้ โดยโรงเรียนมีอิสระเต็มที่ในการเลือกจุดเน้นของการปฏิรูปการเรียนรู้ รวมทั้งการแสวงหายุทธศาสตร์ และวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของตนมาใช้ในการดำเนินการ

กระบวนการดำเนินงานวิจัยและพัฒนา ระยะที่สองมีรายละเอียดการดำเนินงาน ด้านโครงสร้าง วัตถุประสงค์ และระยะเวลาในการดำเนินการดังนี้

1. โครงสร้างของชุดโครงการการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

การดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (ชุดโครงการ วพร.) เป็นการดำเนินการวิจัยและพัฒนาตามโครงการวิจัยแม่บทโดยคณะนักวิจัยหลัก และภายใต้โครงการวิจัยแม่บทประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยจำนวนมาก สารของโครงการวิจัยแม่บท และโครงการวิจัยย่อยมีดังนี้

1.1 โครงการวิจัยแม่บท เป็นโครงการวิจัยหลัก ที่มุ่งเน้นการตอบปัญหาในระดับประเทศเกี่ยวกับรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และรูปแบบการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยการสังเคราะห์จากผลการวิจัยของโครงการวิจัยย่อย โครงการวิจัยแม่บททำหน้าที่สนับสนุนให้โรงเรียน/สถานศึกษา ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยนักวิจัยหลัก 4 คน และคณะนักวิจัยร่วมจากสถาบันครุศึกษา และหน่วยงานสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ รวม 20 คน ทำหน้าที่ประสานงานและนิเทศการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อย

1.2 โครงการวิจัยย่อย เป็นโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ของโรงเรียน/สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โครงการวิจัยย่อยประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยระดับโครงการ และโครงการวิจัยย่อยระดับโรงเรียน โดยแต่ละโครงการประกอบด้วยโรงเรียน 1-6 โรงเรียน เป็นเครือข่ายวิจัยโครงการวิจัยย่อยที่มีเพียง 1 โรงเรียนก็จะเป็นโครงการวิจัยย่อยระดับโรงเรียน และระดับโครงการไปในตัวโครงการวิจัยย่อยมีทั้งหมด 49 โครงการ รวม 135 โรงเรียน ใน 33 จังหวัด ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนาตามกรอบรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่กำหนดไว้ในโครงการวิจัยแม่บท โครงการวิจัยย่อยดำเนินการโดยโรงเรียนและนักวิจัยภายนอกร่วมกัน โดยมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ริเริ่มหรือเป็นหัวหน้าโครงการ นักวิชาการจากภายนอกเป็นอาจารย์จากสถาบันครุศึกษาของมหาวิทยาลัยและศึกษานิเทศก์ / นักวิชาการขององค์กรที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกับโรงเรียน

2. วัตถุประสงค์

2.1 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยแม่บท โครงการวิจัยแม่บท มีวัตถุประสงค์ดังนี้

2.1.1 เพื่อออกแบบให้โรงเรียนดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และวางแนวทางการวิจัย นิเทศ กำกับ ติดตาม สนับสนุน กระบวนการวิจัยและพัฒนาของโครงการวิจัยย่อย

2.1.2 เพื่อดำเนินการสนับสนุนให้โรงเรียน/ สถานศึกษา ในโครงการวิจัยย่อยดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา

2.1.3 เพื่อศึกษา วิเคราะห์ ผลการดำเนินงานของโรงเรียนในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ด้วยการวิจัยและพัฒนา และสังเคราะห์เป็นรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา และเพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของรูปแบบฯ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยดังนี้

1) เพื่อศึกษารูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของโรงเรียน/ สถานศึกษาที่ร่วมวิจัยในมิติที่เกี่ยวกับบุคคล ได้แก่ ครู นักเรียน ผู้บริหาร ชุมชน และนักวิชาการ และในมิติที่เกี่ยวกับงาน ได้แก่ งานด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน และการสนับสนุนจากนักวิชาการ

2) เพื่อศึกษารูปแบบการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของโรงเรียนในโครงการ
คำถามวิจัย การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว เป็นการดำเนินการเพื่อตอบคำถามการวิจัย 4 คำถาม ดังนี้

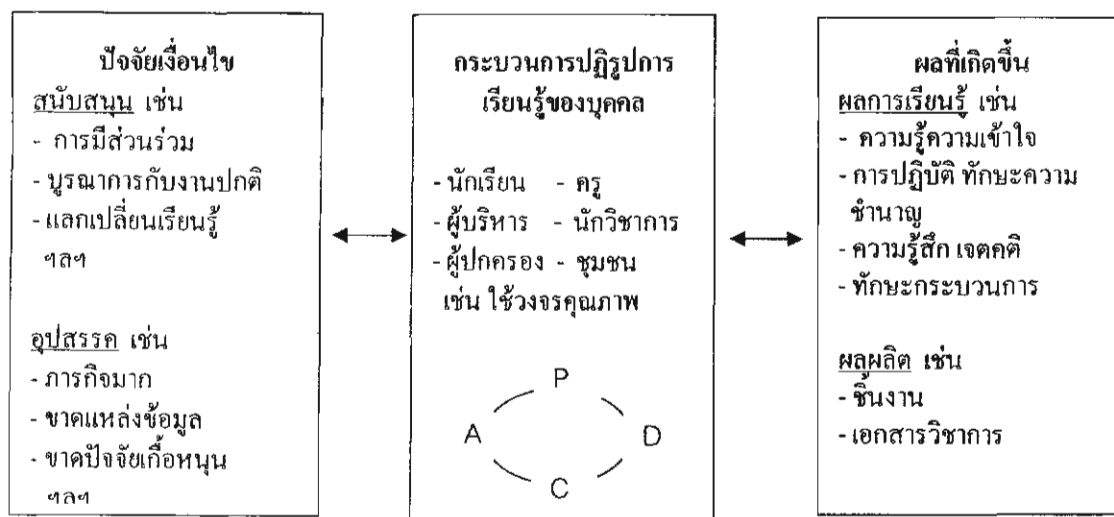
คำถามที่ 1 กรอบรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่โครงการวิจัยแม่บทกำหนดไว้ รวมทั้งแนวทางการสนับสนุนให้โรงเรียน/ สถานศึกษาดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ด้วยการวิจัยและพัฒนา ช่วยให้โรงเรียนสามารถดำเนินการไปได้อย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง วิธีการและผลการแก้ไขเป็นอย่างไร

กรอบความคิด คำถามนี้เป็นคำถามที่ต้องการข้อมูลเพื่อแสดงให้เห็นการดำเนินงานของโครงการวิจัยแม่บทในการสนับสนุน และส่งเสริมให้โรงเรียน/ สถานศึกษา ดำเนินงานตามกรอบรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่กำหนดไว้ โดยโรงเรียนมีอิสระในการดำเนินการให้เหมาะสมตามบริบทของโรงเรียนและตามเป้าหมายที่โรงเรียนกำหนดไว้ รวมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำถามที่ 2 มีรูปแบบ กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคที่โรงเรียนใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนอะไรบ้าง เป็นอย่างไร มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรคในการดำเนินการ

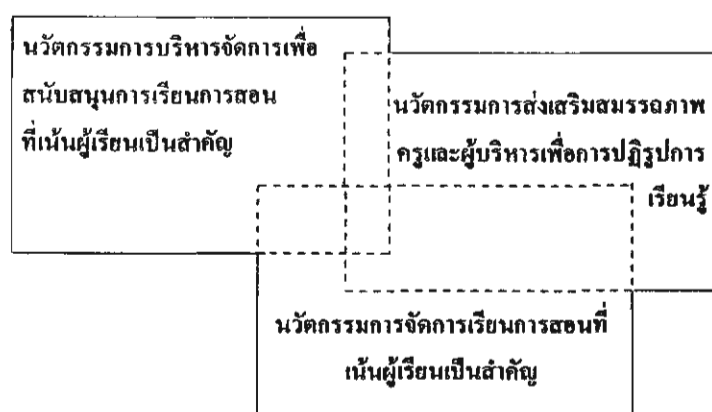
กรอบความคิด คำถามที่สองมีกรอบความคิด 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับมิติของคน ต้องการข้อมูลและตัวอย่างเพื่ออธิบายถึงรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ของบุคคลในโรงเรียน (นักเรียน ครู ผู้บริหาร) และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (ผู้ปกครอง ชุมชน นักวิชาการ) ว่าเป็นอย่างไร ข้อมูลและตัวอย่างควรแสดงถึงสิ่งที่เรียนรู้ กระบวนการพัฒนาและใช้รูปแบบ/ กระบวนการ/ วิธีการ/ เทคนิค และผลที่เกิดขึ้น รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ดังแสดงในแผนภาพ 1.1

แผนภาพ 1.1 กรอบความคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ของบุคคลในโรงเรียนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับ **มิตินงาน** ต้องการข้อมูลและตัวอย่าง เพื่ออธิบายถึงผลของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนว่า ทำให้เกิดการปฏิรูปงานด้านใดบ้าง อาทิ นวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นวัตกรรมการบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และนวัตกรรมของนักวิชาการ ในการส่งเสริมสมรรถภาพครูและผู้บริหาร เพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน นวัตกรรมที่เกิดขึ้นมีอะไรบ้าง เป็นอย่างไร และมีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรคในการใช้นวัตกรรม กรอบความคิดดังกล่าวแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพ 1.2 กรอบความคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมที่ปฏิบัติงานที่เป็นผลจากการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

คำถามที่ 3 รูปแบบ กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคที่โรงเรียนใช้ในการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนมีอะไรบ้าง เป็นอย่างไร มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรคในการดำเนินการ

กรอบความคิด คำถามที่สาม ต้องการข้อมูลและตัวอย่างอธิบายว่า โรงเรียนที่มีผลการวิจัยและพัฒนาจากการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนแล้ว สามารถขยายผล/ เผยแพร่ข้อความรู้ ข้อค้นพบ ประสบการณ์ และบทเรียนทั้งบวกและลบ รวมทั้งนวัตกรรมต่าง ๆ ให้กับโรงเรียนอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร และผู้บริหารโรงเรียนสามารถใช้ยุทธศาสตร์การขยายผล ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของนักเรียน ครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั้งในโรงเรียนของคนและโรงเรียนขยายผล หรือไม่ อย่างไร และในด้านใดกรอบความคิดดังกล่าวแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพ 1.3 รูปแบบการขยายผลจากการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

คำถามที่ 4 รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่ได้จากกระบวนการวิจัยและพัฒนา มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลหรือไม่ อย่างไร

กรอบความคิด คำถามนี้เป็นคำถามที่ต้องการข้อมูล แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่มีขั้นตอนการพัฒนาโดยเริ่มต้นจากการกำหนดกรอบของรูปแบบฯ แล้วให้โรงเรียนไปดำเนินการตามกรอบที่กำหนดให้ โดยโรงเรียนมีอิสระในการดำเนินการให้เหมาะสมตามบริบทและเป้าหมายในการพัฒนาของตนเอง จากนั้นจึงสังเคราะห์เป็นรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน จากผลการดำเนินการวิจัยและพัฒนาของโรงเรียน รูปแบบที่ได้เป็นอย่างไร

2.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยย่อย โครงการวิจัยย่อยมีวัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามกรอบของโครงการวิจัยแม่บท โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

2.2.1 วัตถุประสงค์ระดับโรงเรียน

- 1) เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และตามเป้าหมายที่โรงเรียนกำหนด
- 2) เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่โรงเรียนกำหนดเป็นจุดเน้นสำหรับครูทั้งโรงเรียนใช้ในการพัฒนานักเรียน
- 3) เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคของผู้บริหารในการบริหารวิชาการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครู เพื่อพัฒนานักเรียน
- 4) เพื่อศึกษารูปแบบ แนวทาง กระบวนการ วิธีการ เทคนิคของนักวิชาการจากภายนอกโรงเรียนในการเสริมสมรรถภาพครู และผู้บริหาร ในการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
- 5) เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการ วิธีการ และเทคนิค การขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนไปยังโรงเรียนเครือข่าย

2.2.2 วัตถุประสงค์ระดับโครงการ

เพื่อสร้างองค์ความรู้จากการดำเนินงานสนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนของโรงเรียนในโครงการ

คำถามวิจัยระดับโรงเรียน

การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ระดับโรงเรียนดังกล่าว เป็นการดำเนินการเพื่อตอบคำถามการวิจัยดังต่อไปนี้

คำถามที่ 1 นักเรียนพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และตามเป้าหมายที่โรงเรียนกำหนดได้เพียงใด อย่างไร มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้

คำถามที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เป็นจุดเน้นของโรงเรียนมีลักษณะเป็นอย่างไร โรงเรียนพัฒนาได้อย่างไร

คำถามที่ 3 ครูจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่โรงเรียนกำหนดโดยใช้กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคอย่างไร มีการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อพัฒนานักเรียนอย่างไร ครูเกิดการเรียนรู้อะไรบ้าง มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จ หรือเป็นอุปสรรคในการใช้รูปแบบ

คำถามที่ 4 ผู้บริหารใช้รูปแบบ กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคอย่างไรในการจัดปัจจัยเกื้อหนุน การนิเทศภายใน การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียนและโรงเรียน รวมทั้งการประเมินโครงการ มีการทำวิจัยปฏิบัติการในโรงเรียน เพื่อพัฒนางานของตนเองอย่างไร ผู้บริหารเกิดการเรียนรู้อะไรบ้าง มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จ หรือเป็นอุปสรรคในการใช้รูปแบบ

คำถามที่ 5 นักวิจัยภายนอกใช้รูปแบบ แนวทาง กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคอย่างไรในการพัฒนาสมรรถภาพครู และผู้บริหาร มีการทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของตนเองอย่างไร นักวิจัยภายนอกเกิดการเรียนรู้อะไรบ้าง มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรคในการใช้รูปแบบ

คำถามที่ 6 โรงเรียนใช้รูปแบบ กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคอย่างไรในการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนไปยังโรงเรียนเครือข่าย มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จ หรือเป็นอุปสรรคในการขยายผล

คำถามวิจัยระดับโครงการ

องค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการที่มีความหลากหลายในบริบท เช่น ต่างสังกัด ต่างขนาด ต่างระดับการศึกษา ต่างปัญหา มีอะไรบ้าง

3. ผู้รับผิดชอบโครงการและบทบาทหน้าที่

3.1 คณะนักวิจัยโครงการวิจัยแม่บท

3.1.1 **คณะนักวิจัยหลัก** ประกอบด้วย คณาจารย์ นักวิชาการ จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4 คน

บทบาทหน้าที่ คณะนักวิจัยหลักมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ ดังนี้

- 1) วางแผนการดำเนินงานชุดโครงการ
- 2) ศึกษาวิจัยข้อมูลพื้นฐาน และพัฒนาเอกสาร สำหรับการพัฒนาโครงการวิจัยย่อยที่มีคุณภาพ
- 3) กระตุ้นให้เกิดโครงการวิจัยย่อยที่มีคุณภาพ โดยการติดต่อประชาสัมพันธ์ แสวงหาเครือข่าย ปรึกษาหารือกับหน่วยงานต่าง ๆ
- 4) ให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือโครงการวิจัยย่อย ในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ
- 5) พิจารณาให้การสนับสนุนโครงการวิจัยย่อย
- 6) ดำเนินงานวิจัยและพัฒนาตามแผนโครงการวิจัยแม่บท
- 7) ประสานงานกับนักวิจัยร่วมและนักวิจัยโครงการวิจัยย่อย ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อย
- 8) พัฒนาและผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทางวิชาการ เผยแพร่ข้อค้นพบและองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยและพัฒนา

3.1.2 **คณะนักวิจัยร่วม** ประกอบด้วย คณาจารย์จากสถาบันครุศึกษา และศึกษานิเทศก์ ระดับเขตการศึกษา (ก่อนการเปลี่ยนโครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการ) ซึ่งเป็นนักวิชาการในห้องปฏิบัติการ ดำเนินงานโครงการวิจัยย่อย จำนวน 20 คน โดยนักวิจัยร่วม 1 คน ดูแลให้ความช่วยเหลือโครงการวิจัยย่อย ประมาณ 1 - 3 โครงการ

บทบาทหน้าที่ คณะนักวิจัยร่วม มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ ดังนี้

- 1) ร่วมเรียนรู้กับนักวิจัยโครงการวิจัยย่อย
- 2) ติดตามการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อย และดูแลให้ความช่วยเหลือ
- 3) เก็บรวบรวมข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อยที่อยู่ในความรับผิดชอบ
- 4) วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อย และเขียนรายงานสรุป
- 5) ประสานงานระหว่างนักวิจัยหลักโครงการวิจัยแม่บท และนักวิจัยโครงการวิจัยย่อย
- 6) ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิจัยหลัก

3.2 คณะนักวิจัยโครงการวิจัยย่อย

3.2.1 **คณะนักวิจัยภายในโรงเรียน** ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน/ สถานศึกษา และครูทั้งโรงเรียน/ สถานศึกษา

บทบาทหน้าที่ คณะนักวิจัยภายในโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญดังนี้

1) ผู้บริหารโรงเรียนทำหน้าที่บริหารจัดการตามบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้บริหาร โดยเน้นภารกิจ 4 ด้าน ได้แก่ การจัดปัจจัยเกื้อหนุน การนิเทศภายใน การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียน/โรงเรียน และการประเมินโครงการ รวมทั้งทำวิจัยปฏิบัติการในโรงเรียนเพื่อพัฒนางานของตน

2) ครูจัดการเรียนรู้ตามวิธีการที่เป็นจุดเน้นของโรงเรียน เพื่อพัฒนานักเรียนให้ได้ตามเป้าหมายที่กำหนด และมีการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนานักเรียน

3.2.2 **นักวิจัยภายนอก** เป็นนักวิชาการจากภายนอกโรงเรียน ประกอบด้วยอาจารย์มหาวิทยาลัย และศึกษานิเทศก์

บทบาทหน้าที่ นักวิจัยภายนอกมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ ดังนี้

1) ร่วมมือกับโรงเรียนในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย

2) ร่วมกิจกรรมของโครงการวิจัยแม่บท เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ และสื่อสารความเข้าใจไปสู่ผู้บริหารและคณะครูของโรงเรียนในโครงการ

3) สร้างเสริมสมรรถภาพครู และผู้บริหารให้มีความเข้าใจลึกซึ้งในเป้าหมายของการพัฒนานักเรียน วิธีการจัดการเรียนรู้ที่โรงเรียนกำหนดไว้เป็นจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนให้ได้ตามเป้าหมายที่กำหนด รวมทั้งการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน และการวิจัยและพัฒนา

4) ให้ความช่วยเหลือในการดำเนินการวิจัยและพัฒนาทุกขั้นตอน

5) นิเทศติดตามการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างใกล้ชิด เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งดูแลให้ความช่วยเหลือและแก้ปัญหา

6) ทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของตน

7) ประสานงานร่วมกับนักวิจัยร่วม/ นักวิจัยหลัก

8) ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการวิจัยย่อยอื่น ๆ

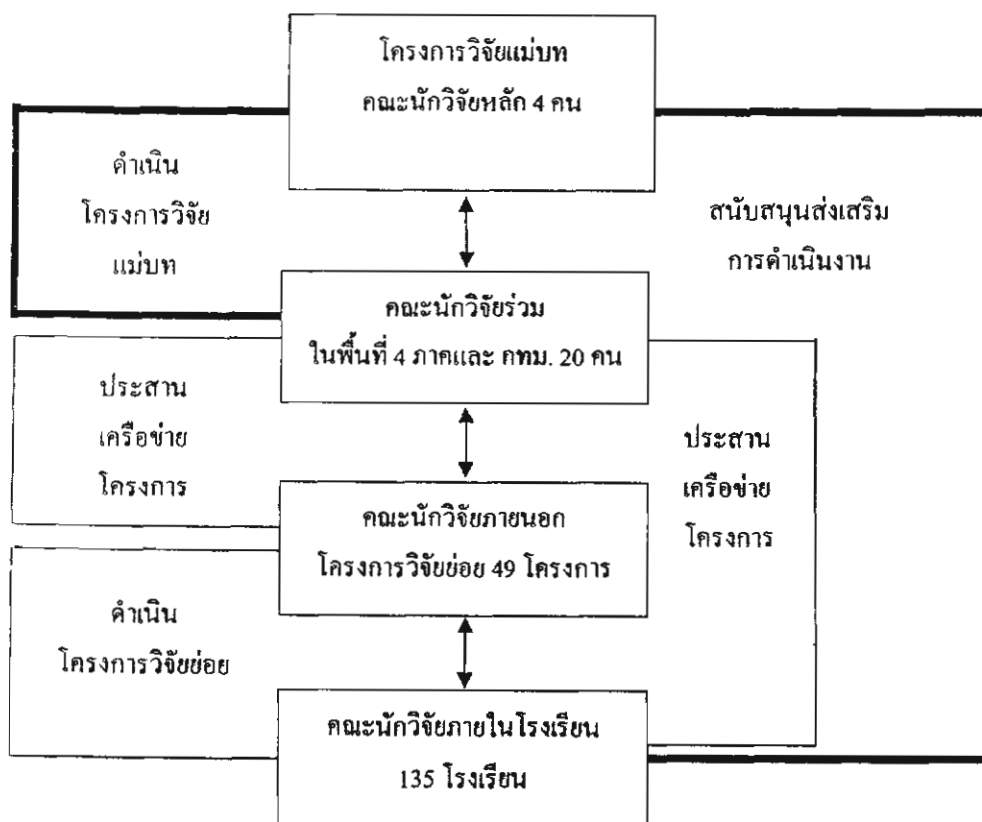
3.2.3 หัวหน้าโครงการวิจัยย่อย เกือบทุกโครงการมีนักวิจัยภายนอกเป็นหัวหน้าโครงการ ยกเว้นบางกรณีที่ผู้บริหารโรงเรียน/สถานศึกษาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยย่อย

บทบาทหน้าที่ หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยมีบทบาทหน้าที่สำคัญดังนี้

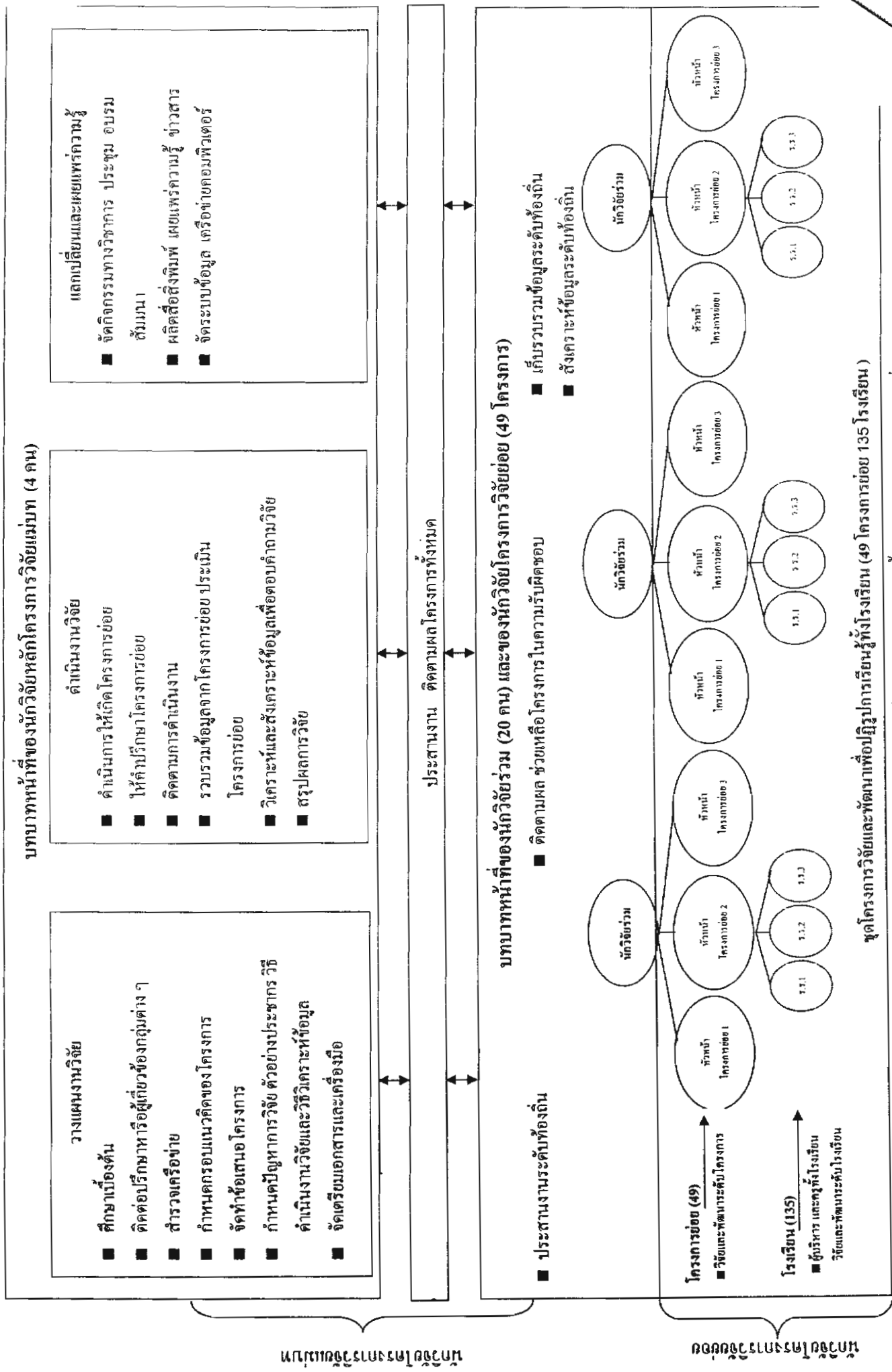
- 1) เป็นผู้ประสานงานระหว่างโรงเรียนต่าง ๆ ในโครงการ รวมทั้งดูแลให้ความช่วยเหลือและแก้ปัญหา
- 2) บริหารจัดการเรื่องงบประมาณ และดูแลการใช้จ่ายงบประมาณให้โปร่งใส ตรวจสอบได้
- 3) ประสานงานร่วมกับนักวิจัยร่วม/ นักวิจัยหลัก ของโครงการวิจัยแม่บท
- 4) ทำวิจัยร่วมกับนักวิจัยภายนอกเพื่อสร้างองค์ความรู้จากการดำเนินงานของโรงเรียน หลายแห่งในโครงการของตน

ความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยทุกระดับ

บทบาทหน้าที่ของนักวิจัยหลักในโครงการวิจัยแม่บท และนักวิจัยภายนอก/ นักวิจัยภายในโรงเรียนของโครงการวิจัยย่อย สามารถสรุปเป็นแผนภาพรวมที่แสดงความเชื่อมโยง และการประสานการ ดำเนินการวิจัยและพัฒนาตามโครงสร้างของชุดโครงการ วพร. ดังแสดงในแผนภาพ 1.4 และ 1.5 ต่อไปนี้

แผนภาพ 1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคณะนักวิจัยตามโครงสร้างชุดโครงการ วพร.

แผนภาพ 1.5 : ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิบัติการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : บทบาทหน้าที่ของนักวิจัย

4. ระยะเวลาดำเนินงาน

ระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัยแม่บท ใช้เวลา 3 ปี ส่วนโครงการวิจัยย่อยใช้เวลา 2 ปี ดังนี้

4.1 ขั้นการพัฒนาและเสนอ สกว. พิจารณาอนุมัติโครงการวิจัยย่อย 6 เดือน (พฤศจิกายน 44 – เมษายน 45)

4.2 ขั้นการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาของโครงการวิจัยย่อย 1 ปี (พฤษภาคม 45 - เมษายน 46)

4.3 ขั้นการขยายผลของโครงการวิจัยย่อย 1 ปี หากไม่พร้อมให้ดำเนินการวิจัยและพัฒนาต่อ (พฤษภาคม 46 – เมษายน 47)

4.4 ขั้นการสรุปผล 6 เดือน (พฤษภาคม 47 – ตุลาคม 47)

โครงการวิจัยย่อย รับผิดชอบระยะที่ 2 และ 3 ส่วนโครงการวิจัยแม่บทรับผิดชอบทั้ง 4 ระยะ โดยดำเนินงานวิจัยและพัฒนาควบคู่กันไป แบ่งเป็น 6 ระยะ ๆ ละ 6 เดือน

ขอบเขตการวิจัย

1. โรงเรียน/ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ร่วมในงานวิจัยนี้รวม 135 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียน 4 ประเภท คือ 1) โรงเรียนที่จัดการศึกษาเฉพาะระดับอนุบาล 2) โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งอาจมีหรือไม่มีระดับชั้นอนุบาลก็ได้ หรืออาจเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาด้วย 3) โรงเรียนที่จัดการศึกษาเฉพาะระดับชั้นมัธยมศึกษา และ 4) สถานศึกษาซึ่งจัดการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ

เมื่อเริ่มต้นโครงการ มีโรงเรียนที่ร่วมชุดโครงการ 135 แห่ง ขึ้นอยู่กับสังกัดต่าง ๆ 10 สังกัด ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา กรมอาชีวศึกษา กรมพลศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน มหาวิทยาลัย และสถาบันราชภัฏ ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนระบบโครงสร้างการบริหารกระทรวงศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2546 จึงมีการปรับเปลี่ยนสังกัดของโรงเรียนในชุดโครงการ วพร. จำนวน 102 โรงเรียน ขึ้นอยู่กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 49 เขต ซึ่งขึ้นตรงต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ อีกจำนวน 33 โรงเรียน ยังคงอยู่กับสังกัดเดิมที่มีการเปลี่ยนโครงสร้างการบริหาร คือ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น และกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา ส่วนที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือ สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร และกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

2. เป้าหมายหรือผลที่ได้รับจากการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เป็นเป้าหมายระยะสั้นที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานเพียง 2 ปีการศึกษา หรือ 4 ภาคเรียน เป้าหมายด้านคุณภาพของนักเรียน จึงเป็นผลจากการเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ส่วนด้านกระบวนการดำเนินงานของผู้ที่เกี่ยวข้อง และผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในระยะเวลา 2 ปีนี้ ประกอบด้วย กระบวนการพัฒนาและผลการพัฒนาบุคลากร การจัดกระบวนการเรียนรู้/การสอนของครูตามจุดเน้นของแต่ละโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้

ของนักเรียน คุณลักษณะของนักเรียนที่เกิดการเรียนรู้ตามจุดเน้นของโรงเรียน และตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การบริหารวิชาการและผลที่เกิดขึ้นจากการจัดปัจจัยเกื้อหนุน การจัดระบบนิเทศภายใน การมีส่วนร่วมของชุมชน/ผู้ปกครอง และการประเมินผลการเรียนรู้และผลการดำเนินงาน โครงการ รวมทั้ง นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ตามประเด็นที่เป็นจุดเน้นของโรงเรียน รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และรูปแบบการขยายผล

3. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงกระบวนการและผลการดำเนินงานดังกล่าวในข้อ 2 เป็นการมุ่งศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และการขยายผลการปฏิรูป มากกว่าการ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างโรงเรียนหรือโครงการวิจัยย่อย

4. ขอบเขตของข้อมูลที่น่ามาศึกษาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ มาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล/แหล่งข้อมูล หลักในการวิจัย คือ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา ของโรงเรียน/สถานศึกษา 135 แห่ง รวมทั้ง นักวิจัยภายนอก นักวิจัยร่วมและนักวิจัยหลัก และรวบรวมด้วยเครื่องมือหลากหลายแบบ ที่ใช้ในระดับโครงการวิจัยแม่บท และโครงการวิจัยย่อย

คำจำกัดความเฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การปฏิรูปการเรียนรู้ หมายถึง การพัฒนา ปรับปรุง หรือปรับเปลี่ยนแนวคิด กระบวนการเรียนรู้ และการปฏิบัติของนักเรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครองและชุมชน รวมทั้งนักวิชาการที่ทำงานร่วมกับโรงเรียน และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นไปตามแนวคิดและแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยครอบคลุม

1. การปฏิรูปการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งทางด้านสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และผล การเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตร ให้บรรลุมาตรฐานการศึกษา แห่งชาติ มาตรฐานที่ 5 รวมทั้งพัฒนาผลการเรียนรู้ตามจุดเน้นที่โรงเรียนกำหนด

2. การปฏิรูปการเรียนรู้ของครูที่เน้นในด้านการออกแบบและการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็น สำคัญ และการพัฒนางานในความรับผิดชอบ เพื่อพัฒนาความสามารถของครูให้ได้ตามมาตรฐาน การศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานที่ 22 และ 24 รวมทั้งความสามารถในการพัฒนาตนให้เป็นครูนักวิจัย ตาม พระราชบัญญัติการศึกษา มาตราที่ 30

3. การปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้บริหารที่เน้นการบริหารงานด้านวิชาการ 4 ด้าน คือ การจัดปัจจัย เกื้อหนุน การจัดระบบนิเทศ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และการประเมินผลการดำเนินงาน โดย ใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนางาน

4. การปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้ปกครองและชุมชนที่เน้นความเข้าใจในแนวคิดแนวทางของการ จัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545) และการมีส่วนร่วมใน การพัฒนานักเรียนและโรงเรียน

5. การปฏิรูปการเรียนรู้ของนักวิชาการจากภายนอกที่เข้ามาทำงานร่วมกับโรงเรียนในด้านความเข้าใจโรงเรียน การทำงานร่วมกับโรงเรียน การพัฒนาทักษะการนิเทศและการส่งเสริมโรงเรียนด้านวิชาการ รวมทั้งการพัฒนาทักษะการวิจัย

การปฏิรูปทั้งโรงเรียน หมายถึง การดำเนินการปฏิรูปที่บุคลากรของโรงเรียนทุกคนหรือส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการดำเนินการปฏิรูป โดยการปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลงจะต้องเป็นไปในทุกส่วนขององค์ประกอบของการจัดการศึกษา ซึ่งในการวิจัยนี้ครอบคลุมการปฏิรูปใน 3 ลักษณะ คือ (1) การปฏิรูปการเรียนการสอน การปฏิรูปการวัดและประเมินผล การปฏิรูปการวิจัยในชั้นเรียน และการปฏิรูปการบริหารวิชาการ โดยมีการบูรณาการการดำเนินงานทุกส่วนเป็นเรื่องเดียวกัน (2) การปฏิรูปที่สะท้อนภาพของการที่บุคลากรส่วนใหญ่ของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และ (3) การปฏิรูปที่โรงเรียนมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงระดับการพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนไปในทางที่ดีขึ้น

การวิจัยและพัฒนา หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่ หรือการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ที่ประกอบด้วยกระบวนการวิจัย (research – R) และกระบวนการพัฒนา (development – D) ในการวิจัยนี้ การวิจัยและพัฒนามีลักษณะเป็นการวิจัยปฏิบัติการ กล่าวคือ ครู/ ผู้บริหาร/ นักวิจัยภายนอก เป็นผู้ดำเนินการวิจัยและพัฒนางานในหน้าที่ของตนและเป็นผู้ใช้ผลการวิจัยของตน นอกจากนั้นยังมีลักษณะเป็นการวิจัยและพัฒนาแบบรวมพลัง คือ บุคลากรดำเนินการวิจัยและพัฒนางานตามบทบาทและหน้าที่ของตนอย่างพร้อมเพรียงกันทั้งโรงเรียน และโรงเรียนมีการดำเนินการสังเคราะห์ผลการวิจัยเป็นภาพรวมของงานวิจัยและพัฒนาระดับโรงเรียน

รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา หมายถึง แบบแผนในการดำเนินงานการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ใช้กระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ โดยบุคลากรทั้งโรงเรียนรวมพลังกันปฏิรูปการเรียนรู้ โดยการวิจัยและพัฒนางานในหน้าที่ของตน ซึ่งมีรายละเอียดประกอบด้วย วัตถุประสงค์ แนวคิด บริบทและเงื่อนไข ยุทธศาสตร์ กระบวนการดำเนินงาน และผลรับที่ได้จากกระบวนการวิจัยและกระบวนการพัฒนา ซึ่งโรงเรียน/สถานศึกษา ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถนำไปใช้เป็นแนวทาง และกระบวนการในการดำเนินงานการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

รูปแบบการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา หมายถึง ลักษณะ ยุทธศาสตร์ และวิธีการในการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ที่โรงเรียน/สถานศึกษา ในชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนใช้ในการเผยแพร่และขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ของตนไปสู่โรงเรียนอื่น ๆ

นวัตกรรม หมายถึง แนวคิด/แนวทาง/ระบบ/รูปแบบ/วิธีการ/กระบวนการ/ สื่อ/ เทคนิคต่างๆ ที่ใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ซึ่งพัฒนาขึ้นจากกระบวนการวิจัยและพัฒนาและการวิจัยปฏิบัติการ ซึ่งอาจเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด หรือใหม่เพียงบางส่วนก็ได้ และเป็นความใหม่สำหรับผู้วิจัยและพัฒนานวัตกรรมนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ที่จะต้องได้รับการยอมรับโดยทั่วไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

ด้านปริมาณ

1. คณะบุคคลจากสถาบันต่าง ๆ ที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันด้วยการวิจัยและพัฒนา และการวิจัยปฏิบัติการ มีดังนี้

1.1 โรงเรียน 135 แห่ง ประกอบด้วยนักเรียนประมาณ 125,746 คน ครูประมาณ 5,747 คน และผู้บริหาร 135 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นอีกเป็นจำนวนมาก

1.2 คณาจารย์และนักวิชาการ จำนวน 133 คน ทำหน้าที่เป็นนักวิจัยจากภายนอกโรงเรียนในโครงการวิจัยย่อย จำนวน 46 คน เป็นคณาจารย์จากมหาวิทยาลัย 18 แห่ง และจำนวน 87 คน เป็นศึกษานิเทศก์ จากเขตพื้นที่การศึกษา และส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ

1.3 คณาจารย์และศึกษานิเทศก์ทำหน้าที่เป็นนักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วมในโครงการวิจัยแม่บท จำนวน 24 คน เป็นคณาจารย์จากมหาวิทยาลัย จำนวน 19 คน ศึกษานิเทศก์จากเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 4 คน และนักวิชาการอิสระ จำนวน 1 คน

2. ผลผลิต

จำนวนผลผลิตที่ได้จากงานวิจัย ประกอบด้วย รายงานการวิจัยโครงการแม่บท รายงานสรุปผลการวิจัยโครงการวิจัยย่อยระดับโครงการและระดับโรงเรียน และหนังสือเผยแพร่ข้อความรู้จากงานวิจัยจดหมายข่าวเพื่อประชาสัมพันธ์ รวมทั้งระบบข้อมูลและการเผยแพร่ข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และเว็บไซต์ รวม 66 รายการ

ด้านคุณภาพ

1. โรงเรียน/สถานศึกษา

1.1 โรงเรียนในโครงการวิจัยย่อยแต่ละโครงการสามารถปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนได้ตามจุดมุ่งหมายที่ตนกำหนดไว้ และโรงเรียนคำนึงถึงภารกิจหลัก คือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นคุณภาพของนักเรียนเป็นสำคัญ และการพัฒนาให้คุณภาพการจัดการศึกษาสูงขึ้น ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545) และตามมาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และตัวบ่งชี้ เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกในรอบแรกของ สมศ. (2547)

1.2 นักเรียนของโรงเรียน 135 แห่ง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (มาตรฐานที่ 5) และมีคุณสมบัติตามจุดเน้นของการปฏิรูปการเรียนรู้ด้วยการวิจัยและพัฒนาของแต่ละโรงเรียน (มาตรฐานที่ 1, 4, 6, 9, 10 และ 12)

1.3 ครูในโรงเรียน 135 แห่ง สามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ (มาตรฐานที่ 22) และมีความรู้ความสามารถตรงกับงาน (มาตรฐานที่ 24.3) และพัฒนาทักษะการวิจัย สอดคล้องกับแนวทางที่

กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2545 (มาตราที่ 24.5 และ 30)

1.4 ผู้บริหารของโรงเรียน 135 แห่ง สามารถจัดให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ (มาตรฐานที่ 18) และส่งเสริมความสัมพันธ์/ความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา (มาตรฐานที่ 14) รวมทั้งมีคุณสมบัติเป็นผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการบริหารจัดการ (มาตรฐานที่ 13, 20) และมีทักษะการวิจัย (มาตรา 30 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

1.5 ผู้ปกครอง ชุมชน และคณะกรรมการสถานศึกษาเข้าใจพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545) และเกิดความตระหนักในการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ เกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาผู้เรียน

2. หน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียน/ สถานศึกษา

2.1 ได้โรงเรียน/ สถานศึกษาที่มีการบริหารงานเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีหลักสูตรและสื่อการเรียนที่เหมาะสมกับผู้เรียน และความร่วมมือกับชุมชน (มาตรฐานที่ 14, 18) และสามารถเป็นโรงเรียนต้นแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ซึ่งสามารถช่วยขยายผลการดำเนินงานและร่วมกันสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นพลังในการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนได้อย่างกว้างขวางทั่วประเทศ

2.2 ได้โรงเรียนอันประกอบด้วยผู้บริหาร ครู และนักเรียนที่พัฒนาผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา สามารถสร้างความเป็นตัวของตัวเอง เกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนในการปฏิรูปและพัฒนาการเรียนรู้ของตน และโรงเรียนต่อไปอย่างเป็นระบบ ครบวงจร ต่อเนื่องและยั่งยืน (มาตรฐานที่ 13)

2.3 ได้นักวิจัยภายนอกที่เป็นศึกษานิเทศก์ที่สามารถวิจัยและพัฒนา ผลิตรายความรู้ใหม่ มีความเข้าใจปัญหาการเรียนรู้อย่างแท้จริง ได้พัฒนาทักษะการวิจัยและการทำงานแบบร่วมมือกับโรงเรียน

2.4 ได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับศักยภาพของโรงเรียนและบุคลากร เป็นข้อมูลพื้นฐาน (baseline data) สำหรับการกำหนดระดับความก้าวหน้าเทียบเคียง (benchmarking) ในการพัฒนาโรงเรียน และได้กรอบแนวทางสำหรับการกำหนดนโยบายด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

2.5 ได้รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่ได้ผ่านการตรวจสอบแล้ว และสามารถนำไปขยายผลต่อ

3. หน่วยงานนโยบาย

3.1 ได้องค์ความรู้ของประเทศเกี่ยวกับกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้และการปฏิรูปสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานสภาพความเป็นไทย ซึ่งจะป็นฐานปัญญาของชาติในการจัดการศึกษาของประเทศให้มีคุณภาพต่อไป

3.2 ได้รูปแบบการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและหลากหลายมิติต่าง ๆ

3.3 ได้รูปแบบการขยายผลนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและหลากหลาย

3.4 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับ โครงการทุกฝ่ายมี “วัฒนธรรมการเรียนรู้” ซึ่งจะช่วยให้สังคมโดยรวมเป็นสังคมแห่งปัญญามากขึ้น

4. สถาบันครูศึกษา

4.1 นักวิชาการอัน ได้แก่ นักวิจัยภายนอก นักวิจัยร่วมและนักวิจัยหลัก ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกโรงเรียน ได้มีโอกาสเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีประสบการณ์ตรง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ และกระบวนการวิจัยและพัฒนาดีขึ้น อันนำไปสู่การพัฒนาตนในฐานะคณาจารย์ของสถาบันครูศึกษา

4.2 คณาจารย์ได้มีโอกาสนำทฤษฎีมาทดลองปฏิบัติจริง และมีทักษะการวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลังเพิ่มขึ้น และได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสอนในสถาบัน

4.3 สถาบันครูศึกษามีสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนมากขึ้น ได้เครือข่ายโรงเรียนและบุคลากรที่มีอุดมการณ์ และประสบการณ์การปฏิรูปการเรียนรู้ ที่จะเป็แหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพให้กับนักศึกษา/นิสิต

4.4 คณาจารย์ที่ลงปฏิบัติงานได้เห็นสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของครูและผู้บริหาร ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรครูศึกษา (teacher education)

5. สถาบันที่จัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

5.1 ได้ค้นแบบ โครงการวิจัยและพัฒนาด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการออกแบบการวิจัยที่ก้าวหน้า และซับซ้อน (advance and complex design) โดยใช้กระบวนการคิดทั้งเชิงนิรนัย (deductive) และเชิงอุปนัย (inductive)

5.2 ได้ตัวอย่างการวิจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาผู้บริหาร ครู และคณาจารย์ให้มีความสามารถในการจัดการศึกษา เพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน โดยมีการพัฒนากลยุทธ์ และนวัตกรรมการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับโจทย์วิจัยทางการศึกษา เพื่อพัฒนาประเทศของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2547 (national research agenda)

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนได้มีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545)
2. มาตรฐานการศึกษาของชาติ และการประกันคุณภาพการศึกษา
3. การปฏิรูป/การพัฒนาทั้งโรงเรียน
4. บทบาทของนักวิชาการในการทำงานร่วมกับโรงเรียน
5. การวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยการวิจัยเบื้องต้นสำหรับชุดโครงการ วพร.
8. กรอบแนวคิดและหลักการดำเนินงานชุดโครงการ วพร.

ในแต่ละประเด็นมีรายละเอียด ดังนี้

1. การปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

หัวใจสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ซึ่งมีจุดหมายสำคัญ ในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคน ไทยทั้งชาติ เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย ให้นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

เมื่อพูดถึง “การเรียนรู้” สิ่งที่จะต้องมาเกี่ยวพันด้วยเสมอก็คือเรื่อง (1) กระบวนการเรียนรู้ (2) สารการเรียนรู้ และ (3) ผลการเรียนรู้ ดังนั้นในการปฏิรูปการเรียนรู้ นั้นจึงหมายรวมทั้งการปฏิรูปทางด้านกระบวนการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ รวมถึงการปรับเปลี่ยนแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของครูด้วย เพราะการจัดการเรียนรู้ของครูมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน แต่การปรับเปลี่ยนเฉพาะที่ตัวครู ก็คงจะไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ที่สมบูรณ์ได้ หากผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บริหาร บุคลากร ผู้ปกครองและชุมชน ไม่ให้การส่งเสริมสนับสนุน ดังนั้นการปฏิรูปการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องเป็นไปอย่างพร้อมเพรียงกันทุกฝ่าย (ทิสนา แจมมณี, 2544)

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 22 ที่กำหนดไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด” ทำให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการศึกษา ส่งผลต่อการปฏิรูปหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ไปจนถึงแนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ดังนี้

1.1 การปฏิรูปหลักสูตร

กำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการวางรากฐานในการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข อันเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ และสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงด้านความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ในส่วนของการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้น กำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยเป็นการเฉพาะเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการและเตรียมผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยมีรายละเอียดของลักษณะหลักสูตรพอสังเขป ดังนี้

1.1.1 หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้พัฒนาขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยจัดทำขึ้นเพื่อให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้เลี้ยงดูเด็กและผู้สอน ใช้เป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และเพื่อให้สถานศึกษาและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ทุกหน่วยงานทุกสังกัดที่เกี่ยวข้อง ได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเป็นมาตรฐานเดียวกัน

หลักสูตรฉบับนี้ว่าด้วยปรัชญาการศึกษาปฐมวัยว่าเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ตามศักยภาพ หลักสูตรแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี และสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี มีรายละเอียดในส่วนของจุดหมาย คุณลักษณะตามวัย สาระการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์เกี่ยวกับการฝึกสุขนิสัย การใช้ประสาทสัมผัส การเคลื่อนไหว การส่งเสริมจินตนาการ และอื่น ๆ เน้นการประเมินพัฒนาการ และการเชื่อมต่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาปฐมวัยและระดับประถมศึกษาปีที่ 1 โดยยึดหลักการมุ่งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท การอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ การพัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย จัดประสบการณ์ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข และการประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน สถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

1.1.2 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ยึดหลักความมีเอกภาพด้านนโยบายและหลากหลายในการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ เป็นหลักสูตรแกนกลางที่สามารถนำไปใช้จัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการจัดการศึกษาพิเศษ

หลักสูตรนี้มีโครงสร้างแบ่งเป็น 4 ช่วงชั้นๆ ละ 3 ปี ตั้งแต่ช่วงชั้นที่ 1 คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ไปจนถึงช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 มีกลุ่มสาระการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้

ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน 8 กลุ่ม แยกเป็นกลุ่มที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด และเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาของชาติ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา และกลุ่มที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์ ได้แก่ สุขศึกษา และพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ รวมทั้งมีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ โดยมีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นข้อกำหนดคุณภาพของผู้เรียนในภาพรวมตลอด 12 ปี และให้สถานศึกษานำสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนด ไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตร และสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยอาศัยมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นหลัก

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้ ให้ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ต้องมีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย คำนึงถึงพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

จะเห็นได้ว่าหลักสูตรทั้งสองได้สะท้อนแนวคิดผู้เรียนสำคัญที่สุด และส่งผลโดยตรงต่อการปฏิรูปกระบวนการจัดการเรียนการสอน

1.2 การปฏิรูปกระบวนการจัดการเรียนการสอน

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่สะท้อนแนวคิดการปฏิรูปการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญหรือผู้เรียนสำคัญที่สุด ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญของการจัดการเรียนการสอน ในทุกรูปแบบและทุกระดับการศึกษา สามารถนำมากำหนดแนวทางได้ดังนี้

1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด และกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนา “คน” และ “ชีวิต” ให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มตามความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ และทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประกาศว่า การจัดการศึกษาจะต้องเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะครูต่างก็พยายามค้นหาคำตอบว่า “การจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ” ต่างจาก “การจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง” อย่างไร

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2544) เสนอว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ “หมายถึง การจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนเป็นประการสำคัญ ใครก็ตามที่เป็นคนสำคัญของเรา เราย่อมมีความรัก ความปรารถนาดีให้แก่เขา จะคิดจะทำอะไร ก็มักจะคิดถึงเขาก่อนคนอื่น และคิดถึงประโยชน์ที่เขาควรจะได้รับ...ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจึงไม่ใช่แนวทาง หรือวิธีการสอน น่าจะเป็นหลักหรือแนวคิดในการสอนมากกว่า ซึ่งการจะนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติได้ ครูก็ต้องแสวงหาแนวทาง และวิธีการที่ชัดเจนมาใช้”

ส่วนการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทิสนา แคมมณี (2547) กล่าวว่า “เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียน และประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนควรจะได้รับ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มตัว และได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ต่างๆ อันจะนำผู้เรียนไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง”

การมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัว (active participation) หมายถึง ผู้เรียนมีส่วนร่วมเป็นผู้จัดกระทำต่อสิ่งเร้า หรือสิ่งที่เรียนรู้ มิใช่เป็นเพียงผู้รับเท่านั้น ผู้เรียนจึงมีความตื่นตัวทั้งทางกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ การมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัวทั้ง 4 ด้านนี้ จะมีความสัมพันธ์ต่อกัน ส่งผลต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของผู้เรียน นั่นคือเมื่อนักเรียนได้เคลื่อนไหวปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ (กาย) ได้ใช้ความคิด (สติปัญญา) ได้มีการปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น (สังคม) และเกิดอารมณ์ความรู้สึกอันจะช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายต่อตนเอง (อารมณ์) ผลการเรียนรู้ที่แท้จริงก็จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นความรู้ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติ คุณลักษณะ ฯลฯ ที่ผู้เรียนสามารถสร้างความหมายให้กับสิ่งเร้าหรือสิ่งที่เรียนรู้ โดยเชื่อมโยงกับความรู้และประสบการณ์เดิมของตน จนเกิดเป็นความหมายที่ตนเข้าใจ และสามารถอธิบายตามความเข้าใจของตนได้ จึงจะถือได้ว่า นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง (ทิสนา แคมมณี, 2547)

ดังนั้น เมื่อการมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัวเป็นกระบวนการที่ช่วยนำนักเรียนไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง ครูผู้สอนจึงควรดำเนินการที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1) กิจกรรม/ประสบการณ์เรียนรู้ที่ครูจัดต้องเอื้อให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัวทั้ง 4 ด้าน และได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

2. ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมที่นักเรียนมีส่วนร่วมอยู่อย่างตื่นตัว ครูควรลดบทบาทของตนเองลง และเปลี่ยนบทบาทจากการถ่ายทอดความรู้ อาทิ การบอก การสั่ง การชี้นำ การรบกวนสมาธิ ของนักเรียน มาเป็นผู้อำนวยความสะดวก หรือเป็นผู้ช่วยให้นักเรียนดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ

ในการดำเนินการทั้ง 2 ประการ ครูผู้สอนยังคงมีบทบาทเด่นและสำคัญมากต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เพราะครูยังต้องเตรียมการสอน เช่น เป็นการเตรียมว่า ช่วงเวลา/จังหวะใดจะใช้คำถามอะไรกระตุ้นเร้าความคิดของนักเรียน และใช้คำพูดอย่างไรจึงจะไม่เป็นการสั่งการ หรือชี้นำจนเกินไป ครูต้องเตรียมกิจกรรม/ประสบการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้แก่นักเรียน และที่สำคัญคือการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก

1.2.2 กระบวนการจัดการเรียนรู้

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ได้เสนอเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ว่า คือ กระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข บูรณาการเนื้อหาสาระตามความเหมาะสม เป็นกระบวนการที่มีทางเลือกและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับที่นงลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวาณิช (2544) ได้เสนอไว้ เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดว่า มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

- 1) มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน
- 2) ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้คิดเอง ได้ทำเอง และได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
- 3) ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
- 4) ผู้เรียนสามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้
- 5) ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีหลายรูปแบบด้วยกัน ที่สำคัญซึ่งเป็นที่กล่าวถึงทั้งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ก็คือ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิด และการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนดังต่อไปนี้

ก) การจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิด

ทศนา เขมมณี (2546, 2547) ได้อธิบายว่าการคิดมีลักษณะเป็นกระบวนการ ไม่ใช่เนื้อหา ดังนั้นการสอนหรือพัฒนาการคิด จึงต้องเป็นการสอนกระบวนการหรือวิธีการ และได้เสนอแนวทางการพัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียนว่ามีหลากหลายแนวทาง ได้แก่

- 1) การส่งเสริมปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาสมอง เช่น การได้รับสารอาหาร น้ำ การหายใจที่เหมาะสม การได้รับการพักผ่อนที่เพียงพอ และการบริหารสมอง
- 2) การจัดสภาพแวดล้อมที่ดี โดยให้ผู้เรียนเห็นแบบอย่างที่ดี และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการคิด
- 3) การใช้โปรแกรม/หลักสูตร/สื่อสำเร็จรูปที่พัฒนาขึ้นเพื่อฝึกทักษะการคิดเฉพาะทักษะโดยตรง
- 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยอาศัยทฤษฎี หลักการต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการคิด เช่น ทฤษฎีปัญหา ทฤษฎีการสร้างความรู้ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการคิด อาทิ หลักโยนิโสมนสิการ
- 5) การสอนและฝึกทักษะการคิด โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอน และกระบวนการต่าง ๆ ที่เน้นการพัฒนาการคิด เช่น รูปแบบกระบวนการเรียนการสอนความคิดสร้างสรรค์ (synectics instructional model) รูปแบบการเรียนการสอนโดยการสร้างสรรค์และโยนิโสมนสิการ โดย สุมณ อมรวิวัฒน์ รูปแบบการเรียนการสอนชิปปา (CIPPA) โดยทศนา แจ่มมณี
- 6) การบูรณาการการสอนและฝึกทักษะการคิดในการเรียนการสอนเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่ครูสอนอยู่แล้ว
- 7) การใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่ส่งเสริมและพัฒนาการคิด เช่น เทคนิคการใช้คำถาม เทคนิคการทำผังกราฟฟิก เทคนิคการคิดหมวด 6 ใบ

นอกจากนี้ยังได้อธิบายเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการคิด (thinking-based instruction) ว่าเป็นการดำเนินการเรียนการสอนโดยผู้สอนใช้รูปแบบ วิธีการ และเทคนิคการสอนต่างๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดขยายต่อเนื่องจากความคิดเดิมที่มีอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เกิดความคิดที่มีความละเอียด กว้างขวาง ลึกซึ้ง ถูกต้องมีเหตุผล และน่าเชื่อถือมากขึ้นกว่าเดิม

ข) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้อธิบายว่าการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม หรือ การบูรณาการ เป็นการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกัน ชี้นำผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเดียวกันหรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้มาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน และได้เสนอแนวการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ดังนี้

- 1) การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว โดยผู้สอนเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่างๆ กับหัวข้อเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริงหรือสาระที่กำหนดขึ้นมา
- 2) การบูรณาการแบบคู่ขนาน มีผู้สอนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมกันจัดการเรียนการสอนโดยอาจยึดหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนาน

3) การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ โดยนำเนื้อหาจากหลายกลุ่มสาระฯ มาเชื่อมโยงเพื่อจัดการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปผู้สอนมักจัดการเรียนการสอน แยกตามรายวิชาหรือกลุ่มสาระฯ แต่ในบางเรื่องผู้สอนจัดการเรียนการสอนร่วมกันในเรื่องเดียวกัน

4) การบูรณาการแบบโครงงาน เป็นการบูรณาการที่ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันสร้างสรรค์โครงงานขึ้น โดยใช้เวลาการเรียนต่อเนื่องกันได้หลายชั่วโมง ด้วยการนำเอาจำนวนชั่วโมงของวิชาต่างๆ ที่ผู้สอนเคยสอนแยกกันนั้นมารวมเป็นเรื่องเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน ในลักษณะของการสอนเป็นทีม เรียนเป็นทีม ในกรณีที่ต้องการเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษ ผู้สอนสามารถแยกกันสอนได้

ทิตินา แคมมณี (2547) ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการบูรณาการว่า หมายถึงการนำเนื้อหาสาระที่มีความเกี่ยวข้องกัน มาสัมพันธ์ให้เป็นเรื่องเดียวกัน และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวม และสามารถนำความรู้ความเข้าใจ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ การบูรณาการเนื้อหาสาระ ที่มีความเกี่ยวข้องกัน สามารถทำได้โดยการบูรณาการภายในวิชา (intradisciplinary) ซึ่งหมายถึง การนำเนื้อหาสาระในวิชาเดียวกัน หรือกลุ่มประสบการณ์เดียวกันมาสัมพันธ์กัน หรือโดยการบูรณาการระหว่างวิชา (interdisciplinary) หมายถึง การนำเนื้อหาสาระของหลาย ๆ วิชา มาสัมพันธ์ให้เป็นเรื่องเดียวกัน ตัวอย่างเช่น นำเนื้อหาสาระของวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะ และดนตรี มาประสานสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกัน ภายใต้อหัวข้อเรื่อง หรือ "theme" ที่เลือก

นอกจากนี้ Cynthia Sunal และคณะ (2000) ยังได้เสนอว่าในการจัดหน่วยการเรียนรู้ บูรณาการนั้นสามารถกำหนดหัวข้อเรื่อง (theme) ที่แตกต่างกันไป ซึ่งจะทำได้หน่วยการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้บูรณาการที่ใช้นวัตกรรมเป็นฐาน (concept-focused integrated units) หน่วยการเรียนรู้บูรณาการที่ใช้ทักษะเป็นฐาน (skill-focused integrated units) หน่วยการเรียนรู้บูรณาการที่ใช้โครงการเป็นฐาน (project - focused integrated units) และหน่วยการเรียนรู้บูรณาการที่ใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน (case study - focused integrated units) เป็นต้น

จากการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ พบว่ามีการแบ่งประเภทและรูปแบบแตกต่างกันไป มีทั้งการบูรณาการในเชิงสาระและวิธีการ อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญของการบูรณาการอยู่ที่ความเข้าใจในหลักการของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่มุ่งให้เกิดการผสมผสานสาระและกระบวนการอย่างกลมกลืน สมดุล เป็นประโยชน์ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน และสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตของผู้เรียน สามารถพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบกระบวนการเรียนการสอน ให้มีความเหมาะสมกับบริบทเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้

1.3 การปฏิรูปการวัดและประเมินผล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545) ได้กำหนดการประเมินผู้เรียนไว้ในมาตรา 26 ว่า “ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ควบคู่ไปในการจัดกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา” จากข้อกำหนดดังกล่าวทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนการมองการวัดและประเมินผล เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อ “การพัฒนา” การเรียนรู้ของผู้เรียน ให้มีความสำคัญกับการประเมินผลการเรียนรู้ระหว่างทาง (formative evaluation) มากขึ้น มีการประเมินอย่างรอบด้านด้วยวิธีการที่หลากหลายให้สอดคล้องและครอบคลุมมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดในหลักสูตร และเน้นการมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล ของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะตัวผู้เรียนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญกับหลักการประเมินผู้เรียนว่าควรครอบคลุมองค์ประกอบ 3P ได้แก่ ผลผลิต (product) กระบวนการ (process) และความก้าวหน้า (progress)

ศิริชัย กาญจนวาสี (2546) ได้เสนอเกี่ยวกับแนวคิดการประเมินการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่าเป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของสาระการเรียนรู้และพัฒนาการด้านความรู้ ทักษะและคุณธรรมของผู้เรียน โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐาน ตามเป้าหมายการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยครูสามารถประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ตลอดเวลาในลักษณะที่ผสมผสานสอดคล้องแทรกอยู่ในกิจกรรมการเรียนการสอน ด้วยวิธีการที่หลากหลายโดยบุคคลหลายฝ่าย กระบวนการวัดและประเมินผลควรสอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รูปแบบการประเมินที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น การประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) การประเมินภาคปฏิบัติ (performance assessment) ซึ่งกล่าวได้ว่าการประเมินตามสภาพจริง และการประเมินภาคปฏิบัตินี้เป็นรูปแบบการประเมินที่น่าสนใจ ดังได้ศึกษาในรายละเอียดดังนี้

1.3.1 การประเมินตามสภาพจริง

การประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) เป็นกระบวนการตัดสินความรู้ความสามารถและทักษะต่างๆ ของผู้เรียนในสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยใช้เรื่องราว เหตุการณ์ สภาพจริง หรือคล้ายจริงที่ประสบในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนตอบสนองโดยการแสดงออก ลงมือกระทำ หรือผลิต จากกระบวนการทำงานตามที่คาดหวัง และผลผลิตที่มีคุณภาพจะเป็นการสะท้อนเพื่อลงข้อสรุปถึงความรู้ ความสามารถ และทักษะต่างๆ ของผู้เรียน โดยที่เน้นการประเมินภาคปฏิบัติ (performance assessment) ซึ่งเครื่องมือวัดผลที่ตรงตามสภาพจริงมีหลายประเภท เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การรายงานตนเอง การบันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การทดสอบที่เน้นภาคปฏิบัติ การใช้แฟ้มสะสมผลงาน (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2546)

1.3.2 การประเมินภาคปฏิบัติ

การประเมินภาคปฏิบัติ (performance assessment) เป็นการประเมินความสามารถในการปฏิบัติงานของผู้เรียนภายใต้สภาพการณ์และเงื่อนไขที่สอดคล้องกับสภาพจริง โดยพิจารณาจากกระบวนการทำงานและคุณภาพของงาน เกณฑ์การประเมินอาจสร้างขึ้นจากมิติความสำคัญ (rubric) ของคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ของผลงานนั้น (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2546)

สุวิมล ว่องวานิช (2546,2547) ได้ให้ความหมายของการวัดทักษะปฏิบัติ (performance testing) ว่าประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ (1) ต้องมีการปฏิบัติงานหรือแสดงกระบวนการปฏิบัติงานให้ปรากฏ (2) การปฏิบัติงานต้องอาศัยกลไกการทำงานของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่ประสานสัมพันธ์กัน (3) การปฏิบัติงานควรมีการกระทำซ้ำบ่อยครั้ง และ (4) การปฏิบัติงานเป็นกระบวนการทำให้เกิดการเรียนรู้ การวัดภาคปฏิบัติเป็นกระบวนการที่วัดทักษะการปฏิบัติโดยสิ่งที่วัดหรือทักษะที่วัดเป็นความสามารถด้านใดก็ได้ ทั้งความสามารถทางสมอง (cognitive skill) และไม่ใช่ทางสมอง (manual skill) เป็นทั้งการวัดกระบวนการปฏิบัติการ (process) และการวัดคุณภาพของงานที่ได้จากการปฏิบัติ

กรมวิชาการ (2544) ได้เสนอตัวอย่างการประเมินภาคปฏิบัติ ว่ามีวิธีการประเมินแตกต่างกันไปตามลักษณะงาน เช่น ประเมินภาระงานที่ผู้เรียนปฏิบัติเป็นปกติในชีวิตประจำวัน โดยการสังเกต จดบันทึก หรือประเมินการทำโครงการใน 3 ระยะ ทั้งประเมินความพร้อมก่อนทำโครงการ ประเมินการปฏิบัติจริงตามแผน และการปรับปรุงงานในระยะทำโครงการ และประเมินผลงานและการนำเสนอในระยะสิ้นสุดการทำโครงการ

ในการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา จะต้องมีการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา และระดับชาติ รวมทั้งมีการจัดการเป็นระบบและกระบวนการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ สามารถรองรับการประเมินภายในและการประเมินภายนอก ตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 9 ข้อ 3 ที่ให้มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และประเภทการศึกษาได้

จากการศึกษาองค์ความรู้เรื่องการปฏิรูปหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลข้างต้น สามารถสรุปเป็นกรอบแนวทางในการปฏิรูปการเรียนรู้ในชุดโครงการ วพร. ได้ดังนี้

การปฏิรูปหลักสูตร	การปฏิรูปกระบวนการจัดการเรียนการสอน	การปฏิรูปการวัดและประเมินผล
- หลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตร และสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และลักษณะที่พึงประสงค์ - หลักสูตรที่หลากหลาย ยืดหยุ่น	- การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 1) การจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิด 2) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ	- การวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 1) การประเมินตามสภาพจริง 2) การประเมินภาคปฏิบัติ
การปฏิรูปการเรียนรู้ในชุดโครงการ วพร.		

แผนภาพ 2.1 การปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545)

2. มาตรฐานการศึกษาของชาติ และการประกันคุณภาพการศึกษา

2.1 มาตรฐานการศึกษาของชาติ

มาตรฐานการศึกษาของชาติ หมายถึง ลักษณะที่พึงประสงค์ของการจัดการศึกษา ทั้งในด้านปัจจัยป้อนเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิตที่เกิดจากการศึกษา ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถที่พึงเกิดในตัวผู้สำเร็จการศึกษา ตลอดจนผลได้อื่นๆ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2546) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาของชาติที่สำคัญ คือ การจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตและการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ อันเป็นผลให้มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของชาติไว้ 3 มาตรฐาน ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547)

มาตรฐานที่ 1 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ คือ การพัฒนาคนไทยทุกคนให้เป็น “คนเก่ง คนดี และมีความสุข” โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับช่วงวัย

มาตรฐานที่ 2 แนวการจัดการศึกษา ว่าด้วยการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการบริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน

มาตรฐานที่ 3 แนวการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้ โดยการสร้างวิถีการเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้ให้เข้มแข็ง เพื่อให้คนไทยทุกคนมีโอกาส และทางเลือกที่จะเข้าถึงปัจจัยและการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย โดยการได้รับความร่วมมือจากทุกส่วนของสังคมเพื่อให้เกิดผลตามมาตรฐานการศึกษาของชาติข้างต้น จึงได้มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาในระดับต่าง ๆ ได้แก่ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับการอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา โดยในแต่ละระดับจะมี

มาตรฐานและตัวบ่งชี้ของแต่ละมาตรฐานที่เป็นรูปธรรม เพื่อช่วยสถานศึกษาให้สามารถพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ในส่วนของมาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดไว้รวมทั้งสิ้น 27 มาตรฐาน ในรอบแรก สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2547) ได้ดำเนินการประเมินคุณภาพภายนอกตามมาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพียง 14 มาตรฐาน จำนวนทั้งสิ้น 68 ตัวบ่งชี้ แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ 1) มาตรฐานด้านผู้เรียน 7 มาตรฐาน (30 ตัวบ่งชี้) 2) มาตรฐานด้านผู้บริหาร 5 มาตรฐาน (22 ตัวบ่งชี้) และ 3) มาตรฐานด้านครู 2 มาตรฐาน (16 ตัวบ่งชี้) ดังรายละเอียดของแต่ละมาตรฐานที่แสดงไว้ในแผนภาพ 2.3

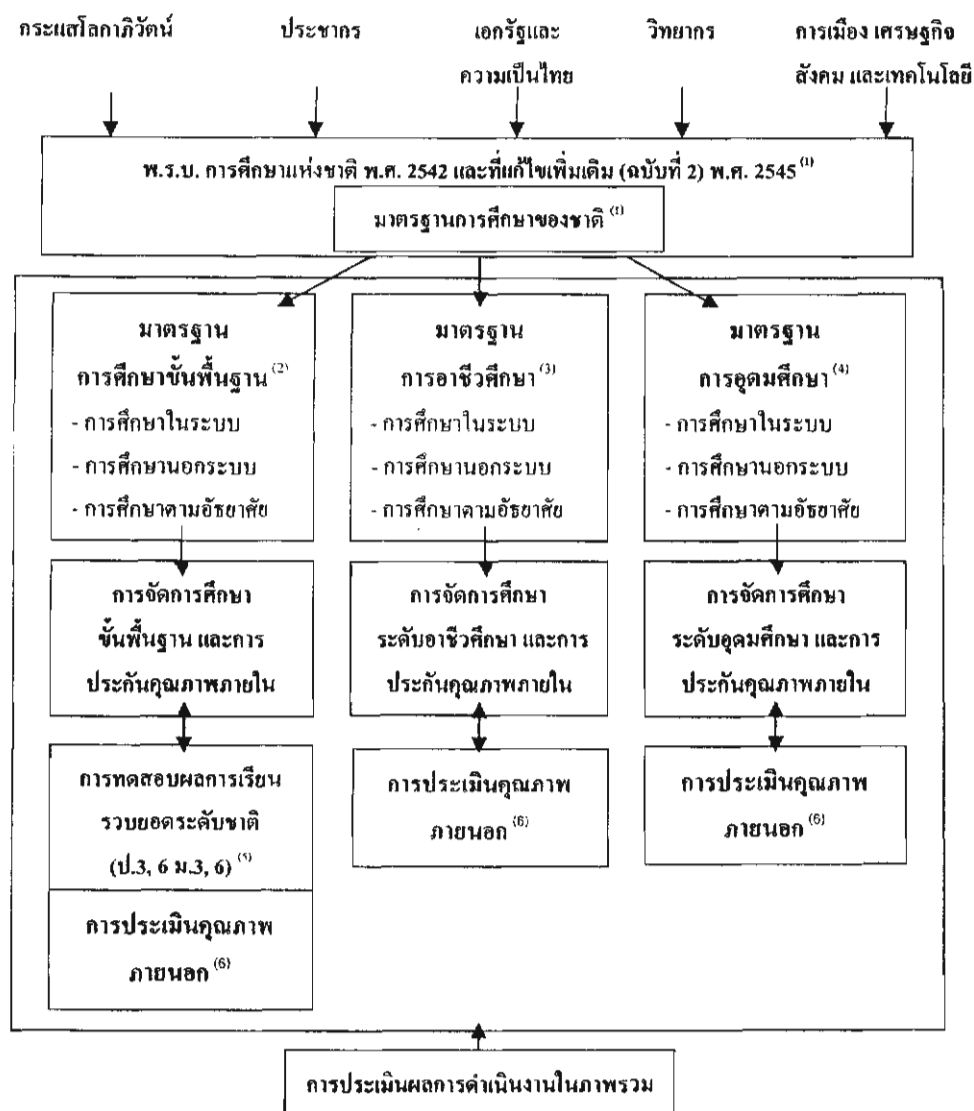
เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานดังกล่าว รวมทั้งเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพใกล้เคียงกัน จึงได้กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ดังนี้

2.2 การประกันคุณภาพการศึกษา

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา มีการดำเนินงานเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) การควบคุมคุณภาพ (quality control : QC) เป็นการกำหนดมาตรฐานคุณภาพ และการพัฒนาสถานศึกษา ให้เข้าสู่มาตรฐาน 2) การตรวจสอบคุณภาพ (quality auditing : QAU) เป็นการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด และ 3) การประเมินคุณภาพ (quality assessment : QA) เป็นการประเมินคุณภาพของสถานศึกษา ทั้งการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก รวมทั้งมีแนวคิดในการดำเนินการอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง สัมพันธ์กับหลักการบริหารที่เป็นระบบวงจร PDCA ซึ่งประกอบด้วยการทำงานวางแผน (plan) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (do) ร่วมกันตรวจสอบ (check) และร่วมกันปรับปรุง (action) (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2547)

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก โดยการประกันคุณภาพภายใน (internal quality assurance) หมายถึงการประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือโดยหน่วยงานต้นสังกัด ที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษา ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และถือเป็นรากฐานสำคัญที่สุดของการประกันคุณภาพ ส่วนการประกันคุณภาพภายนอก (external quality assurance) หมายถึง การประเมินผลและการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) หรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก ที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง และให้มีการเสนอผลการประเมิน ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการประกันคุณภาพ และให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2546 ; สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2546, 2547) ลักษณะการดำเนินงานประกันคุณภาพเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษา

ของชาติและมาตรฐานการศึกษาในระดับต่าง ๆ ตามระบบดังกล่าวจะเห็นได้ชัดจากแผนภาพ 2.2 ของ สำนัก มาตรฐานการศึกษาและพัฒนการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

(1) หน้าที่ของ สกศ. (3) หน้าที่ของ สอศ. (5) หน้าที่ของ สมช.

(2) หน้าที่ของ สพฐ. (4) หน้าที่ของ สกอ. (6) หน้าที่ของ สมศ.

แผนภาพ 2.2 ความเชื่อมโยงและกลไกการปฏิบัติตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาและการประกันคุณภาพข้างต้น ชุดโครงการ วพร. จึงได้กำหนดผลด้านคุณภาพส่วนหนึ่ง ในการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ จากมาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ใช้ในการประเมินคุณภาพภายนอกรอบแรก ดังแสดงในแผนภาพ 2.3

มาตรฐานที่	มาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกในรอบแรก)	ผลด้านคุณภาพ ของชุดโครงการ วพร.
1 4 5 6 9 10 12	ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา	นักเรียนของโรงเรียน 135 แห่งมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (มาตรฐานที่ 5) และมี คุณสมบัติตามจุดเน้นของการ ปฏิรูปการเรียนรู้ของแต่ละ โรงเรียน (มาตรฐานที่ 1 4 6 9 10 และ 12)
13 14 18 20 25	สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้างและการบริหารงานอย่างเป็น ระบบ ครบวงจร ให้บรรลุเป้าหมายการศึกษา สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนใน การพัฒนาการศึกษา สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียน เป็นสำคัญ ผู้บริหารมีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการ สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียน การสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้	ผู้บริหารในโรงเรียน 135 แห่ง สามารถจัดให้มีกิจกรรมการ เรียนการสอนที่เน้นนักเรียน เป็นสำคัญ (มาตรฐานที่ 18) และส่งเสริมความสัมพันธ์/ ความร่วมมือกับชุมชนในการ พัฒนาการศึกษา (มาตรฐานที่ 14) รวมทั้งมีคุณสมบัติเป็น ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ มี ความสามารถในการบริหาร จัดการ (มาตรฐานที่ 13 และ 20).
22 24	ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูมีคุณวุฒิ/ ความรู้ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ และมีครู เพียงพอ	ครูในโรงเรียน 135 แห่ง สามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้น นักเรียนเป็นสำคัญ (มาตรฐาน ที่ 22) และมีความรู้ ความสามารถตรงกับงาน (มาตรฐานที่ 24)

แผนภาพ 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และผลด้านคุณภาพ
ของชุดโครงการ วพร.

โครงการ วพร. ได้นำผลด้านคุณภาพดังกล่าว มากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ของโครงการ และเป็นเป้าหมายที่ทุกโรงเรียนจะนำไปกำหนดแนวทางการดำเนินงานต่อไป

อย่างไรก็ตามคุณภาพการศึกษาจะไม่เกิดขึ้น หากขาดการร่วมแรงร่วมใจกันของบุคลากรทุกฝ่ายในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน แนวคิดการปฏิรูปทั้งโรงเรียน (whole-school reform) หรือการพัฒนาทั้งโรงเรียน (whole-school approach) จึงเป็นอีกยุทธศาสตร์หนึ่งที่สามารถนำมาใช้ เพื่อให้การพัฒนาการเรียนรู้นี้ในโรงเรียน เกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

3. การปฏิรูป/การพัฒนาทั้งโรงเรียน

การปฏิรูปทั้งโรงเรียน (whole-school reform) มีแนวคิดพื้นฐานว่า การที่จะทำให้การปฏิบัติงานของโรงเรียนประสบความสำเร็จ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทุกส่วนของการบริหาร และจัดการศึกษาของโรงเรียนไปพร้อมกัน ในขณะเดียวกัน การปฏิรูปทั้งโรงเรียน ต้องครอบคลุมการดำเนินงานจัดการศึกษาทุกส่วน ทุกระดับของโรงเรียน ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น กล่าวได้ว่าการปฏิรูปทั้งโรงเรียน เป็นกลยุทธ์สำหรับการปฏิรูปการศึกษาที่ได้ผลมากที่สุด เพราะการที่ครูทุกคนในโรงเรียนได้รับการพัฒนา จะสามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน ได้ดีกว่าการพัฒนาครูเพียงหนึ่งหรือสองคน รวมทั้งจะทำให้เกิดความร่วมมือ ทำงานแก้ปัญหาด้วยกัน เกิดความสามัคคี และมีความผูกพันกับงาน ในหน้าที่ความรับผิดชอบและกับโรงเรียนมากขึ้น โดยหัวใจสำคัญของการปฏิรูปทั้งโรงเรียนคือ ความร่วมมือร่วมใจกันทำงานของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทุกคนในโรงเรียน โดยได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครอง ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการระดมทรัพยากรจากทุกแหล่งมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพื่อเป้าหมายการพัฒนาการเรียนรู้นี้ของผู้เรียนทุกคน ซึ่งรวมทั้งนักเรียน ครู ผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องทุกคนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (McChesney, 1998 ; Laboratory for Student Success , 2001)

การพัฒนาทั้งโรงเรียนประกอบด้วย การวางแผนทั้งโรงเรียน (whole-school planning) และการวิจัยปฏิบัติการ (action research) ซึ่งการวางแผนทั้งโรงเรียน เกี่ยวข้องกับการพิจารณาสิ่งที่สำคัญจำเป็นในการพัฒนา การพัฒนาแผนปฏิบัติการ การดำเนินการและการจัดการทรัพยากร การประเมินผล และการตรวจสอบทบทวน และการวิจัยปฏิบัติการซึ่งเกี่ยวข้องกับการวางแผน การปฏิบัติ ผลการปฏิบัติและการวางแผนในขั้นต่อไป โดยการพัฒนาทั้งโรงเรียนจะเกี่ยวข้องกับทุกแง่มุมของการเรียนรู้ ทุกระดับชั้นปี และเกี่ยวข้องกับชุมชนในวงกว้าง รวมทั้งทุกแง่มุมของโรงเรียน เช่น หลักสูตร วัฒนธรรมของโรงเรียน การสอน นโยบาย ฯลฯ

แนวคิดการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ เป็นการจัดการที่มีลักษณะของการดำเนินการ คือ 1) การบูรณาการเข้าสู่ระบบงาน (built – in) โดยนำเรื่องที่ต้องการนำเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานและภาระงาน 2) การจัดให้ครบวงจร (complete cycle) โดยนำเรื่องเข้าไปอยู่ในขั้นตอนต่างๆของระบบและภาระงาน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงานและการประเมินผล 3) การจัดให้ครอบคลุมทุกส่วน

ของระบบโรงเรียน (total development) โดยให้เรื่องที่ต้องการพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของทุกองค์ประกอบของโรงเรียน ไม่ใช่เป็นโครงการเอกเทศ 4) การจัดปัจจัยพื้นฐานที่เอื้ออำนวย (basic requirement) เช่น ระบบงาน กระบวนการทำงาน บุคลากร เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมของเรื่องที่ต้องการ 5) การส่งเสริมให้พัฒนาตนเอง (self development) โดยให้ฝ่ายต่างๆและบุคคลที่เกี่ยวข้องทำการประเมินตนเองเกี่ยวกับการดำเนินงานและพัฒนาตนเองในเรื่องนั้นอย่างต่อเนื่อง และ 6) การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (full participation) โดยให้ทุกฝ่ายทุกคนที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน มีส่วนร่วมในกิจกรรมของเรื่องนั้น บนพื้นฐานของความเข้าใจ การยอมรับและตระหนักในความสำคัญ

การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ควรเป็นกระบวนการที่มีระบบการดำเนินงานจากระดับล่างสู่ระดับบน ควรเป็นการบูรณาการภารกิจทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ การบริหารโรงเรียน และการประกันคุณภาพ ควรจัดให้มีนักวิจัยในพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่ที่ปรึกษาและที่ปรึกษา เพื่อคอยช่วยเหลือเพิ่มความมั่นใจให้ครูในการดำเนินงานปฏิรูป ลักษณะการดำเนินงานตามรูปแบบการปฏิรูปโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อพัฒนา คุณภาพผู้เรียนควรประกอบด้วยการบูรณาการงานสำคัญ 4 งาน ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนา ตนเองทางวิชาชีพของบุคลากรโดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนใช้การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรใช้การประเมินผลแนวใหม่และให้โรงเรียนทำการประกันคุณภาพการศึกษา และการเสนอแนะให้นักวิจัยในพื้นที่ได้นำประสบการณ์การทำงานของตนไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนางานของตนให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนและการบริหารในสถาบันครูศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2545)

นงลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวาณิช (2544) ได้อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาทั้งโรงเรียนว่าเริ่มจาก 1) ขั้นสำรวจปัญหาและความพร้อมของโรงเรียน (E - explore) 2) ขั้นสนทนาแลกเปลี่ยนความคิด (C - converse) 3) ขั้นการวางแผนงาน (P - plan) 4) ขั้นลงมือปฏิบัติตามแผน (I - implement) 5) ขั้นประเมินผลการดำเนินงาน (E - evaluation) และ 6) ขั้นการปรับปรุงแผนงาน (R - revision) การดำเนินงานใน 4 ขั้นตอนสุดท้ายมีการดำเนินงานต่อเนื่องซ้ำเป็นวงจรหลายรอบ มีลักษณะเหมือนกับวงจรการบริหารที่มีการพัฒนาคุณภาพงานโดยใช้วงจร P - D - C - A หรือวงจรเดมมิง (Demming Cycle) ทั้งนี้ ปัจจัยสนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับผู้บริหารและครูทุกคนในโรงเรียน การปฏิรูปทั้งโรงเรียนจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้บริหารและครูทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทั้งโรงเรียน ดำเนินการเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน

สรุปได้ว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีใช้การเปลี่ยนแปลงเฉพาะบุคคลบางคนเท่านั้น แต่เป็นการร่วมมือร่วมใจร่วมพัฒนาไปด้วยกัน อย่างพร้อมเพรียงกันของบุคลากรทั้งโรงเรียน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยผ่านกระบวนการสำรวจสภาพและปัญหาของโรงเรียน การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิด และเกิดความตระหนักร่วมกันในการที่จะปฏิรูป การมีเป้าหมายร่วมกัน การวางแผน

งานของทุกฝ่ายที่ส่งเสริมสนับสนุนกันและกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน มีการลงมือปฏิบัติงานตามแผน ประเมินผล และปรับปรุงงาน เป็นวงจรที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานปกติต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

4. บทบาทของนักวิชาการในการทำงานร่วมกับโรงเรียน

จากการศึกษาเรื่องการพัฒนาทั้งโรงเรียน พบว่าการให้นักวิชาการจากภายนอกโรงเรียน ทั้งจาก สถาบันครุศึกษา หรือนักวิชาการในพื้นที่ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้การปฏิรูป ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในส่วนนี้ จึงได้เสนอสาระ ในส่วนที่เกี่ยวกับแนวคิด ในการให้นักวิชาการมีบทบาทในการทำงานร่วมกับโรงเรียนไว้ดังนี้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้เสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพครู ให้มีความ เป็นผู้นำทางวิชาการ โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ อาศัยความร่วมมือของครูแกนนำ ครู ด้นแบบ สถาบันการศึกษาชั้นสูง เช่นเดียวกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ที่ได้เสนอ ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา ด้านการผลิตและพัฒนาครู ในส่วนของการพัฒนาศักยภาพของครู ประจำการ โดยอาศัยความร่วมมือของบุคลากรในพื้นที่ว่ามีมาตรการหลายแนวทาง เช่น การส่งเสริมและ สนับสนุนรูปแบบการพัฒนาครู ที่เป็นการบูรณาการการวิจัยปฏิบัติการและการฝึกอบรมเข้าด้วยกัน การ พัฒนาด้วยระบบเครือข่าย โดยเครือข่ายครูแกนนำ องค์กรครู ชมรมและสมาคมครูในเขตพื้นที่การศึกษา ให้ ดำเนินงานด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย เช่น การพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ เพื่อเป็นหลักในการวางเครือข่ายการพัฒนาครู ตามศักยภาพ ความพร้อม และสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ อย่างเหมาะสม สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ เป็นกลไกหลักของการพัฒนาครูในพื้นที่ หรือการ สนับสนุนให้มีโครงการพิเศษโดยมีองค์กรต่าง ๆ และภาคเอกชนเข้าร่วม เพื่อให้เกิดการระดมทรัพยากร จากภายนอก การพัฒนาโดยใช้ระบบ e-learning รวมทั้งการพัฒนาครูโดยใช้วงจร PDCA เพื่อให้ครู ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงาน

นางลัดขันธ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวาณิช (2544) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถภาพของครู ด้านการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ว่าต้องมีการเริ่มต้นโดยใช้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือวิทยากร แกนนำ ซึ่งอาจเป็นผู้บริหาร ครูต้นแบบ ครูในโรงเรียนหรือนักวิจัยภายนอกโรงเรียนก็ได้ กรณีที่ผู้นำการ เปลี่ยนแปลงเป็นครูหรือนักวิจัยภายนอกโรงเรียน ต้องเริ่มจากการสร้างความตระหนัก ให้ผู้บริหารเห็น ความสำคัญก่อนเป็นอันดับแรก จึงดำเนินการต่อไปได้ ในการดำเนินงาน ครูซึ่งเป็นบุคคลสำคัญ ต้องมี ความรู้ความเข้าใจอย่างดีและตรงกันในเรื่องที่จะ ทำโดยมีนักวิจัยพี่เลี้ยง (mentor) ซึ่งอาจเป็นครูในโรงเรียนที่ มีประสบการณ์ หรือเชิญนักวิจัยจากภายนอก มาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ชักนำชี้ชวนให้ทุกคนเกิด ความรู้สึกร่วมกันและมีความต้องการเหมือนกัน บทบาทของนักวิจัยพี่เลี้ยงมี 6 บทบาท คือ 1) บทบาทใน ฐานะนักวิจัยปฏิบัติการซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของทีมวิจัย 2) บทบาทในฐานะที่ปรึกษาด้านการวิจัยและ พัฒนาและด้านกระบวนการเรียนรู้ 3) บทบาทในฐานะผู้ประสานงาน ให้มีการรวมพลังจากครูทั้งโรงเรียน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง และในฐานะผู้ประสานทรัพยากรและบุคคลต้องมีการจัดหาแหล่งทุนทำวิจัย และ

จัดหาวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักวิจัยในทีม 4) บทบาทในฐานะผู้ติดตามกำกับโครงการวิจัย คอยกระตุ้นให้นักวิจัยทำงานเสร็จตามกำหนดการ 5) บทบาทในฐานะผู้เรียน โดยเรียนรู้ร่วมกับครูในโรงเรียน และ 6) บทบาทในฐานะนักประเมินคุณภาพการวิจัย ทั้งนี้ นักวิจัยที่เลี้ยงจะแสดงบทบาทแต่ละบทบาทตามความเหมาะสม โดยควรจำกัดบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกมากกว่าเป็นผู้ที่คอยสั่งการ เพื่อให้กระบวนการพัฒนาสมรรถภาพครูเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยตนเองของครูให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จึงจะส่งผลทำให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่ยั่งยืน ซึ่งความสำเร็จนี้ขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นของนักวิจัยที่เลี้ยงหรือนักวิจัยที่ปรึกษากับครูนักวิจัยในโรงเรียน โดยการดำเนินงานแบบรวมพลังมีหัวใจสำคัญอยู่ที่กิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม คือ การฝึกอบรม/สัมมนาให้ความรู้ การติดตาม/ให้คำปรึกษาระหว่างการดำเนินงาน การสร้างเครือข่ายติดต่อประสานงาน และการประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน

โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ซึ่งเป็นการดำเนินงานวิจัยร่วมกัน 3 ฝ่ายระหว่างนักวิจัยภายนอกหรือผู้เชี่ยวชาญโครงการ นักวิจัยในพื้นที่จากสถาบันครูศึกษา และนักวิจัยระดับปฏิบัติ ได้แก่ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อค้นหาแนวทางและปฏิบัติการร่วมกันในการปฏิรูปการเรียนรู้ ได้อธิบายถึงบทบาทของนักวิจัยภายนอกและนักวิจัยในพื้นที่ว่า นักวิจัยภายนอกหรือผู้เชี่ยวชาญโครงการ มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่ ผู้บริหาร ครูและผู้ที่เกี่ยวข้อง ออกแบบระบบการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติการเรียนรู้ สร้างความรู้ความเข้าใจ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปยังระดับพื้นที่อื่น ๆ ให้กำลังใจแก่นักวิจัยในพื้นที่/โรงเรียน ประสานความคิดร่วมกัน ติดตามนิเทศเยี่ยมเยียนโรงเรียนเพื่อร่วมแก้ไขปัญหาและสรรค์สร้างนวัตกรรม กำหนดยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนา รวมทั้งให้คำแนะนำในการดำเนินการวิจัยและพัฒนา

ส่วนนักวิจัยในพื้นที่ ทำหน้าที่เป็นนักวิจัยและให้คำปรึกษาด้านวิชาการระดับพื้นที่ มีบทบาทหน้าที่ร่วมกับโรงเรียนในการสร้างสรรค์ สร้างความเข้าใจ สร้างแรงจูงใจในการปฏิรูปตนเองของผู้บริหาร ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ ศึกษาเรียนรู้ วิจัยและพัฒนาร่วมกับโรงเรียน โดยการส่งเสริมและให้ข้อเสนอแนะด้านวิชาการแก่โรงเรียน ร่วมวางแผนในการพัฒนาตนเองของโรงเรียน นิเทศเยี่ยมเยียนเพื่อให้คำปรึกษาในการพัฒนาและปรับปรุง รวมทั้งรายงานสภาพการดำเนินงานของโรงเรียนเป็นระยะ เก็บ บันทึกข้อมูลและประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียน รวมทั้งเขียนรายงานการวิจัยและพัฒนาทั้งในภาพรวมและรายโรงเรียน พร้อมทั้งสรุปบทเรียน และข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงานต่อไป

ทั้งนี้ในการดำเนินงานตามบทบาทข้างต้นจะมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพบริบทของโรงเรียน และลักษณะเฉพาะของนักวิจัย ซึ่งในการเข้าไปมีบทบาทในการทำงานร่วมกับโรงเรียนนั้น สุมณ อมรวิวัฒน์ (2547) เสนอว่าควรเข้าไปโดยใช้กระบวนการกัลยาณมิตรนิเทศที่มีหลักธรรมความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการเป็นกรอบความคิดพื้นฐาน ซึ่งกระบวนการกัลยาณมิตรนิเทศนี้เป็นกระบวนการประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาร่วมกัน บนพื้นฐานของความมีเมตตาธรรม พร้อม

จะชี้แนะและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในการเรียนการสอนเพื่อคุณภาพของ
คนไทยในอนาคต

จะเห็นได้ว่าการเข้าไปมีบทบาทของนักวิชาการในการทำงานร่วมกับโรงเรียนนั้น นอกจากจะส่งผล
ดีต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ และการพัฒนาครูในโรงเรียนแล้ว ยังเป็นกระบวนการที่ช่วยให้นักวิชาการจาก
ภายนอกโรงเรียนนั้นได้พัฒนาตนเองด้วยการร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับบุคลากรในโรงเรียนอีกด้วย ซึ่งกล่าว
ได้ว่ากระบวนการเข้าไปมีส่วนร่วมดังกล่าวถือเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการปฏิรูปคุณภาพคนอาจารย์ใน
สถาบันการผลิตครูและนักวิชาการในพื้นที่ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า กระบวนการที่เป็นเครื่องมือสำคัญอีก
ประการหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนได้ ก็คือ การวิจัยและพัฒนา ซึ่งจะนำเสนอ
รายละเอียดในข้อต่อไป

5. การวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

5.1 การวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

การวิจัยและพัฒนา (research and development) เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่ ประดิษฐ์
คิดค้นสิ่งใหม่ หรือใช้ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา โดยเน้นหลักตรรกวิทยา เป้าหมาย
หลัก คือ ใช้เป็นกระบวนการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา (education product)
ประกอบด้วยกระบวนการวิจัย (research - R) และกระบวนการพัฒนา (development - D) และมีขั้นตอนการ
ดำเนินงาน คือ การวิจัยและการพัฒนา ซึ่งสามารถดำเนินการตามขั้นตอนซ้ำๆ กันหลายรอบได้ เพื่อปรับปรุง
และพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ โมเดลที่ใช้กันมากเป็น โมเดลของ Walter Dick และ Lou Carey ซึ่งมี
10 ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย คือ 1) กำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาการเรียนการสอน สำรวจความ
พร้อม และประเมินความต้องการ 2) ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอน 3) กำหนดมาตรฐาน และ
ตัวบ่งชี้ของพฤติกรรม หรือทักษะที่ต้องการ 4) กำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม 5) พัฒนาแบบสอบ
อ้างอิง 6) พัฒนากลยุทธ์การเรียนการสอน 7) พัฒนาสื่อการเรียนการสอน 8) ออกแบบและประเมิน
ความก้าวหน้า 9) ปรับปรุงการเรียนการสอน 10) ประเมินสรุปผล จากขั้นตอนข้างต้นพบว่า มีลักษณะการ
ดำเนินงานเป็นวงจร เช่นเดียวกับ วงจร PDCA โดยระหว่างขั้นตอน ก็จะมีขั้นตอน PDCA ย่อยๆ แทรกอยู่ใน
ขั้นตอนหลักเพื่อให้ปรับปรุงงานได้ทุกขั้นตอน และไม่จำเป็นต้องเรียงตามขั้น PDCA ก็ได้ (นงลักษณ์
วิรัชชัย และ สุวิมล ว่องวานิช, 2544)

การวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เริ่มที่บุคคลฝ่ายใดในโรงเรียนก็ได้ แต่สิ่งที่
สำคัญที่สุดคือ ต้องสร้างความตระหนัก และ โน้มน้าวให้บุคลากรทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและเข้าร่วม
โครงการ โดยต้องทำความเข้าใจกับครูว่าการดำเนินการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอนที่
ดำเนินการอยู่แล้ว ครูแต่ละคนทำงานเพื่อเป้าหมายเดียวกัน โดยที่ครูแต่ละคนมีอิสระที่จะเลือกวิธีดำเนินการ
ต่างกัน และสามารถใช้กระบวนการวิจัยนี้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ ควรมีการ

จัดทึมนักวิจัย โดย Muncey and McQuillan (1993 อ้างใน นงลักษณ์ วิรัชชัย และ สุวิมล ว่องวานิช, 2544) เสนอรูปแบบของการจัดทึมนักวิจัยว่า เริ่มต้นโครงการครูจะมีความสนใจ สภาพการรับรู้และความพร้อมในการร่วมโครงการต่างกัน โดยครูส่วนใหญ่มักเป็นผู้รอดูสถานการณ์แล้วดำเนินการตามเสียงส่วนใหญ่ หลังจากที่มีทึมนักวิจัยแล้วต้องศึกษาสถานการณ์และวิธีการทำงานร่วมกัน วิเคราะห์ความพร้อมในการดำเนินงาน และวางแผนการดำเนินงาน หัวใจของการทำงานร่วมกัน คือ การพบปะประชุมปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน และการวางแผนงานร่วมกันทุกเรื่อง

5.2 การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

แนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเริ่มใน ค.ศ.1910 โดย John Dewey ได้กล่าวถึง การคิดเชิงสะท้อนของครู และสนับสนุนให้ครูเป็นนักวิจัยทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของตนควบคู่กับการปฏิบัติการสอน ประเทศไทยได้รับแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาวิชาชีพครู โดยส่งเสริมให้ครูทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนการสอน รวมทั้งพัฒนาคุณภาพเชิงวิชาการและความก้าวหน้าในอาชีพครู (อุทุมพร จามรมาน, 2538 ; นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2544)

การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน คือ การวิจัยหรือกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ที่เชื่อถือได้ในการปฏิบัติงานของครู เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียน หรือประเมินการปฏิบัติงานของครู เป็นการวิจัยที่ต้องดำเนินการและนำผลไปใช้ทันทีเพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียน โดยสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนเอง และอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแนวทางที่ได้ปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้นร่วมกับเพื่อนครู เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนมีลักษณะคือ 1) ปัญหาการวิจัยเกิดขึ้นจริงจากการทำงานในชั้นเรียน โดยครูต้องกำหนดปัญหากด้วยตนเอง 2) ครูลงมือทำการแก้ปัญหากที่เกิดขึ้น โดยดำเนินการวิจัยไปพร้อมกับการจัดการเรียนการสอน 3) การวิจัยสะท้อนผลการพัฒนาการเรียนการสอนของครู 4) ครูนำผลการวิจัยมาใช้แก้ปัญหากเพื่อพัฒนาตนเองและการเรียนการสอน รวมทั้งเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น 5) กระบวนการวิจัยใช้วงจร PDCA หรือใช้วงจรของการวิจัยปฏิบัติการเรียก PAOR และอาจต้องทำตามขั้นตอนในวงจรหลายรอบ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2544)

พร้อมพรรณ อุคมสิน (2542) ได้กล่าวถึงระดับการเข้าร่วมโครงการวิจัยของครู แบ่งได้ 3 ระดับ คือ 1) ครูเข้าร่วมช่วยการทำงานวิจัย (teacher as a helper) โดยร่วมมือกับนักวิจัยอื่นและใช้ชั้นเรียนของตนทำการวิจัย บทบาทของครูเป็นเพียงการรวบรวมข้อมูลให้แก่ักวิจัย 2) ครูร่วมการดำเนินการวิจัยด้วย แต่เป็นผู้ช่วยวิจัยหรือนักวิจัยมือใหม่ (teacher as a junior researcher) มีบทบาทเป็นผู้รวบรวมข้อมูล จัดหาแหล่งความรู้แนะนำกระบวนการเก็บข้อมูล และออกความเห็นบ้างบางส่วนเพื่อเสนอแนะการดำเนินการวิจัย และ 3) ครูร่วมโครงการวิจัยเต็มรูปแบบ (teacher as a researcher) โดยร่วมคิดค้นปัญหากวิจัย ออกแบบการวิจัย เก็บข้อมูลในชั้นเรียน และใช้ผลงานวิจัย ครูมีฐานะเท่าเทียมกับนักวิจัยอื่นในโครงการ

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2545) ได้เสนอว่าการวิจัยปฏิบัติการเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการซ้ำกันเป็นวงจรวิจัย 4 ขั้นตอน ต่อเนื่องกันไป คือ 1) การรับรู้ปัญหา และสำรวจเพื่อทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานและวางแผนที่จะใช้กลยุทธ์ต่างๆ ในการแก้ปัญหา 2) การลงมือดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีต่างๆ ที่เชื่อว่าจะแก้ไขปัญหาได้ 3) การสังเกตและบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและผลการปฏิบัติงานระหว่างการดำเนินการและหลังการดำเนินงานตามแผน 4) การนำผลมาพิจารณาไตร่ตรองใช้ความคิด หากยังไม่บรรลุเป้าหมายก็หาวิธีใหม่มาปรับปรุงการปฏิบัติงานและเริ่มวงจรการวิจัยใหม่ สุวิมล ว่องวานิช (2544: 24-25) ได้เสนอว่า การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนมี 4 ขั้นตอน เริ่มจากการวางแผนการปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล เรียกว่า PAOR เทียบได้กับวงจรการประเมินผลภายในหรือ PDCA นอกจากนี้ อุทุมพร จามรมาน (2544: 21-27) ได้เพิ่มเติมขั้นตอน ได้แก่ การระบุคำตอบที่คาดหวัง การกำหนดชื่อเรื่องและวัตถุประสงค์ในการวิจัย การจัดทำรายงานวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเรื่องที่หนึ่ง และการเตรียมวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเรื่องที่ 2 เมื่อแก้ไขปัญหาแรกได้แล้ว

ทิสนา แคมมณี และ นงลักษณ์ วิรัชชัย (2546) ได้เสนอหลักคิดและแนวทางในการดำเนินงานวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนไว้ 9 ขั้นตอน และการสังเคราะห์งานวิจัย 5 ขั้นตอน ด้วยวิธีคิดอย่างเป็นระบบ พร้อมตัวอย่างของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน และการสังเคราะห์งานวิจัย โดยใช้กรณีศึกษาที่ได้จากครูนักวิจัยของโรงเรียนที่ร่วมดำเนินงานในชุดโครงการ วพร. ขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน คือ 1) เลือกปัญหาวิจัย ควรเป็นปัญหาที่สำคัญ ส่งผลต่อการเรียนรู้และคุณภาพของนักเรียน 2) วิเคราะห์สภาพปัญหา ปัญหาที่แตกต่างกัน ย่อมต้องการวิธีแก้ไขที่แตกต่างกัน 3) วิเคราะห์สาเหตุด้วยวิธีการต่างๆ อาจทำให้ค้นพบสาเหตุของปัญหาในลักษณะต่างๆ 4) หาแนวทางแก้ไขปัญหา สาเหตุที่วิเคราะห์ได้จะนำไปสู่การแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหา 5) ระบุปัญหาวิจัย สามารถเขียนเป็นปัญหาการวิจัย/คำถามการวิจัย/จุดประสงค์การวิจัยได้ 6) วางแผนแก้ปัญหา ควรมีรายละเอียดชัดเจน 7) ลงมือปฏิบัติ เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ปฏิบัติตามแผน เก็บรวบรวมข้อมูลของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยใช้เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ไม่ซับซ้อน 8) สรุปผลและอภิปรายผล พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ 9) สะท้อนความคิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ช่วยให้เรียนรู้นอกเหนือจากผลการวิจัย และให้แนวทางการนำผลวิจัยไปใช้

การสังเคราะห์งานวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน มีขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอนด้วยกันคือ 1) กำหนดโจทย์ปัญหาวิจัย ซึ่งจะได้จากรายงานวิจัยจำนวนมากที่นำมาสังเคราะห์ 2) วางแผนการสังเคราะห์ โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง 3) บันทึกเนื้อหาสาระ และวิเคราะห์ว่าข้อมูลที่ได้มีความเหมือนหรือเท่ากันอย่างไร 4) ศึกษาว่าความต่างเกิดขึ้นเพราะอะไร 5) สรุปข้อความรู้เพื่อเสนอความคิดสะท้อนและเขียนรายงาน

จากขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น คณะครูนักวิจัยในชุดโครงการ วพร. ได้นำไปใช้ในการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อย วพร. ของตน

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 การประเมินผลการปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

นางลัดกษณ์ วิรัชชัย สุวิมล ว่องวาณิช และ อวยพร เรืองตระกูล (2547) ได้ดำเนินการประเมินผล การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เกิดกับตัวผู้เรียน ด้านความรู้ทางวิชาการ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และดำเนินการประเมินพหุกรณีศึกษาซึ่งเป็นการ ประเมินที่ลงลึกในรายละเอียด เพื่อให้ทราบถึงบริบทและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน การปฏิรูปการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับห้องเรียน และโรงเรียน นอกจากนี้ได้ดำเนินงานสังเคราะห์รายงานกรณีศึกษา 80 โรงเรียน และการประเมินความเปลี่ยนแปลงของผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งเป็นการประเมินความเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร และบริบทของโรงเรียน รวมทั้งการประเมินผลความสำเร็จของการ ปฏิรูปการเรียนรู้ซึ่งเป็นการสังเคราะห์ผลจากกิจกรรมต่าง ๆ ข้างต้น ผลการวิจัยพบว่า

6.1.1 โรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ก่อนการประกาศใช้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแล้ว แต่ ภายหลังจากประกาศใช้ ครูและบุคลากรเริ่มตระหนักถึงความสำคัญ มีความรู้ความเข้าใจ และเริ่มดำเนินการ อย่างจริงจัง ช่วงปีการศึกษา 2542 – 2544 เป็นช่วงที่ครูส่วนหนึ่งสับสน และมีความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูป การเรียนรู้คลาดเคลื่อน และดำเนินการผิดไปจากรูปแบบที่ควรจะเป็น ประเด็นที่มีปัญหามากคือ การจัด กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน และการประกันคุณภาพภายใน สถานศึกษา

6.1.2 การประเมินพหุกรณีศึกษาพบว่า โรงเรียนมียุทธวิธีในการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ คล้ายคลึงกัน ที่สำคัญ คือ การพัฒนาคุณภาพครูโดยการฝึกอบรม การพัฒนาหลักสูตรและการจัด กระบวนการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูป การวางรูปแบบการบริหารจัดการ ระบบการกำกับ ติดตาม นิเทศ และ ระบบประกันคุณภาพ การส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำงานเป็นทีม และการทำงานแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ การเป็นผู้นำการปฏิรูปการ เรียนรู้ และการขยายเครือข่าย

6.1.3 ผลของการปฏิรูปการเรียนรู้ พบว่า ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน มีสุขภาพจิตดี ร่าเริง แจ่มใส รักและภูมิใจในโรงเรียน ผู้เรียนใฝ่รู้ กระตือรือร้น รู้วิธีการเรียนรู้และทำงานเป็น ทำงานเป็นทีมได้ดี ผู้เรียนมีการเปลี่ยนพฤติกรรม การเรียน แสวงหาความรู้ด้วยตนเองมากขึ้น ผู้เรียนประเมินตนเองว่ามีระดับ คะแนนเฉลี่ยดี มีคุณธรรม กล้าแสดงออก และกล้าแสดงความคิดเห็น แต่การวัดความสามารถพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ทักษะการคิด ทักษะการค้นคว้าของนักเรียนทั้งระดับประถมศึกษาปีที่ 6 และ มัธยมศึกษาปีที่ 3 อยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ เมื่อพิจารณาในระดับโรงเรียนพบว่า โรงเรียนมากกว่าร้อยละ 90 มีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ทักษะการคิด ทักษะการค้นคว้าของนักเรียนอยู่ในระดับที่ต้อง ปรับปรุง

โรงเรียนมีการพัฒนาทั้งในด้านบริบท บรรยากาศการเรียนรู้ และระบบการทำงาน หลายโรงเรียนได้เป็นโรงเรียนแกนนำ ได้รับการยกย่อง และชุมชนยอมรับ โรงเรียนมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดีขึ้น ผู้บริหารและครูเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานโดยใช้เวลาในการทำงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 7 - 8 ทำงานวิจัยเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 - 40 อ่านหนังสือและใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นร้อยละ 30 - 50 ครูมีการพัฒนาในด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมากขึ้น ใช้วิธีการหลากหลายในการสอนและการประเมินผลการเรียน ดำเนินการประกันคุณภาพมากขึ้นกว่าช่วงก่อนการปฏิรูปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ครูบางส่วนยังมีการปฏิบัติที่คลาดเคลื่อน ใช้ใบงานมาก วัดผลการเรียนรู้แบบเดิม ทำงานแบบร่วมมือแต่ไม่มากพอที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิรูปทั้งโรงเรียน ผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นผู้ริเริ่มการปฏิรูปการเรียนรู้ มีการปรับปรุงระบบการบริหาร แต่การเปลี่ยนแนวความคิดการบริหารเกิดขึ้นเฉพาะตัว ยังไม่กระจายสู่ครูและนักเรียนรวมทั้งโรงเรียนยังมีปัญหาการขาดแคลนบุคลากรและงบประมาณ

6.2 การติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการเรียนรู้ ครู ณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาภาพรวม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) (2546) ได้ดำเนินการติดตาม และประเมินผลการปฏิรูปการเรียนรู้หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีข้อค้นพบในด้านต่าง ๆ ดังนี้

6.2.1 ด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ พบว่า ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความพยายามดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร ส่งผลให้มีหลักสูตร และคู่มือการใช้หลักสูตรในระดับการศึกษาปฐมวัย หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรสำหรับผู้มีความต้องการพิเศษ และหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ มีการส่งเสริม สนับสนุนให้มีการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน คือ มีโครงการนำร่องโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ มีการพัฒนาครูให้มีความรู้ ความเข้าใจในการสอนรูปแบบต่างๆ และอยู่ในช่วงดำเนินการขยายผลเพื่อให้ครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ ในด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน พบว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีจุดอ่อนในด้านทักษะการคิด ทักษะการค้นคว้าความรู้พื้นฐาน เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ต้องใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย ครูต้องได้รับการพัฒนาในด้านความรู้ และแนวทางในการวัดและประเมินผล ผลการดำเนินงานยังไม่บรรลุเป้าหมาย แต่ครูมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจัดการเรียนการสอน และนักเรียนมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ มีความสุขกับการเรียนมากขึ้น ส่วนระดับอุดมศึกษา มีการส่งเสริม และการพัฒนาหลักสูตรในหลายสาขาวิชา แต่ยังไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย มีโครงการนำร่องการจัดการเรียนการสอนแบบสหกิจศึกษา และแบบทวิภาคี เน้นการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง มีการปรับวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา และมีการจัดตั้งสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ

6.2.2 ด้านการปฏิรูปครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา พบว่า มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตครู มีโครงการผลิตครูการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับปริญญาตรีหลักสูตร 5 ปี เพื่อผลิตครู 8 สาขาวิชา และปฏิรูปคุณภาพคณาจารย์ในสถาบันผลิตครู และมีการพัฒนาและเสริมศักยภาพให้ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาโดยการฝึกอบรม มีการติดตามการนำผลการฝึกอบรมไปใช้ และสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา

บุคลากร และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยการกำกับดูแล เพื่อแก้ปัญหาความล่าช้า รวมทั้งมีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพ และการบริหารงานบุคคล มีการจัดตั้งองค์กรวิชาชีพครู และจัดทำบัญชีเงินเดือนข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา

6.2.3 ด้านการปฏิรูปสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ พบว่าได้เร่งรัดให้สถานศึกษาทุกระดับมีไฟฟ้า โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ ที่จำเป็นสำหรับการใช้สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยดำเนินการจัดซื้อและรับบริจาค โดยมีวิทยาลัยเทคนิคเป็นศูนย์ซ่อมบำรุง และได้ขยายเครือข่ายไปยังสถานศึกษาทุกระดับ สถานศึกษาระดับประถมศึกษาสูงกว่าครึ่ง และระดับมัธยมศึกษาทั้งหมด สามารถเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และดำเนินการอบรมครูให้มีความรู้ความสามารถ ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร แต่ยังคงประสบปัญหาความล่าช้าจากการบริหารจัดการ ด้านงบประมาณ ขาดแคลนครูและบุคลากรด้านคอมพิวเตอร์ และครูมีปัญหาด้านการใช้ภาษาอังกฤษ

6.3 โครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติร่วมกับธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank) สนับสนุนให้โรงเรียนใช้การวิจัยเป็นฐาน เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยมีผู้เชี่ยวชาญ 4 คน ศึกษาและสังเคราะห์สรุปผลการดำเนินงานของโรงเรียน 250 โรงเรียน มีข้อค้นพบ ซึ่ง เลขา ปิยะอัจฉริยะ (2545) สรุปไว้ดังนี้

ตุมน อมรวิวัฒน์ พบว่า การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน บุคลากรทั้งโรงเรียนควรมีอิสระ จากการถูกรอบงำโดยทฤษฎี และการถูกผูกมัดกับขั้นตอนที่เคร่งครัดจนเกินไป โรงเรียนส่วนใหญ่ของโครงการเกิดความตระหนักและตื่นตัว ได้พัฒนาตนเองโดยเกิดรูปแบบกระบวนการกลายามิตรนิเทศ จากนักวิจัยในพื้นที่และเพื่อนครู ทั้งในและนอกโรงเรียนที่สนับสนุนด้านวิชาการ และการเสริมกำลังใจให้แก่กัน โรงเรียนได้ปฏิบัติจริง โดยจัดสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ ที่สามารถนำมาสังเคราะห์และเสนอได้ 5 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อการเรียนรู้ 2) รูปแบบหลักสูตรสถานศึกษา: หน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการ และหน่วยบูรณาการ: โครงการงาน 3) กิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมและระเบียบวินัย 4) กิจกรรมประเพณีปัญญา และ 5) กระบวนการกลายามิตรนิเทศ

บุญมี เฌรยอด พบว่า การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุนเป็นกุญแจหลักสู่ความสำเร็จ เพราะมีสมรรถนะในการจัดการ ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายมีส่วนร่วมสร้างวิสัยทัศน์ กำหนดนโยบาย และถือเป็นพันธกิจในการปฏิบัติกรร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การกระจายอำนาจให้กับกลุ่มบุคคล มีแนวโน้มประสบผลสำเร็จ มากกว่ากระจายอำนาจให้กับบุคคลคนเดียว และการที่บุคลากรในโรงเรียน มีปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกันมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการติดตามและประเมินผลงานของโรงเรียนอย่างเป็นระบบมากขึ้น

นงลักษณ์ วิรัชชัย พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีคะแนนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หลังจากมีการพัฒนาบุคลากร และการสร้างความตระหนักร่วมกัน โรงเรียนบางโรงได้ปรับเปลี่ยนการประเมินผลนักเรียน

ตามสภาพจริง และมีการจัดระบบการประกันคุณภาพ เป็นรูปแบบที่ผสมผสานและสมบูรณ์ ในขณะที่อีกหลายโรงเรียนยังไม่ได้้นำการประเมินผล มาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน และครูส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเชื่อมโยงงานของตน กับการประกันคุณภาพของโรงเรียน การมีส่วนร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหาด้านวิชาการ และด้านบริหารบุคลากรของนักวิจัยในพื้นที่ ช่วยเร่งให้การรวมพลังในโรงเรียนและการปฏิรูปโรงเรียนเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เลขา ปิยะอัจฉริยะ พบว่า การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนมีความเป็นไปได้สูง และสามารถประสบผลสำเร็จเมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เข้าใจสาระและเจตนารมณ์ของหมวด 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกฝ่าย รวมทั้งสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทของตน ให้สอดคล้องกับของฝ่ายอื่น ๆ โดยที่ทั้งหมดมุ่งพัฒนาคุณภาพของนักเรียนเป็นเป้าหมายหลัก เน้นการปฏิบัติงานด้วยวงจร PDCA มีการนิเทศภายใน และการติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ

6.4 การวิจัยด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน

เพ็ญณี แนนธ และคณะ (2547) ได้สังเคราะห์งานวิจัยและทิศทางการวิจัยในอนาคต จากงานวิจัยทางการศึกษา ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงปี พ.ศ. 2543 – 2546 จำนวน 1,903 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ งานวิจัยส่วนบุคคล และงานวิจัยสถาบัน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสรุปรายงานการวิจัย และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ข้อมูลที่ได้รับถูกแจกแจงตามสาระ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พบว่า ปริมาณงานวิจัยกลุ่มใหญ่ที่สุด เป็นการวิจัยในประเด็นแนวทางการจัดการศึกษา และ/หรือ การพัฒนาการเรียนการสอน งานวิจัยที่มีปริมาณน้อยที่สุด คือ สาระทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา เมื่อจำแนกตามสาระในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีข้อสรุปงานวิจัย ดังต่อไปนี้

6.4.1 ผลการศึกษางานวิจัยด้านแนวทางการจัดการศึกษา

หมวดที่ 1 ความมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษา พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีศักยภาพโดยรวมในระดับปานกลาง มีการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนมาก และร่วมดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยมากกว่าการศึกษาในระบบ ในทศวรรษหน้า เอกชนจะมีบทบาทมากขึ้นด้านการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ในการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี พบว่า ทุกองค์กรศาสนาทุกศาสนามีส่วนร่วมอย่างมาก และการถ่ายโอนอำนาจการจัดการศึกษา จากส่วนกลางไปสู่องค์กรบริหารส่วนตำบล จะทำให้ประหยัดงบประมาณส่วนกลางได้อย่างมาก

หมวดที่ 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา พบว่า มีการพัฒนานวัตกรรมสำหรับเด็กพิการ และปัญหาการใช้สื่อในโรงเรียนเด็กพิเศษเรียนร่วม การศึกษาความเสมอภาคในการบริหารจัดการศึกษา การศึกษา เกี่ยวกับกฎบัตรสิทธิเด็กนักเรียน เสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิเสรีภาพทางความคิดเห็น การรวมกลุ่มการเมืองและการปกครองในสถาบัน การตรวจสอบการทำงานของสถาบัน

หมวดที่ 3 ระบบการศึกษา ในการจัดโครงการเรียนร่วม สำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เด็กพิเศษ ได้ข้อสรุปว่าครูไม่มีความพร้อม แต่การจัดการเรียนร่วมไม่เป็นปัญหากับเด็กปกติ ในการจัดการศึกษานอกระบบพบว่า ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมสูง และการจัดหลักสูตรระยะสั้น ในศูนย์การเรียนชุมชนมีความเหมาะสม ในระดับอุดมศึกษามีการนำรูปแบบการเรียนรู้วิธีชุมชนเข้ามาใช้ มีการศึกษาการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยภาคสังคมและโดยศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่สังกัดภาครัฐ การวางแผนกลยุทธ์ของสำนักวิทยบริการในสถาบันอุดมศึกษา พบว่า ด้านเอกลักษณ์จะมีการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านห้องสมุดจะมีการใช้ ICTs

หมวดที่ 7 ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลถึงประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา คือ ปัจจัยด้านครู ในด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักสูตร แผนการสอน ทักษะกระบวนการ ครูแนะแนวในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษามีปัญหาด้านเวลา ขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการแนะแนว ครูมีปัญหาในการใช้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ประเภทเพิ่มประสบการณ์ และสื่อสารสนเทศ ครูมีปัญหาในระดับปานกลางและต้องการการนิเทศภายในระดับมาก ครูภาษาอังกฤษต้องการการนิเทศด้านการวัดและประเมินผลมากที่สุด ครูต้องการความรู้ด้านงานวิจัยในชั้นเรียนในระดับมาก

หมวดที่ 8 ทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา พบว่า ควรปรับเปลี่ยนระบบงบประมาณจากการจัดสรรแบบแสดงรายการ เป็นการจัดสรรเป็นก้อนโดยเป็นระบบงบประมาณแบบเน้นผลงาน ควรมีการปฏิรูปการเงินเพื่อการอุดมศึกษาโดยรัฐเปลี่ยนบทบาทจากการเน้นผู้จัดการศึกษา เป็นผู้สนับสนุนกำกับดูแลและผู้กำหนดนโยบาย นอกจากนี้ ในด้านการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 8 ยังขาดความชัดเจน ขาดข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปใช้กำหนดงบประมาณ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หมวดที่ 9 เทคโนโลยีทางการศึกษา มีงานวิจัยเกี่ยวกับการวางโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา การพัฒนาระบบการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษา และประเมินศูนย์สื่อการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา การพัฒนาแบบเรียน วัสดุ อุปกรณ์เทคโนโลยีและนวัตกรรม เช่น การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน มีการใช้สื่อการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม ซึ่งในวิชาคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาพบว่าเวลาที่ใช้ในคาบไม่เพียงพอ และผลการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนในระดับอุดมศึกษาพบปัญหาเช่นเดียวกันและพบว่าผู้เรียน ไม่คุ้นเคยกับรูปแบบการสอนทางไกล ในส่วนของการพัฒนาระบบสารสนเทศในชั้นเรียน มีปัญหาด้านงบประมาณและบุคลากร ด้านการใช้อินเทอร์เน็ตในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา นอกจากนี้ พบว่าครูไม่มีเวลาในการผลิตคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และสนใจที่จะนำบทเรียนคอมพิวเตอร์ไปใช้น้อย ผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ดี และชี้แนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับเด็ก ให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่เด็กจะมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ คือ การมีโลกส่วนตัวของตัวเอง รวมทั้งสารสนเทศจากสื่อมวลชนส่งผลกระทบในระดับมาก

6.4.2 ผลการศึกษางานวิจัยด้านผู้เรียน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของผู้เรียน ได้แก่ ปัจจัยด้านตัวครู ด้านหลักสูตรการเรียนรู้อุปกรณ์และชุมชน และปัจจัยด้านสื่อเทคโนโลยี ในส่วนของคุณลักษณะของผู้เรียน พบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสและนักเรียนระดับประถมศึกษาที่มีความสามารถทางเชาว์ปัญญาระดับปานกลาง ในด้านเจตคติต่อการเรียนในระยะของการปฏิรูปการศึกษานักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ต่างต้องการรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แบบที่ครูยังมีบทบาทคอยกำกับกิจกรรมและแบบที่ครูลดบทบาทลงไปปานกลาง นักเรียนชั้นประถมศึกษาที่มีวินัยและจริยธรรมค่อนข้างสูงในด้านความใฝ่รู้ ประหยัด เสียสละ และเมตตากรุณา

6.4.3 ผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษา พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อมในการดำเนินงาน ตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษาทุกด้าน ในด้านการบริหารด้านวิชาการ ของโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 พบว่า ผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรของแต่ละโรงเรียน ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรดังกล่าว ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษา พบว่า ผู้สอนมีความรู้ด้านเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การประสานงานกับชุมชนในระดับปานกลาง และการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมีการปฏิบัติในระดับมาก ด้านการดำเนินโครงการสำหรับเด็ก ที่มีความต้องการพิเศษในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า มีความพร้อมทุกด้าน แต่มีปัญหาด้านการขาดแคลนงบประมาณ บุคลากรมีภาระมาก และขาดความรู้ความเข้าใจในการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษ มีการศึกษาคุณลักษณะและสภาพแวดล้อม ของเด็กปัญญาเลิศในระดับประถมศึกษา มีการพัฒนากิจกรรมที่พัฒนาเชาวน์อารมณ์ ของนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ และทดลองใช้รูปแบบและวิธีสอนต่างๆ พัฒนาทักษะกระบวนการคิด ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ

6.4.4 ทิศทางงานวิจัยในอนาคต: ทิศทางงานวิจัยในอนาคตอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับประเทศ มีแนวโน้มว่าจะเป็นงานวิจัยในลักษณะบูรณาการ หรืองานวิจัยที่ร่วมมือดำเนินการจากสาขาวิชาต่างๆ 2) ในระดับสถาบันการศึกษางานวิจัยในระดับมหัพภาคและจุลภาค ควรจะดำเนินการตามสาระในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประเด็นงานวิจัยควรตอบสนองต่องานวิจัยที่ขาดในสาระต่างๆ ตามที่นำเสนอในสรุปรายงานการวิจัยฉบับนี้

ก) งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

กุลยา เบญจกาญจน์ และคณะ (2546) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะเก่ง ดี มีสุข กรณีศึกษาการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง พบว่า นักเรียนพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ทักษะการทำงานกลุ่ม และสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีเจตคติต่อการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบ และผู้บริหารสามารถบริหารจัดการด้านการบริหารวิชาการ และการจัดปัจจัยเกื้อหนุน การนิเทศภายใน การสร้างความสัมพันธ์กับ

ผู้ปกครองและชุมชน และการพัฒนาสมรรถภาพ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่ส่งผลให้การ จัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการสำเร็จ

ข) งานวิจัยเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน

กิตติพร ปัญญาบุญโณผล (2541) ได้ทำวิจัยเรื่อง รูปแบบของวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการใน ชั้นเรียน : กรณีศึกษาสำหรับครูมัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการใน ชั้นเรียนสำหรับครูสอนวิชาคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) ขั้นเตรียมการ 2) ขั้นวางแผน 3) ขั้นดำเนินการสอนควบคู่กับกระบวนการวิจัย และ 4) ขั้นสรุปบทวนและประเมินวงจร เพื่อปรับแผน ผลของการสอนจากครู พบว่านักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์ นักเรียนส่วนใหญ่มีผลการเรียนดี

ถัดมา คำพลงาม (2540) ได้ทำวิจัยเรื่อง กระบวนการและผลของการวิจัยปฏิบัติการใน ชั้นเรียนที่มีต่อพฤติกรรมการสอน: พหุกรณีศึกษาของครูนักวิจัยในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการ วิจัยและผลของการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน สนับสนุนให้ครูนักวิจัยเกิดความคิด ความมั่นใจ ในผลการทำงานและเป็นแรงจูงใจให้ทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน และยังส่งผลต่อความใฝ่รู้ใฝ่ เรียน ความสนใจในการค้นคว้า การเห็นโอกาสของการเรียนรู้ ความเอาใจใส่นักเรียน และความรับผิดชอบ ของครู

ประภัสสร วงษ์ดี (2540) ได้ทำวิจัยเรื่องกระบวนการและการใช้ผลการวิจัยปฏิบัติการใน ชั้นเรียนของครูนักวิจัยในโรงเรียนประถมศึกษา: การศึกษาเชิงสำรวจและรายกรณี ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการ วิจัยของครูนักวิจัย เริ่มจากปัญหาการจัดการเรียนการสอนและการขาดความพร้อมของนักเรียน โดยหัวข้อที่ศึกษามักเป็นเรื่องการพัฒนาวิธีสอน และสื่อการสอน การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ นักเรียน การศึกษาเฉพาะกรณี การปรับพฤติกรรมนักเรียน และการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เครื่องมือในการ วิจัยส่วนใหญ่ครูสร้างขึ้นเอง โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนในชั้นเรียนตนเอง การ วิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์ด้วยสถิติบรรยาย และครูได้นำผลการวิจัยไปใช้ในการ พัฒนาการเรียนการสอน

บุญยาพร นิยมพลอย (2544) ได้ทำวิจัยเรื่อง ผลของการทำวิจัยในชั้นเรียน ที่มีต่อการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครูระดับประถมศึกษา พบว่า การทำวิจัยในชั้นเรียน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมต่างๆของครู ได้แก่ วางแผนการสอนอย่างเป็นระบบ เปลี่ยนบทบาทจากครูเป็นผู้สอน มาเป็นผู้ ร่วมเรียนรู้กับศิษย์ พัฒนานวัตกรรมและสื่ออยู่ตลอดเวลา เปลี่ยนแปลงวิธีการวัดและประเมินผล พัฒนา ตนเองทางด้านวิชาการอยู่เสมอ และเป็นกัลยาณมิตรกับศิษย์ สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม คือ การทำวิจัยทำให้ครูเกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล เกิดมุมมองใหม่มีความ เข้าใจนักเรียนและตนเองมากขึ้น

ค) งานวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2545) ได้วิจัยติดตามประเมินผลการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาในโรงเรียนนำร่องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ปีการศึกษา 2545 โดยใช้แบบประเมินผลการจัดทำและการใช้หลักสูตรสถานศึกษา ของโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จำนวน 125 โรงเรียน พบว่า โรงเรียนนำร่องมีการเตรียมความพร้อม ให้บุคลากรส่วนใหญ่โดยใช้วิธีการประชุมชี้แจง/อบรม ผู้เกี่ยวข้อง บุคลากรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในระดับมาก ปัญหาที่พบในการดำเนินงานส่วนใหญ่ คือ ระยะเวลาที่ไม่เพียงพอในการจัดทำ ความช่วยเหลือที่โรงเรียนต้องการสูงสุด คือ คำแนะนำการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง รองลงมา คือ การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์และเทคโนโลยี ตลอดจนเอกสารความรู้ คู่มือต่าง ๆ และบุคลากร มีข้อเสนอแนะเพื่อให้การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษามีประสิทธิภาพว่า ควรมีการวางแผนการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน และมีการตรวจสอบ กำกับ ติดตามการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง สม่ำเสมอ และควรให้ความรู้ในกระบวนการจัดทำที่ชัดเจนให้เข้าใจตรงกัน

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2546) ได้วิจัยเรื่อง การติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรสถานศึกษา ของโรงเรียนนำร่องและโรงเรียนเครือข่ายในระดับมัธยมศึกษา จำนวน 468 โรงเรียน พบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่มีทักษะการบริหารจัดการและการบริหารหลักสูตรในระดับมาก มีการส่งเสริมสนับสนุนครู ให้จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ประเมินผลการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ชุมชนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญ และมีส่วนร่วมในการจัดทำและใช้หลักสูตรสถานศึกษาในระดับปานกลาง สถานศึกษาส่วนใหญ่มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการใช้หลักสูตร จำนวนเพียงพอกับนักเรียน สถานศึกษามีการประชาสัมพันธ์หลักสูตรสถานศึกษา มีการส่งเสริมสนับสนุนการใช้แหล่งการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีการศึกษาสภาพปัญหาการใช้หลักสูตรสถานศึกษาและวางแผนนิเทศ ครูส่วนใหญ่กำหนดเนื้อหาในแผนการจัดการเรียนรู้ ได้สอดคล้องกับคำอธิบายรายวิชา ศึกษาเอกสารหลักสูตรสถานศึกษาก่อนวางแผนจัดการเรียนรู้ มีแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิด ปฏิบัติจริงและมีการบูรณาการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงามตลอดเวลา และเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกทำกิจกรรมมากขึ้น วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ครูดำเนินการคือ ระดมสมอง ค้นคว้าทำรายงาน บรรยาย อภิปรายและสาธิต นักเรียนมีส่วนร่วมในการผลิตและใช้สื่อการเรียนรู้ ครูส่วนใหญ่ทำวิจัยในชั้นเรียนและนำผลการวิจัยในชั้นเรียนไปใช้ มีการวัดและประเมินผล โดยใช้แบบทดสอบอัตนัย แบบวัดภาคปฏิบัติและแบบประเมินตามสภาพจริง นอกจากนี้ ในด้านสภาพปัญหาเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรสถานศึกษา พบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรไม่ชัดเจน มีการะงานพิเศษมาก และขาดแคลนครู โดยเฉพาะสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ขาดผู้นิเทศที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในการนิเทศ ครูไม่เข้าใจสาระการเรียนรู้ การจัดทำแผนบูรณาการ วิธีการวัดและประเมินผล การจัดกิจกรรมยังไม่หลากหลาย และนักเรียนไม่ได้เลือกตามความสนใจ

ง) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษา

เมฆินทร์ อินตะเสาร์ (2546) ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการร่วมมือในการบริหารการศึกษา ระหว่างโรงเรียนและชุมชน : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านคงขนุน อำเภอพาน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แผนความร่วมมือในการบริหารการศึกษาระหว่างโรงเรียนและชุมชน ที่ทำให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนเริ่มดำเนินการ การวางแผนร่วมกัน การร่วมกันดำเนินการ การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ การร่วมกันรับผลจากการดำเนินการ

สินธม อุ๋นกอง (2546) ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโรงเรียนอนุบาลเมืองชุม สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พบว่า โรงเรียนพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น ชุมชนเห็นความสำคัญและมีส่วนร่วม ในการวางแผนการดำเนินการมากขึ้น ตระหนักในความเป็นเจ้าของโรงเรียน ภาคภูมิใจและเต็มใจสนับสนุนโรงเรียนในการพัฒนาการศึกษา ช่วยเหลือด้านงบประมาณและทรัพยากร มีการติดตามข่าวสารทางด้านการศึกษา ให้ความสนใจในการพัฒนาตนเอง และให้โรงเรียนให้ความช่วยเหลือชุมชนทั้งด้านวิชาการ และทักษะวิชาชีพ รวมทั้งมีการสนับสนุน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

สมจิตร อุดม (2547) ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนเอกชน ระดับประถมศึกษาในภาคใต้ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานโรงเรียน คือ ปัจจัยระดับนักเรียน ได้แก่ พฤติกรรมด้านสังคมกับกลุ่มเพื่อน พฤติกรรมด้านการเรียนของนักเรียน และเจตคติต่อการเรียนของนักเรียน ปัจจัยระดับครู ได้แก่ คุณภาพการสอนของครู ความพึงพอใจในการทำงาน และการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของครู ปัจจัยระดับผู้บริหารโรงเรียน ได้แก่ พฤติกรรมผู้นำแบบมีส่วนร่วม วิสัยทัศน์ผู้บริหาร และบรรยากาศโรงเรียน

6.5 งานวิจัยต่างประเทศ

Bruce and Ken (1998) ทำการวิจัยเรื่องผลของการใช้วิจัยปฏิบัติการในโปรแกรมพัฒนาคูของโรงเรียนในเมืองท่าการศึกษาในช่วงปี ค.ศ. 1990-1998 โดยทำการวิจัยกับครูของโรงเรียนในเขตเมืองจำนวน 300 คน เก็บข้อมูลโดยทำการสัมภาษณ์การทำวิจัยปฏิบัติการของครูเหล่านั้น โปรแกรมนี้ทำการฝึกการทำวิจัยปฏิบัติการให้แก่ครู โดยแบ่งครูออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 4-10 คนซึ่งแต่ละกลุ่มมีนักวิจัยปฏิบัติการที่มีประสบการณ์เป็นพี่เลี้ยง 2 คน โดยครูฝึกการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน การทำวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ และการวิจัยปฏิบัติการระดับโรงเรียน และนำไปทำการวิจัยปฏิบัติการจริง โดยกำหนดระยะเวลาให้ครูในการทำวิจัยปฏิบัติการช่วงละ 9 เดือน มีนักวิจัยประจำกลุ่มให้คำแนะนำ และต้องมาพบปะเพื่อแลกเปลี่ยน และอภิปรายกันในกลุ่ม และต้องนำเสนอความคืบหน้าในการทำวิจัยทางโทรทัศน์ ผลการวิจัยติดตามผลจากการสัมภาษณ์พบว่า การใช้โปรแกรมฝึกอบรมนี้เป็นแนวทางให้ครูตระหนักในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ครูส่วนมากรายงานว่า การฝึกปฏิบัติในโปรแกรมนี้ พัฒนาความมั่นใจในความสามารถใน

การปฏิบัติงานของตนเพิ่มขึ้น และรู้สึกว่าจะสามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานได้มากขึ้น รวมทั้งกระตือรือร้นที่จะแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆมากขึ้น ครูหลายคนรายงานว่าพวกเขาทำการวิจัย โดยเริ่มจากการวิเคราะห์การสอนของตนเองมากขึ้น และพบว่าการนำเสนอและอภิปรายในกลุ่ม ให้ความคิดสะท้อนกลับหลายแนวทาง ทำให้สามารถเข้าใจสถานการณ์ของตนได้มากขึ้น

Mettetal and Cowen (2000) ทำการวิจัยเพื่อสนับสนุนให้ครูเป็นนักวิจัยในโครงการ STAR (Supporting Teachers As Researchers) จากการศึกษพบว่า จากเริ่มต้นครูส่วนมากจะรู้สึกเฉยๆกับการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน แต่เมื่อเก็บข้อมูลหลังจากที่ให้ครูมีประสบการณ์ทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน ประมาณ 1 ปี พบว่าทัศนคติในการทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเป็นไปในเชิงบวก และพบว่าเด็กนักเรียนส่วนมากก็มีผลในเชิงบวกต่อการเรียน และมีบางส่วนที่ผลของการเรียนไม่เปลี่ยนแปลง ครูพบว่าตนเองก็ต้องสร้างความรู้เช่นเดียวกับนักเรียน การทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน นำไปสู่กระบวนการสร้างความรู้ นอกจากนั้นครูยังได้พัฒนาทักษะต่างๆ ได้แก่ การสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและจากแหล่งอื่นๆ ทักษะการเขียน และยังทำให้ครูค้นหาสิ่งที่ดีเหมาะสมกับชั้นเรียนของตนเอง

7. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานโดยการวิจัยเบื้องต้นสำหรับชุดโครงการ วพร.

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 บทนำว่า สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานชุดโครงการ วพร. เป็น 2 ระยะโดยในระยะแรกระหว่าง พ.ศ. 2543 - 2544 เป็นโครงการวิจัยเบื้องต้น เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการปฏิรูปการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นการเตรียมการสำหรับการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ในระยะที่สอง (พ.ศ. 2544-2547)

ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งได้ดำเนินการเป็นงานวิจัยเบื้องต้นเรื่อง “การพัฒนาระบบการเรียนรู้ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี” คณะผู้วิจัยนำโดย ทิศนา ขัมมณี ได้ศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนจำนวน 11 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียน/สถานศึกษา ที่ได้มีการดำเนินการพัฒนาการเรียนรู้และได้รับความสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่ง จำนวน 7 โรงเรียน และโรงเรียน/สถานศึกษาที่ยังไม่มีการพัฒนาหรือมีความพยายามในการพัฒนาไปบ้างแล้ว แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จอีก 4 โรงเรียน ในการคัดเลือกโรงเรียน ดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต้นสังกัด ในการให้ข้อมูลและคำปรึกษา และ คัดเลือกโดยพิจารณาให้ครอบคลุมโรงเรียน/สถานศึกษาที่มีลักษณะ สภาพ และปัจจัยแตกต่างกัน รวมทั้งครอบคลุมกรณีการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกระดับ ทุกสังกัด และกระจายตามลักษณะของชุมชนและภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ วิธีดำเนินการวิจัยเป็นการศึกษาแบบพหุกรณี (multiple case studies) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (indepth interview) ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน หรือการจัดทำกลุ่มสนทนา (focus group) และสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

(non-participant observation) นอกจากนั้นยังมีการสำรวจโรงเรียน ศึกษาเอกสารของโรงเรียน และสอบถามครูและนักเรียนโดยใช้แบบสอบถามด้วย

ทิสนา แชมมณี และคณะ (2544) ได้เสนอผลที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินการพัฒนา หรือปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จว่า มีองค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญ ๆ ที่เป็นแรงผลักดันช่วยให้การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนประสบผลสำเร็จอยู่ 3 ประการใหญ่ ๆ ได้แก่

7.1 องค์ประกอบด้านตัวบุคคล ซึ่งมีที่สำคัญๆ คือ (1) องค์ประกอบด้านผู้บริหาร โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จทุกโรงมีผู้บริหารที่มีคุณสมบัติเด่นๆ คล้ายคลึงกัน คือ เป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของงานวิชาการ และเน้นการพัฒนาวิชาการของโรงเรียน มีความจริงใจ ตั้งใจในการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีความกล้าในการตัดสินใจ (2) องค์ประกอบด้านครู : คุณสมบัติของครู การพัฒนาตนเองด้านการเตรียมการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การมีเจตคติที่ดีต่อผู้บริหารและโรงเรียน มีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีมนุษยสัมพันธ์และความเป็นกัลยาณมิตรกับร่วมงาน และเป็นผู้ให้ความร่วมมือในการทำงาน โรงเรียนควรส่งเสริมการเรียนรู้ของครูให้เป็นอย่างยั่งยืน ให้ครูมีโอกาสได้เรียนรู้ตามกระบวนการ “PDCA” คือ Plan – วางแผน Do – ปฏิบัติ Check – ตรวจสอบ และ Action – ปรับปรุง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนา (research and development) (3) องค์ประกอบด้านนักเรียน ซึ่งพบว่านักเรียนมีความใฝ่รู้ เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว แต่จะเป็นไปมาก-น้อย เร็ว-ช้า ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมหลายประการ เช่น ความเป็นกัลยาณมิตรของครู (4) องค์ประกอบด้านผู้ปกครองและชุมชน โรงเรียนที่สามารถดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้มาก มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จสูง ซึ่งนอกจากโรงเรียนจะได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนแล้ว ชุมชนยังมิโอกาสได้เรียนรู้จากโรงเรียนอีกด้วย

7.2 องค์ประกอบด้านยุทธวิธีในการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ยุทธวิธีในการปรับเปลี่ยนแนวคิดของครูและยุทธวิธีในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ผู้บริหารใช้และประสบผลสำเร็จ ได้แก่ (1) การส่งเสริมการเรียนรู้ของครู ในรูปแบบที่หลากหลายอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง (2) การส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนา (3) การมีแนวหลักเป็นจตุรร่วมในการพัฒนาช่วยให้การดำเนินการเป็นไปอย่างพร้อมเพรียงกันและมุ่งไปในทิศทางเดียวกัน (4) การนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตร

7.3 องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการ ให้เอื้อต่อการปรับเปลี่ยน โดยมีแนวคิดการบริหารจัดการทั้งระบบหรือแนวคิดการพัฒนาทั้งโรงเรียน (whole school approach) ที่ผู้บริหารทุกคนควรได้เรียนรู้และฝึกฝน เพื่อการบริหารที่มีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า โรงเรียน/สถานศึกษาใดต้องการจะปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ ควรมีการสำรวจตรวจสอบว่า โรงเรียน/สถานศึกษาของตนมีปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และควรดำเนินการพัฒนาปรับปรุงให้มีปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาดังกล่าวให้มากที่สุด เพราะปัจจัยเหล่านั้นจะเป็นแรงผลักดันให้การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ประสบความสำเร็จได้

จากผลการศึกษาแบบพหุกรณี ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในระยะแรกของชุดโครงการ วพร. คณะวิจัยได้ข้อค้นพบ และข้อเสนอแนะที่สำคัญ อันเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของกรอบแนวคิดแนวทางในการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนในระยะที่สอง (2544 - 2547)

ข้อเสนอแนะที่สำคัญ

1. โรงเรียนสามารถดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ได้ เมื่อมีการพัฒนาผู้บริหาร ครูให้มีความตระหนัก มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตน อันได้แก่ การพัฒนาคุณภาพนักเรียน
2. นักเรียนควรได้รับการสนับสนุนให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้
3. ครูควรได้รับการพัฒนาแบบเสริมปัญญาโดยการกระตุ้นให้ครูกคิด (cognitive coaching) และเป็นแบบการฝึกอบรมระหว่างปฏิบัติการ (on-the-job training) ให้สามารถปฏิรูปการเรียนการสอน โดยใช้การวิจัยควบคู่ไปกับการเรียนการสอน
4. ผู้บริหารควรได้รับการพัฒนาให้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารวิชาการ และการบริหารบุคลากร สามารถดำเนินการสนับสนุนส่งเสริมบทบาทการเรียนรู้ของครู และการปฏิบัติงานของครูเพื่อพัฒนานักเรียนได้ โดยมีภาระงานสำคัญคือ การจัดป้จจัยเกื้อหนุน การจัดระบบนิเทศภายใน และการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
5. ผู้บริหารควรใช้ยุทธวิธีการปฏิรูป โดยการส่งเสริมการเรียนรู้ของครู การให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนา การร่วมกันกำหนดแนวทางหลักเป็นจุดร่วมในการพัฒนา และการจัดการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตร
6. การปฏิรูปการเรียนรู้ควรมีนักวิชาการจากภายนอกโรงเรียนมาช่วยเสริมความรู้ทางวิชาการของบุคลากรในโรงเรียน

ข้อเสนอแนะสำคัญที่สรุปได้ข้างต้น สามารถนำเสนอเป็นแผนภาพ 2.4 ดังนี้

ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะที่สำคัญจากงานวิจัยการปฏิรูปการเรียนรู้ : การศึกษาพหุกรณี

ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน	โรงเรียน
คุณสมบัติที่นำไปสู่ความสำเร็จ - เป็นผู้นำทางวิชาการ/สนใจพัฒนางานวิชาการ - มีการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม - มีความเป็นประชาธิปไตย - จัดปัจจัยเกื้อหนุนครู - มีระบบนิเทศภายใน - มีการประสานสัมพันธ์กับชุมชน	- ได้รับการอบรมหลายครั้ง แต่ยังคงขาดความเข้าใจ/ สับสนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด - เคยชินกับการทำตามคำสั่งตามแบบอย่าง ขาดทักษะการคิดด้วยตนเอง ขาดความใส่ใจ ไม่ชอบอ่าน - ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบการจัดการเรียนรู้ - การเขียนแผนการเรียนการสอน	- ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมารู้เร็วได้ แต่ต้องอาศัยเวลา - นักเรียนระดับประถมปรับเปลี่ยนได้ง่ายกว่าระดับมัธยม - นักเรียนชอบการเรียนรู้แนวใหม่มากกว่าแบบเก่า	โรงเรียน - ต้องการนักวิชาการมาให้ความช่วยเหลือทางวิชาการในการดำเนินงานการพัฒนา - โรงเรียนที่ปฏิรูปได้ดี คณะครูทั้งโรงเรียน/ส่วนใหญ่ มีการดำเนินงานไปพร้อม ๆ กัน
ข้อค้นพบที่สำคัญ	- ควรพัฒนาผู้บริหารให้ตระหนักถึงความสำคัญของงานวิชาการ - ควรพัฒนาผู้บริหารให้มีคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย มีความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม - ผู้บริหารควรคำนึงงานวิชาการ 3 ด้าน • การจัดปัจจัยเกื้อหนุน • การจัดระบบนิเทศภายใน • การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม	- กระบวนการพัฒนาครูควรใช้ on-the-job training - ควรมีการนิเทศครูอย่างต่อเนื่อง และการนิเทศควรใช้ cognitive coaching เพื่อช่วยให้ครูได้ฝึกคิดด้วยตนเอง - ควรพัฒนาครูให้สามารถทำวิจัยควบคู่ไปกับการสอน โดยใช้กระบวนการ PDCA เพื่อพัฒนาและพัฒนางาน	- ควรใช้เวลาในการปฏิรูปการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องพอสมควร จะเห็นผลชัดเจน - ควรสนับสนุนให้นักวิชาการเข้าไปช่วยเหลือโรงเรียน - การปฏิรูปการเรียนรู้ควรคำนึงงานแบบ whole school - ควรส่งเสริมการเรียนรู้ของครู - ควรให้ครูมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิรูป - ควรกำหนดจุดร่วม/แนวทางการในการปฏิรูป/พัฒนา - ควรนิเทศรูปแบบกลายมิติ
ข้อเสนอแนะที่สำคัญ			

แผนภาพ 2.4 : ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานชุดโครงการ วพร. (2544 – 2547)

8. กรอบแนวคิดและหลักการดำเนินงานชุดโครงการ วพร. (ระยะที่ 2 พ.ศ. 2544 – 2547)

จากการศึกษาวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากโครงการวิจัยเบื้องต้นของชุดโครงการ วพร. ในระยะที่ 1 (พ.ศ. 2543 - 2544) ตามสาระที่เสนอไว้ข้างต้น คณะนักวิจัยหลักโครงการแม่บท วพร. สามารถนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดและหลักการดำเนินการชุดโครงการ วพร. ในระยะที่ 2 (พ.ศ. 2544 – 2547) ได้โดยยึดแนวคิดจากทฤษฎี และเจตนารมณ์/สาระของหมวดที่ 4 แนวการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545) เป็นหลักคิด และใช้ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะของการศึกษาข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวเป็นหลักปฏิบัติ ซึ่งสามารถกำหนดเป็นแนวทางการดำเนินการวิจัยและพัฒนาได้ 5 ประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

8.1 การพัฒนาทั้งโรงเรียน (whole school approach)

แนวคิดการพัฒนาทั้งโรงเรียน (นงลักษณ์ วิรัชชัย และคณะ, 2544) เป็นแนวคิดที่มุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในทุกองค์ประกอบหลักของโรงเรียน (total development) ซึ่งประกอบด้วย การบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน กิจกรรมในโรงเรียน และกิจกรรมที่ทำร่วมกับชุมชน/ ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการดำเนินการ (full participation) บนพื้นฐานของความเข้าใจ การยอมรับ และตระหนักร่วมกัน และในขณะที่ดำเนินการ แต่ละฝ่ายต่างก็จะได้พัฒนาตนเองด้วย (self development) การพัฒนาทั้งโรงเรียนมีขั้นตอนดำเนินงาน คือ (1) ขั้นสำรวจ (E-explore) (2) ขั้นสนทนาแลกเปลี่ยนความคิด (C-converse) (3) ขั้นวางแผน (P-plan) (4) ขั้นลงมือปฏิบัติตามแผน (I-implement) (5) ขั้นประเมินผลการดำเนินงาน (E-evaluate) และ (6) ขั้นปรับปรุงแผน (R-revise) การดำเนินงานตามขั้นตอนเหล่านี้ จะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีการนำเรื่อง การวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ บูรณาการเข้าสู่ระบบงานปกติของโรงเรียน (built-in) โดยมีการวางแผนดำเนินงาน และประเมินผลครบวงจร (complete cycle) รวมทั้งมีการจัดปัจจัยพื้นฐาน อาทิ บุคลากร โครงสร้างทางกายภาพ ให้เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมการปฏิรูปเพื่อพัฒนาทั้งโรงเรียน

8.2 การกำหนดจุดเน้นในการพัฒนา (development focus)

ในขณะที่โรงเรียนมีภารกิจต้องดำเนินการหลายเรื่อง หลายด้านในเวลาเดียวกัน และมีประเด็นการเรียนรู้เป็นจำนวนมากที่โรงเรียนจำเป็นต้องปฏิรูปให้สอดคล้องกับแนวคิด แนวทางที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2545 การกำหนดจุดเน้นในการปฏิรูปการพัฒนา เป็นวิธีการที่จะช่วยให้การรวมพลังกันปฏิรูปทั้งโรงเรียนมีเป้าหมายชัดเจน และมีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จในเวลาอันจำกัด ทั้งเป็นยุทธศาสตร์ที่จะช่วยให้การปฏิรูปเห็นผลประจักษ์ในเวลาที่รวดเร็ว และการทำเรื่องที่เป็นจุดเน้นให้สำเร็จก่อน จะช่วยให้เกิดแรงจูงใจและเป็นฐานในการทำเรื่องอื่น ๆ ให้สำเร็จได้ง่ายขึ้นต่อไป

8.3 การวิจัยปฏิบัติการและการวิจัยและพัฒนา (action research and research and development)

มาตรา 24 (5) และมาตรา 30 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2545 ได้พยายามแก้ไขกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย โดยการนำการวิจัยไปเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ การปฏิบัติการเรียนรู้ทำได้หลายแบบ หลายวิธี แต่วิธีการหนึ่งที่เหมาะสมเพราะดำเนินการแล้วจะเกิดความต่อเนื่องยั่งยืน จนผสมผสานกลายเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานปกติได้ นั่นคือ การใช้กระบวนการวิจัยในการเรียนรู้ และสร้างสรรค์ปัญญาโดยการลงมือปฏิบัติจริงอย่างเป็นระบบ เพื่อการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เมื่อโรงเรียนใช้กระบวนการวิจัยนี้ โรงเรียนก็จะสามารถเชื่อมโยงองค์ประกอบของงานด้านต่าง ๆ ในโรงเรียน โดยเฉพาะด้านการเรียนรู้ ด้านการสอน ด้านการบริหารวิชาการ และด้านการพัฒนาปรับปรุง ให้ประสานสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกัน บนฐานของการเรียนรู้ กระบวนการวิจัยลักษณะนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวิจัยปฏิบัติการ (action research) ที่ผู้วิจัย ผู้ปฏิบัติงานและผู้ใช้ผลการวิจัยเป็นบุคคลเดียวกัน (นงลักษณ์ วิรัชชัย และคณะ, 2544)

ถ้าครูดำเนินการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (classroom action research) เพื่อปฏิบัติการสอนของตนเองและการเรียนรู้ของนักเรียน ครูก็จะได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เชื่อถือได้จากการศึกษาค้นคว้า หรือทดลองด้วยตนเอง ไว้ใช้ประกอบการตัดสินใจในการปรับปรุงงานไปเรื่อย ๆ จนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้บริหารก็เช่นกัน สามารถทำวิจัยปฏิบัติการในโรงเรียน (school action research) เพื่อปฏิรูปรองการด้านการบริหาร และการพัฒนาโรงเรียน แต่ที่สำคัญคือ ปัญหาหรือประเด็นวิจัยที่นำมาศึกษาทั้งของครู และของผู้บริหาร เป็นปัญหา/ ประเด็นที่เกิดในโรงเรียนและห้องเรียนตามสภาพจริง การวิจัยปฏิบัติการของครู และของผู้บริหาร จึงเป็นการศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการแก้ปัญหาทุกด้านของนักเรียน และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ได้ผลตามเป้าหมาย และมาตรฐานของหลักสูตร/ของชาติ เป็นการประกันคุณภาพการทำงานของครู ของผู้บริหาร และของโรงเรียนในภาพรวม (ทิสนา แคมมณี และคณะ, 2546)

การดำเนินการวิจัยและพัฒนาด้วยการวิจัยปฏิบัติการ มีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญแบ่งตามกระบวนการหลักเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการวิจัย (R) และขั้นตอนการพัฒนา (D) ซึ่งอาจเริ่มต้นจาก R เพื่อแสวงหาความรู้และแนวทางการพัฒนานวัตกรรม/ ผลิตภัณฑ์ และต่อด้วย D คือ การพัฒนานวัตกรรม/ ผลิตภัณฑ์ตามแนวทางนั้น ต่อไปคือ ขั้นตอนการวิจัย R_2 เพื่อตรวจสอบและประเมินคุณภาพของนวัตกรรม/ ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น หาข้อบกพร่องและวิธีการปรับปรุงแก้ไข และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุง D_1 ให้เป็นนวัตกรรม D_2 ที่ดีขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยอาจดำเนินการตามขั้นตอนดังกล่าวซ้ำหลาย ๆ รอบจนกว่าจะได้ นวัตกรรม/ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด กระบวนการวิจัยและพัฒนาจึงมีขั้นตอนเรียงลำดับ ดังนี้คือ $R_1 \rightarrow D_1 \rightarrow R_2 \rightarrow D_2$ ซึ่งอาจมีขั้นตอนต่อเนื่องกันไปจนกว่าจะได้ นวัตกรรม/ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน หรืออาจเริ่มต้นจาก $D_1 \rightarrow R_1 \rightarrow D_2 \rightarrow R_2$ ก็ได้หากเริ่มต้นจากนวัตกรรม/ผลิตภัณฑ์ที่คิดขึ้น

การวิจัยสามารถทำคนเดียวหรือหลายคน หรือทุกคนในโรงเรียน เพื่อแสวงหาคำตอบร่วมกันเรียกว่า เป็นงานวิจัยปฏิบัติการแบบรวมพลัง (collaborative action research) การวิจัยปฏิบัติการอีกแบบหนึ่งคือ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research – PAR) เป็นการวิจัยที่มีลักษณะเป็นการวิจัยปฏิบัติการ (action research) มุ่งแก้ปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติและนำข้อค้นพบไปใช้ในการปฏิบัติจริง แต่ในกระบวนการวิจัยจะมีกลุ่มบุคคลภายนอก ได้แก่ นักวิชาการที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านวิจัยมาร่วมทำงานกับกลุ่มผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นบุคลากรในหน่วยงาน เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งจากภายในและภายนอกหน่วยงาน (นงลักษณ์ วิรัชชัย และคณะ, 2544)

8.4 การจัดการศึกษาที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

มาตรา 22 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง พ.ศ. 2545) ได้ให้หลักในการจัดการศึกษาว่า “ผู้เรียนสำคัญที่สุด” ด้วยมีเจตนารมณ์ที่ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ต้องคำนึงถึงผู้เรียน (ซึ่งหมายรวมถึงคนไทยทุกคนทั้งประเทศ ตามหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต) ในฐานะเป็น “คน” มีชีวิตจิตใจ และศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ รวมทั้งมีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกันในสังคมไทยและสังคมโลก หน้าที่ของผู้จัดการศึกษาจึงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน โดยเฉพาะผู้เรียนที่เป็นเด็กและเยาวชน ให้ได้พัฒนาไปตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพของตน โดยมีการจัดการการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมและปัจจัยอื่น ๆ ให้เหมาะสมตามแนวที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 23-30 ผู้เรียนหรือนักเรียนก็จำเป็นต้องมีหน้าที่และบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมพัฒนาตนเองให้เกิดผลที่พึงปรารถนา ความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองเป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนเป็นตัวของตัวเอง สามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติเพราะรู้จักตนเอง รู้วิธีที่จะใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ จึงเกิดเป็นสุขกับการเรียนรู้ (เลขา ปิยะอัจฉริยะ, 2545)

ดังนั้นการปฏิรูปการเรียนรู้ จึงควรดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับเจตนารมณ์และแนวทางการจัดการศึกษาที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดไว้เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายและความต้องการของประเทศในภาพรวม

8.5 การเรียนรู้และการปฏิรูปการเรียนรู้ (learning and learning reform)

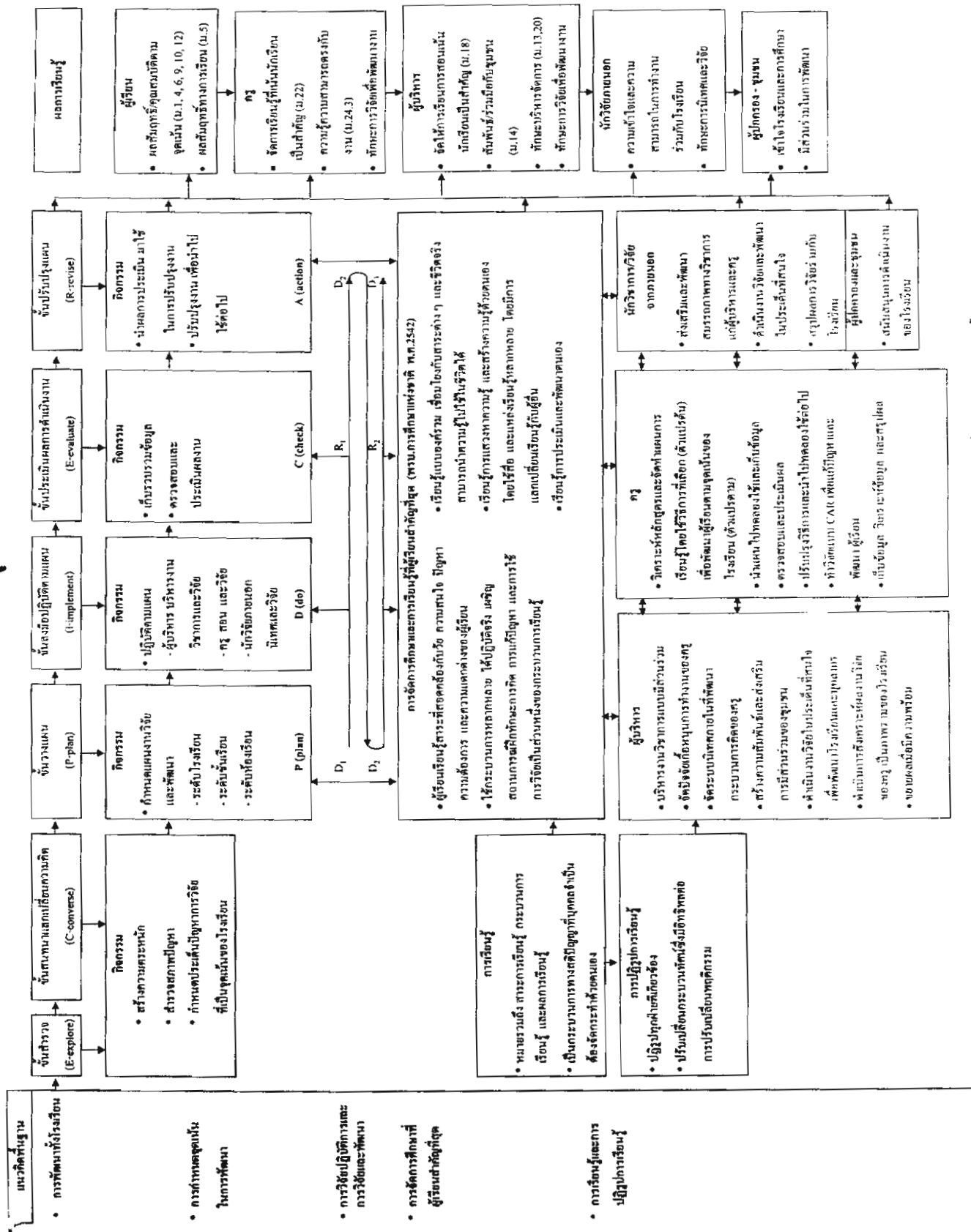
การเรียนรู้ มีความหมายเป็นทั้งกระบวนการ/วิธีการที่ช่วยนำผู้เรียนไปสู่จุดหมาย และเป็นผลลัพธ์หรือเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน การเรียนรู้ทั้ง 2 ส่วนมีความสัมพันธ์และมีผลต่อกัน หากผู้เรียนมีกระบวนการและวิธีการเรียนรู้ที่ดีก็ย่อมเกิดความรู้ ทักษะ และเจตคติอันนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ การเรียนรู้ที่มีความหมาย ต้องเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนจัดกระทำต่อสาระการเรียนรู้นั้นๆ มิใช่เพียงการรับเข้ามาในสมองเป็นข้อมูลดิบให้จำเท่านั้น การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่บุคคลแต่ละคนต้องดำเนินการด้วยตนเอง เป็นกระบวนการเฉพาะคน ในการสร้างความหมาย ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ให้กับตนเอง (ทศนา เขมมณี และคณะ, 2544)

การปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนมีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิรูปหลักสูตรที่กำหนดสาระการเรียนรู้ กระบวนการ/วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน และกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครู รวมทั้งกระบวนการบริหารวิชาการของผู้บริหาร และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง นักเรียน นักวิชาการ จากภายนอกโรงเรียน และสมาชิกในชุมชนอื่น ๆ ที่สนับสนุนส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู และการเรียนรู้ของนักเรียน

จากความหมายและคุณลักษณะของการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ในการจัดการปฏิรูปการเรียนรู้ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกรอบความคิด ทักษะและพฤติกรรมของตนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้เสียใหม่ โดยตัวเองต้องเป็นผู้เรียนด้วย ตามหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต หากครูสามารถฝึกฝนตนเองให้คิดเอง คิดเป็น และทำเป็น ก็จะได้ฐานสำคัญในการนำไปใช้ฝึกนักเรียนของตน ให้ได้เรียนรู้สาระที่เป็นประโยชน์ ด้วยกระบวนการ/วิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม

การปฏิรูปการเรียนรู้จึงไม่สามารถเกิดได้ ด้วยการสั่งการหรือการใช้อำนาจ แต่เกิดได้ด้วยกระบวนการทางปัญญาของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ก็จะช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ การคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมายปลายทางของการปฏิรูปการเรียนรู้ (ทิสนา แคมมณี และคณะ, 2544)

การดำเนินการวิจัยและพัฒนาดังกล่าวข้างต้น สามารถนำเสนอเป็นแผนภาพ 2.5 ที่แสดงความเชื่อมโยงของแนวคิด และแนวทางในการดำเนินงานได้ ดังนี้

แผนภาพ 2.5 กระบวนการดำเนินงานของชุดโครงการวิจัยและพัฒนาซอฟต์แวร์การวิจัย

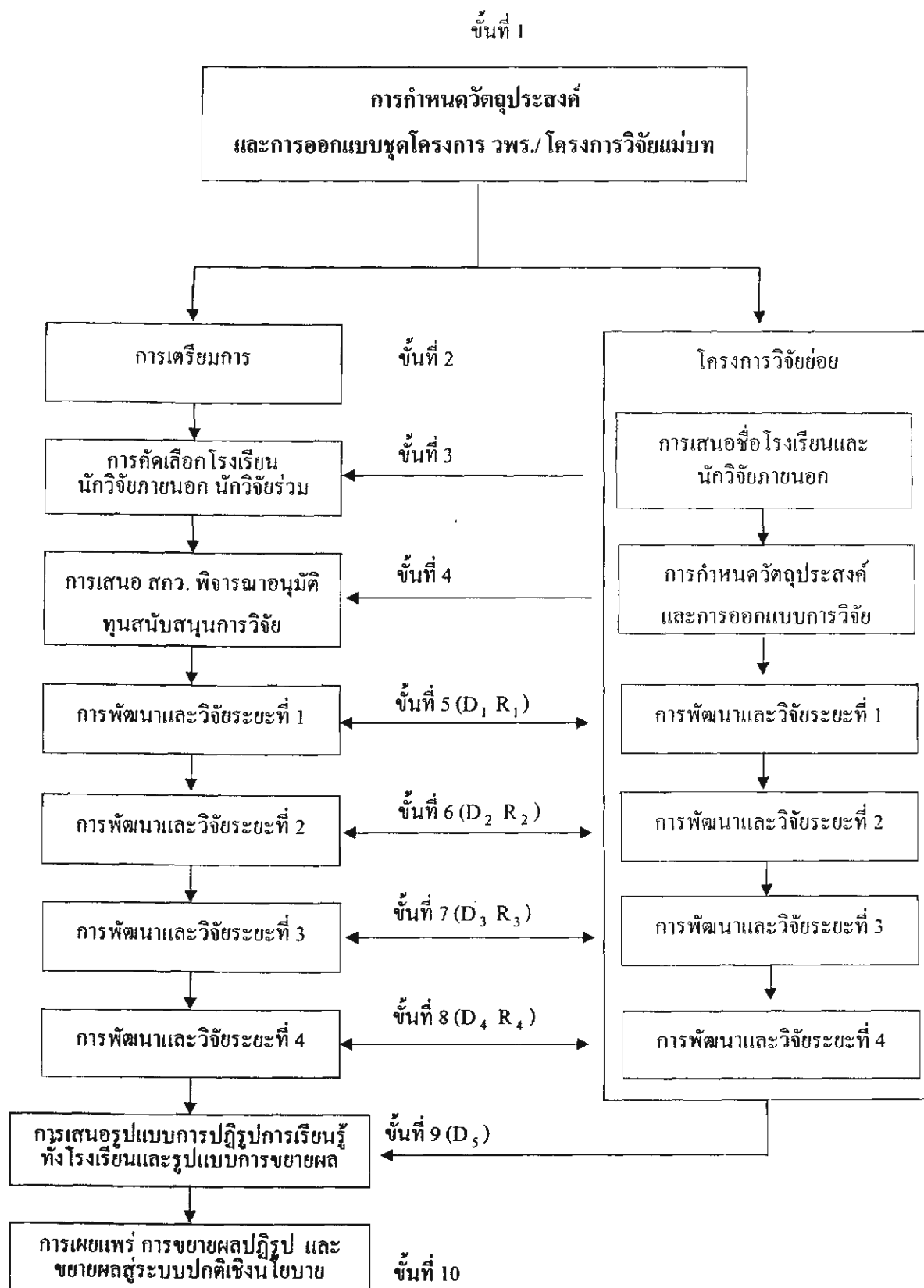
บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ประกอบด้วยโครงการวิจัยแม่บท และโครงการวิจัยย่อย 49 โครงการ จากโรงเรียนในโครงการทั้งหมด 135 โรงเรียน โครงการวิจัยแม่บทเป็นโครงการวิจัยและพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ออกแบบและพัฒนารูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา 2) ดำเนินการสนับสนุนให้โรงเรียนดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามกรอบรูปแบบที่กำหนดให้ โดยมีการนิเทศติดตาม สนับสนุนโครงการวิจัยย่อยจากโครงการวิจัยแม่บท และ 3) ศึกษารูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ของโรงเรียนต่าง ๆ ในมิติที่เกี่ยวกับบุคคล ได้แก่ ครู ผู้บริหาร ชุมชน และนักวิชาการ และในมิติเกี่ยวกับงาน ได้แก่ งานด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารวิชาการเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน และการสนับสนุนจากนักวิชาการ และศึกษารูปแบบการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ของโรงเรียนต่าง ๆ ส่วนโครงการวิจัยย่อยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิจัยและพัฒนาการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ตามกรอบที่คณะนักวิจัยโครงการวิจัยแม่บทได้กำหนดเป็นแนวทาง

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ประกอบด้วยการวิจัยและพัฒนาของโครงการวิจัยแม่บท และของโครงการวิจัยย่อย ซึ่งดำเนินการควบคู่กันไปรวม 10 ขั้นตอน ดังแสดงในแผนภาพ 3.1

แผนภาพ 3.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

โครงการวิจัยแม่บท

ขั้นที่ 1 : การกำหนดวัตถุประสงค์และการออกแบบชุดโครงการ วพร./ โครงการวิจัยแม่บท

ขั้นตอนนี้คณะนักวิจัยหลักได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัยเบื้องต้น ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานแบบพหุกรณี ดำเนินการโดย ทิศนา ขัมมณี และคณะ มาเป็นพื้นฐานในการกำหนดวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด โครงสร้าง และบทบาทหน้าที่ของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังแสดงไว้ในบทที่ 1

ขั้นที่ 2 : การเตรียมการ

2.1 การกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานของโครงการวิจัยแม่บท

โครงการวิจัยแม่บทกำหนดยุทธศาสตร์ 5C สำหรับใช้ในการดำเนินงานดังนี้

1) การออกแบบให้ลื่นไหล (cascade design) เป็นการออกแบบการดำเนินงานให้มีความต่อเนื่องกันเป็นทอด ๆ เริ่มต้นจากนักวิจัยหลัก เป็นลำดับแรก หรือตัวต้นทางในการดูแลสนับสนุนส่งเสริมทุกฝ่าย ทุกเรื่อง มีนักวิจัยร่วมเป็นลำดับที่สอง ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างนักวิจัยหลักกับหัวหน้าโครงการวิจัยย่อย หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยเป็นลำดับที่สาม เป็นผู้ดูแลการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการของตน ซึ่งประกอบด้วยคณะนักวิจัยภายในโรงเรียนและนักวิจัยภายนอก และนักวิจัยภายนอกเป็นลำดับที่สี่เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมด้านวิชาการแก่นักวิจัยภายในโรงเรียน

2) การรวมพลัง (collaboration) เป็นยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานที่ให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันทำงาน เคียงบ่าเคียงไหล่กัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย เริ่มต้นจากการวางแผนการทำงานร่วมกัน รับผิดชอบในการทำงานร่วมกัน และมีส่วนได้ส่วนเสีย ในผลงานที่เกิดขึ้นร่วมกัน ทุกฝ่ายเป็นผู้เรียนรู้ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น

3) การนิเทศโดยใช้การชี้แนะทางปัญญา (cognitive coaching) เป็นกระบวนการช่วยเหลือทางวิชาการที่ผู้มีบทบาทในการนิเทศ ซึ่งได้แก่นักวิจัยหลัก นักวิจัยร่วม และนักวิจัยภายนอกใช้ในการนิเทศสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของครูและผู้บริหาร การนิเทศโดยใช้กระบวนการกัลยาณมิตรและการชี้แนะทางปัญญา ซึ่งได้แก่ การกระตุ้นให้ผู้รับการนิเทศคิดสะท้อน สร้างข้อสรุป และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยไม่รู้สึกรู้ว่าถูกตำหนิ จะช่วยให้ผู้รับการนิเทศเกิดความเข้าใจและเต็มใจที่จะปรับเปลี่ยนความคิดและกระทำของตน

4) การทำงานแบบมีอาชีพ (cognitive growth for career path) เป็นการทำงานที่มุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ปฏิบัติงานโดยมีการคิดวิเคราะห์เจาะลึก (analytical thinking) และคิดสะท้อน (reflective thinking) ในเรื่องที่ทำ เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างแท้จริงและอย่างลึกซึ้งในเรื่องนั้น มิใช่เป็นเพียงการเรียนรู้แบบผิวเผิน นอกจากนั้นยังต้องใช้การวิจัยซึ่งเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และพัฒนาางานของตน ทำให้ข้อเรียนรู้มีหลักฐานที่น่าเชื่อถือ

โครงการวิจัยแม่บท

5) การเป็นแบบอย่างวิธีการเรียนรู้แนวใหม่ (culture of learning)

เป็นหลักปฏิบัติคนในฐานะผู้ร่วมเรียนรู้ กับบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้ร่วมงานเกิดการซึมซับการปฏิบัติตนตามไปด้วย ไม่เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น หรือคอยแต่จะรับความรู้อย่างเดียว

2.2 การกำหนดแผนการปฏิบัติงาน โครงการวิจัยแม่บทดำเนินการเป็นเวลา 3 ปี ส่วนโครงการวิจัยย่อย ดำเนินการเป็นเวลา 2 ปี โดยมีแผนการปฏิบัติงาน ดังแสดงในตาราง 3.1

ตาราง 3.1 แผนปฏิบัติงานของโครงการวิจัยแม่บท และโครงการวิจัยย่อย

ระยะเวลา/การดำเนินงาน	
โครงการวิจัยแม่บท (3 ปี)	โครงการวิจัยย่อย (2 ปี)
ระยะที่ 1 (พ.ย.44 - เม.ย.45) พิจารณาอนุมัติทุนโครงการวิจัยย่อย	
ระยะที่ 2 (พ.ค. - ต.ค.45) ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (D_1R_1)	ระยะที่ 1 (พ.ค. - ต.ค.45) ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (D_1R_1)
ระยะที่ 3 (พ.ย.45 - เม.ย.46) ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (D_2R_2)	ระยะที่ 2 (พ.ย.45 - เม.ย.46) ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (D_2R_2)
ระยะที่ 4 (พ.ค. - ต.ค.46) ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (D_3R_3)	ระยะที่ 3 (พ.ค. - ต.ค.46) ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (D_3R_3)
ระยะที่ 5 (พ.ย.46 - เม.ย.47) ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (D_4R_4)	ระยะที่ 4 (พ.ย.46 - เม.ย.47) ดำเนินการวิจัยและพัฒนา (D_4R_4)
ระยะที่ 6 (พ.ค. - ต.ค.47) สรุปผลการวิจัย	

2.3 การจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ การเสริมสมรรถภาพที่จำเป็น และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คณะนักวิจัยหลักกำหนดให้มีการจัดประชุมสัมมนาทุกระยะของการดำเนินงาน อย่างน้อยระยะละหนึ่งครั้ง การประชุมครั้งแรกเป็นการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การดำเนินงานโครงการวิจัยในชุดโครงการฯ พร. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักวิจัยร่วม หัวหน้าโครงการ และนักวิจัยภายนอก 1) รู้และเข้าใจความคาดหวังของ สกว. รวมทั้งการบริหาร โครงการด้านงบประมาณ 2) รู้และเข้าใจการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นจุดเน้นของโครงการวิจัยย่อย และการวิจัยในระดับชั้นเรียน ระดับโรงเรียน และระดับโครงการ 3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อย และ 4) รู้และเข้าใจหลักการพัฒนาตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้ การสัมมนาจัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน ในระหว่างวันที่ 6-8 สิงหาคม 2545 ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ สุขุมวิท กรุงเทพมหานคร ผู้เข้าร่วมสัมมนา คือ นักวิจัยร่วม นักวิจัยภายนอก หัวหน้าโครงการ ผู้บริหาร และคณะนักวิจัยหลักของโรงเรียน รวม 180 คน

โครงการวิจัยแม่บท

2.4 การเตรียมการเผยแพร่ความรู้ และประชาสัมพันธ์โครงการ วพร. คณะนักวิจัยหลักเตรียมการเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์ไว้หลายแบบ ได้แก่

1) การผลิตเอกสารทางวิชาการ ซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาแล้วตั้งแต่โครงการวิจัยเบื้องต้น คือการศึกษาแบบพหุกรณี ได้แก่การจัดพิมพ์หนังสือไว้สำหรับเผยแพร่ จำนวน 4 เรื่อง และในระหว่างการดำเนินการวิจัยนี้ กำหนดจัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่ความรู้เพิ่มเติมอีก

2) การสรรหาหนังสือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่คัดสรรแล้วเห็นว่าเป็นประโยชน์ในการดำเนินงานชุดโครงการ วพร. ไว้แจกจ่ายให้แก่บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมทั้งหนังสือที่ได้รับมาจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และหนังสือที่โครงการวิจัยแม่บทเห็นสมควรจัดซื้อ

3) การจัดทำจดหมายข่าว วพร. (RDL Network) ฉบับที่ 1 และกำหนดจัดทำจดหมายข่าว วพร. ทุกระยะของการดำเนินงานโครงการวิจัยแม่บท ตั้งแต่ระยะที่ 1 ถึง 6 รวม 9 ฉบับ

4) การจัดทำระบบข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต กำหนดการจัดทำตั้งแต่ระยะเริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดการดำเนินการ ของชุดโครงการ วพร. โดยพยายามปรับข้อมูลให้ทันสมัยเสมอ

5) การจัดประชุมเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและพัฒนาของโครงการวิจัยย่อยและโครงการวิจัยแม่บท นอกจากนี้โครงการวิจัยแม่บทยังกำหนดเผยแพร่ผลงานวิจัยโดยการจัดทำเป็นหนังสือด้วย

2.5 การกำหนดหลักการจัดสรรงบประมาณ และการกำกับติดตามการใช้จ่ายเงินงบประมาณ

1) การจัดสรรงบประมาณ

1.1) การจัดสรรเงินทุนวิจัยสำหรับโครงการวิจัยย่อย จัดสรรโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานคือจัดสรรให้แต่ละโรงเรียนได้รับเงินเท่าๆ กัน โรงเรียนละ 110,000 บาท โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งจัดสรรให้โรงเรียนเป็นเงินจำนวน 80,000 บาท และอีกส่วนหนึ่งจัดสรรให้นักวิจัยภายนอกเป็นเงินจำนวน 30,000 บาท โดยแต่ละส่วนให้แบ่งเป็นค่าใช้จ่ายและค่าตอบแทน โดยมีข้อกำหนดว่า สำหรับโรงเรียนอาจจัดสรรเป็นค่าตอบแทนบุคลากรของโรงเรียนได้ไม่เกิน 20%ของงบประมาณที่ได้รับ สำหรับนักวิจัยภายนอกอาจจัดสรรเป็นค่าตอบแทนได้ไม่เกิน 30 % ของงบประมาณที่ได้รับ ทุกฝ่ายจะต้องนำออกเงินที่ได้รับไปจัดทำงบประมาณตามที่ได้อนุญาตไว้ในข้อเสนอโครงการวิจัย หากมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงอาจทำได้โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

1.2) การจัดสรรงบประมาณสำหรับนักวิจัยร่วม นักวิจัยร่วมได้รับการจัดสรรงบประมาณโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยแบ่งเงินเป็น 2 ส่วน คือ ค่าใช้จ่าย และค่าตอบแทน เช่นเดียวกับโครงการวิจัยย่อย

2) การกำกับติดตามการใช้จ่ายเงินงบประมาณ เพื่อให้การใช้จ่ายเงินงบประมาณเป็นไปอย่างโปร่งใสตรวจสอบได้ คณะนักวิจัยหลักจึงกำหนดการจ่ายเงินเป็นงวด เมื่อส่งรายงานการเงินพร้อมกับรายงานความก้าวหน้าแล้ว จึงจะได้รับเงินงวดต่อไป และได้เขียนเอกสารแนะนำเกี่ยวกับการบริหารการเงินของโครงการวิจัยย่อย รวมทั้งจัดทำแบบรายงานการเงินระดับโรงเรียน ระดับโครงการ และแบบรายงานการเงินของนักวิจัยภายนอก และกำหนดให้มีการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินงบประมาณควบคู่ไปกับการนิเทศสำหรับนักวิจัยร่วมใช้แนวปฏิบัติเช่นเดียวกันกับโครงการวิจัยย่อย

โครงการวิจัยแม่บท

ขั้นที่ 3 : การคัดเลือกโรงเรียน นักวิจัยภายนอกและนักวิจัยร่วม

3.1 การคัดเลือกโรงเรียนและนักวิจัยภายนอก

คณะนักวิจัยหลักได้ประชาสัมพันธ์การเข้าร่วมชุดโครงการ วพร. ไปตามหน่วยงานต่าง ๆ ปรากฏว่ามีหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องเสนอชื่อโรงเรียนและนักวิจัยภายนอกและหรือสมัครเข้าร่วมโครงการด้วยตนเอง รวมทั้งสิ้น 78 คณะ คณะนักวิจัยหลักได้พิจารณาคัดเลือกไว้ 63 คณะ ตอบปฏิเสธไป 15 คณะ การคัดเลือกพิจารณาจากความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการ โดยใช้หลักการกระจายให้ครบทุกภูมิภาค ทุกสังกัด ทุกขนาด และสถานที่ตั้งในเมือง นอกเมือง และเนื่องจากการวิจัยนี้มุ่งให้ผู้ร่วมวิจัยได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกสายงานของตน จึงออกแบบการวิจัยให้มีการรวมกลุ่มกันเป็นโครงการ โครงการละ 1-6 โรงเรียน โดยแต่ละโครงการพยายามให้ประกอบด้วยโรงเรียนต่างสังกัด คณะนักวิจัยหลักจึงได้ปรึกษาร่วมกับผู้ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมชุดโครงการ วพร. ในการจัดกลุ่มเป็นโครงการวิจัยย่อย ในที่สุดมีการจัดกลุ่มเป็นโครงการได้ 52 โครงการ รวม 155 โรงเรียน/สถานศึกษา

นักวิจัยภายนอกเข้าร่วมชุดโครงการ วพร. ได้ 2 วิธี ได้แก่ โรงเรียนที่สนใจเข้าร่วมโครงการติดต่อนักวิชาการ ขอให้เป็นนักวิจัยภายนอกของโรงเรียน หรือตัวนักวิชาการเองสนใจเข้าร่วมชุดโครงการ วพร. จึงไปติดต่อทางโรงเรียนมาเข้าร่วมโครงการ

3.2 การคัดเลือคนักวิจัยร่วม นักวิจัยร่วมเป็นนักวิชาการที่ได้รับการคัดเลือกโดยคณะนักวิจัยหลักให้เป็นผู้ร่วมทีมงาน โดยพิจารณาจากความพร้อม/ความเต็มใจในการร่วมงาน และกระจายอยู่ในพื้นที่ที่มีโรงเรียนในชุดโครงการ วพร. ตั้งอยู่ หรืออยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงที่สามารถเข้าถึงโรงเรียนได้ง่าย

จำนวนโรงเรียน/โครงการมีการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาของการดำเนินงาน จนในที่สุดมีโรงเรียนในชุดโครงการ วพร. จำนวน 135 โรงเรียน รวมเป็น 49 โครงการวิจัยย่อย ดังข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงแสดงในตาราง 3.2

ตาราง 3.2 จำนวนโครงการ/โรงเรียนตามช่วงเวลาดำเนินงาน

ช่วงเวลาดำเนินงาน	โครงการ	โรงเรียน
ช่วงเตรียมการ		
- ได้รับการคัดเลือกรอบแรก	52	155
- ส่งข้อเสนอโครงการวิจัยช่วงแรก	52	147
- ส่งข้อเสนอโครงการวิจัยช่วงที่สอง ¹	48	134
ช่วงวิจัยและพัฒนา D ₁ R ₁ ²	49	134
ช่วงวิจัยและพัฒนา D ₂ R ₂ ³	50	137
ช่วงวิจัยและพัฒนา D ₃ R ₃ ⁴	49	135
ช่วงวิจัยและพัฒนา D ₄ R ₄	49	135

หมายเหตุ

¹ - ถอนตัวโครงการ 10 โรงเรียน

- ส่งไม่ทันเวลา 1 โครงการ 3 โรงเรียน

³ - เพิ่ม 1 โครงการ 3 โรงเรียน

² - ชุด 2 โครงการ

- แยก 2 โครงการ

- เพิ่ม 1 โครงการ

⁴ - ถอนตัว 1 โครงการ 1 โรงเรียน และอีก

1 โรงเรียนในอีกโครงการหนึ่ง

โครงการวิจัยแม่บท

ขั้นที่ 4 : การพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยย่อย และเสนอ สกว. เพื่ออนุมัติทุนสนับสนุนการวิจัย

คณะนักวิจัยหลักดำเนินการเกี่ยวกับการเสนอ สกว. เพื่อพิจารณาอนุมัติทุนสนับสนุนการวิจัยดังนี้

4.1 การให้คำแนะนำช่วยเหลือในการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย คณะนักวิจัยหลักดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การจัดประชุมเพื่อเสนอแนวทางการจัดทำข้อเสนอโครงการวิจัย ซึ่งคณะนักวิจัยหลักพบว่า ข้อเสนอโครงการวิจัยยังไม่สมบูรณ์ ส่วนใหญ่ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข จึงต้องจัดประชุมเพื่อให้คำแนะนำปรึกษาเพิ่มเติม โดยจัดการประชุมระดับภูมิภาค ข้อเสนอโครงการวิจัยที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ 1 แล้ว ส่วนใหญ่ยังคงมีจุดอ่อนอีกหลายประการ คณะนักวิจัยหลักจึงต้องประมวลประเด็นปัญหาต่าง ๆ จัดทำเป็นเอกสารเพื่อเป็นแนวทางให้คณะนักวิจัยหลักและคณะนักวิจัยร่วม ใช้เป็นแนวทางในการให้คำแนะนำแก่หัวหน้าโครงการวิจัยย่อย/ นักวิจัยภายนอก และจัดประชุมเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกครั้งโดยการจัดประชุมเป็นรายโครงการ นอกจากนั้นยังได้ให้คำปรึกษาเฉพาะกิจตามคำร้องขออีก โดยเฉลี่ยแล้วอาจกล่าวได้ว่า ข้อเสนอโครงการวิจัยมีการปรับปรุงแก้ไขประมาณ 3 ครั้ง รวมเวลาที่ใช้ในการดำเนินการเรื่องนี้ประมาณ 3 เดือน กำหนดการประชุมเพื่อ ปรับปรุงข้อเสนอโครงการวิจัยเป็นดังนี้

ตาราง 3.3 กำหนดการประชุมและผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อปรับปรุงข้อเสนอโครงการวิจัยย่อย

วัน/เดือน/ปี	ภาค/สถานที่	ผู้เข้าร่วมประชุม		
		โครงการ	โรงเรียน	บุคลากร
การประชุมครั้งที่ 1 (ระดับภูมิภาค)				
9 - 10 มี.ค.45	<u>ภาคกลาง</u> คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ	21	57	73
11 - 12 มี.ค.45	<u>ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ</u> คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	15	46	85
14 - 15 มี.ค.45	<u>ภาคใต้</u> สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช	7	25	31
16 - 17 มี.ค.45	<u>ภาคเหนือ</u> สถาบันราชภัฏเชียงใหม่	9	27	37
รวม		52	155	226

โครงการวิจัยแม่บท

ตาราง 3.3 (ต่อ) กำหนดการประชุมและผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อปรับปรุงข้อเสนอโครงการวิจัยย่อย

วัน/เดือน/ปี	ภาค/สถานที่	ผู้เข้าร่วมประชุม		
		โครงการ	โรงเรียน	บุคลากร
การประชุมครั้งที่ 2 (รายชื่อโครงการ)				
11 เม.ย.-15 พ.ค.45	<u>ภาคกลาง</u> สำนักงานชุดโครงการ วพร.	17	-	-
27 เม.ย.45	<u>ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ</u> คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	4	-	-
10 พ.ค.45	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	5	-	-
11 พ.ค.45	คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ อุบลราชธานี	4	-	-
2-3 พ.ค.45	<u>ภาคเหนือ</u> สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม	7	-	-
4 พ.ค.45	โรงเรียนสาธิตสถาบันราชภัฏเชียงใหม่	4	-	-
27 พ.ค.45	คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏลำปาง	1	-	-
8-9 พ.ค.45	<u>ภาคใต้</u> โรงเรียนสิริพงศ์วิทยา	6	-	-

4.2 การประเมินข้อเสนอโครงการวิจัยย่อย คณะนักวิจัยหลักและที่ปรึกษาชุดโครงการร่วมกันพิจารณาประเมินข้อเสนอโครงการวิจัย ผลปรากฏว่าทุกโครงการได้รับการเสนอให้ สกว. พิจารณานุมัติทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีโครงการที่ได้รับการประเมินระดับดีมาก 8 โครงการ ระดับดี 36 โครงการ และระดับพอใช้ 6 โครงการ

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
ขั้นที่ 5 : การพัฒนาและการวิจัย ระยะที่ 1 (D₁ R₁) (พ.ศ. - ค.ศ. 45) การพัฒนา (D₁) นักวิจัยหลักนำข้อค้นพบและข้อเสนอแนะจากงานวิจัยเบื้องต้นมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ดังเสนอไว้ในบทที่ 2 และวางแนวทางการดำเนินงานการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา การวิจัย (R₁) คำถามวิจัย : ผลการนำกรอบแนวคิดและแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ไปใช้เป็นอย่างไรร 1) นักวิจัยหลักดำเนินการวิจัยติดตามผลการดำเนินการของโครงการวิจัยย่อยร่วมกันกับนักวิจัยร่วมในการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อย การดำเนินงานในช่วงระยะนี้มีดังนี้ 1.1) การนิเทศติดตามงาน คณะนักวิจัยหลักได้นิเทศติดตามโครงการวิจัยย่อย ผ่านกิจกรรมหลายลักษณะตามความต้องการ และการร้องขอจากโครงการวิจัยย่อย ทั้งระดับโครงการและระดับโรงเรียน อันได้แก่ กิจกรรมการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การอบรมสร้างเสริมสมรรถภาพของครูผู้บริหาร และนักวิจัยภายนอก การเยี่ยมโรงเรียน/สถานศึกษา การจัดกลุ่มย่อยทำความเข้าใจให้กระจ่างชัดตรงกันในเรื่องตัวแปรต้น-ตาม ที่เป็นจุดเน้นของแต่ละโครงการ/โรงเรียน โดยในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม 2545 ได้นิเทศติดตามรวม 11 ครั้ง ส่วนนักวิจัยร่วมทำหน้าที่ประสานงานให้คณะนักวิจัยหลัก และร่วมนิเทศติดตามงานพร้อมกับนักวิจัยหลักด้วย นอกจากนี้ยังได้แยกนิเทศตามแผนปฏิบัติงานที่นักวิจัยร่วมแต่ละคนวางไว้ และในทุกโอกาสที่อำนวยและจำเป็น กิจกรรมการนิเทศประกอบด้วยการเยี่ยมโรงเรียน และประชุมร่วมกับคณะผู้บริหารและคณะครู ซึ่งเป็นนักวิจัยหลักของโรงเรียน/สถานศึกษา การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้พร้อมกันทุกโรงเรียนในโครงการวิจัยย่อย ซึ่ง	ขั้นที่ 5 : การพัฒนาและการวิจัย ระยะที่ 1 (D₁ R₁) (พ.ศ. - ค.ศ. 45) การพัฒนา (D₁) โครงการวิจัยย่อยพัฒนา รูปแบบ กระบวนการ วิธีการ และเทคนิค การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามกรอบการปฏิรูปที่กำหนด การวิจัย (R₁) คำถามวิจัย : รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนตามจุดเน้นมีลักษณะอย่างไร 1) โรงเรียนดำเนินการตามจุดเน้น โดย แสวงหายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน ทุกฝ่ายดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ของตน ดังนี้ ครู : ทำการวิจัยเชิงทดลอง ด้วยการทดลองวิธีการจัดการเรียนรู้ตามจุดเน้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่โรงเรียนต้องการพัฒนานักเรียน และมีการทำวิจัยปฏิบัติงานในชั้นเรียนเพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้บริหาร : ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ 4 ด้าน ได้แก่ การจัดปัจจัยเกื้อหนุน การนิเทศภายใน การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และการประเมินโครงการ รวมทั้งมีการทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของตน นักวิจัยภายนอก : ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ในการเสริมสมรรถภาพครู และผู้บริหาร รวมทั้งการทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของตนเอง 2) สร้างเครื่องมือ รวบรวมข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลอื่น ๆ วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัย D₁ R₁ เขียนรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
มีทั้งที่หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยจัดเอง หรือจัดโดยนักวิจัยร่วม รวมทั้งการติดตามสอบถามความก้าวหน้า โดยการสื่อสารกับหัวหน้าโครงการ และนักวิจัยภายนอกของโครงการวิจัยย่อย ในระยะ D_1, R_1 นี้ นักวิจัยร่วมได้นิเทศติดตามงานโดยเฉลี่ยอย่างน้อยโครงการละหนึ่งครั้ง และอย่างมาก 2-3 ครั้งต่อโครงการ และสามารถครอบคลุมได้ทุกโครงการวิจัยย่อยที่ตนดูแลรับผิดชอบ 1.2) การสร้างเครือข่าย คณะนักวิจัยหลักทำกิจกรรมเพื่อสร้างเครือข่าย ได้แก่ (1) การจัดทำจดหมายข่าวเครือข่าย วพร. ฉบับที่ 2 (2) การจัดทำระบบข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 2) สร้างเครื่องมือและรวบรวมข้อมูล ได้แก่ (1) แบบสอบถามหัวหน้าโครงการวิจัยย่อย นักวิจัยภายนอก และนักวิจัยร่วม เพื่อศึกษาการดำเนินงานของโครงการวิจัยแม่บทในการสนับสนุนการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยย่อย (2) แบบสอบถามผู้เข้าร่วมสัมมนาวิชาการที่โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการดำเนินการสัมมนา และ (3) แนวทางและบันทึกการนิเทศเพื่อให้ให้นักวิจัย สามารถเก็บรวบรวมข้อมูล หลักฐานได้ทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพ ได้อย่างครอบคลุม 3) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลของโครงการวิจัยแม่บท และประเมินความก้าวหน้าของโครงการวิจัยย่อยระยะที่ 1 สรุปผล เขียนรายงานความก้าวหน้า D_1, R_1	

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
ขั้นที่ 6 : การพัฒนาและการวิจัย ระยะที่ 2 (D₂ R₂) (พ.ย.45-เม.ย.46) การพัฒนา (D₂) จากการศึกษาข้อมูลย้อนกลับที่ได้จากการนิเทศติดตามผล ประสิทธิภาพตรงที่ได้รับจากการนิเทศ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อค้นพบและบทเรียนต่าง ๆ ที่ได้จากการดำเนินงานระยะที่ 1 คณะนักวิจัยหลักได้นำข้อมูลทั้งหมดมาเป็นกรณีศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน โดยเขียนเป็นหนังสือชื่อ “แก้ก้าวการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน” และพัฒนาแนวทางการนิเทศ โดยใช้การชี้แนะทางปัญญา (cognitive coaching) ให้ชัดเจนขึ้นรวมทั้งนำเสนอกรอบการวิจัยของโครงการวิจัยย่อย ดังแสดงในแผนภาพ 3.2 หน้า 79 และกำหนดกรอบกระบวนการดำเนินงานการปฏิรูปการเรียนรู้อย่างกว้าง ๆ การวิจัย (R₂) คำถามวิจัย : สื่อ หนังสือ และเอกสารที่พัฒนาจากสภาพจริงที่ใกล้ตัวสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจประเด็นที่เป็นปัญหาได้อย่างไร และผลการนิเทศโดยใช้การชี้แนะทางปัญญาเป็นอย่างไร 1) นักวิจัยหลัก และนักวิจัยร่วมทำการวิจัยติดตามผลการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยโดยให้การสนับสนุน ส่งเสริมการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อย ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ตามความจำเป็นหรือการร้องขอ การดำเนินงานในช่วงระยะนี้มีดังนี้ 1.1) การนิเทศติดตามงาน คณะนักวิจัยหลักร่วมกับนักวิจัยร่วม ได้นิเทศติดตามงานโครงการวิจัยย่อยที่เหลือได้ทั้งหมด โดยเร่งรัดการนิเทศและติดตามโรงเรียน/โครงการที่มีข้อมูลว่ายังไม่มีความกระจ่างชัดเจนตรงกันในเรื่องตัวแปรต้น-ตาม ที่เป็นจุดเน้นของแต่ละโครงการ/ โรงเรียน เป็นอันดับแรก บางโครงการได้นิเทศติดตามเป็นรอบที่สองและสามหรือหลาย ๆ ครั้งตามความจำเป็นที่นักวิจัยหลัก/หรือนักวิจัยร่วมวินิจฉัยพบและตามความต้องการและร้องขอโดยผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู และ	ขั้นที่ 6 : การพัฒนาและการวิจัย ระยะที่ 2 (D₂ R₂) (พ.ย.45-เม.ย.46) การพัฒนา (D₂) โรงเรียนนำผลการทดลองในระยะที่ 1 รวมทั้งข้อค้นพบมาใช้ในการปรับปรุงวิธีการที่เป็นจุดเน้นให้ชัดเจน และเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนยิ่งขึ้น รวมทั้งการปรับยุทธศาสตร์/ กระบวนการในการดำเนินงานของครู ผู้บริหาร และนักวิจัยภายนอก การวิจัย (R₂) คำถามวิจัย : ผลการดำเนินการตามรูปแบบเป็นอย่างไร มีปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง 1) ครูทำวิจัยเชิงทดลองวิธีการที่เป็นจุดเน้นรวมทั้งนำยุทธศาสตร์/ กระบวนการในการดำเนินงานของครู ผู้บริหาร และนักวิจัยภายนอก ที่ปรับปรุงแล้วไปปฏิบัติโดยบุคลากรทุกฝ่ายทำตาม บทบาทหน้าที่ของตน 2) สร้างเครื่องมือเพิ่มเติม/ ใช้เครื่องมือเดิมในการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัยเขียนรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 2 (D₂ R₂)

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย																																	
นักวิจัยภายนอก สรุปรายงานครั้งที่ได้นิเทศติดตามงาน ช่วงเดือนพฤศจิกายน 2545 ถึง เมษายน 2546 รวม 54 ครั้ง นอกเหนือจากนี้ยังได้มีการประชุมปฏิบัติการระดับภูมิภาค สรุปผลการดำเนินงานระยะที่ 1 และแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกำหนดยุทธศาสตร์/แผนงานระยะที่ 2 ของโครงการวิจัยย่อย โดยจัดเป็นการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เสริมสมรรถภาพที่จำเป็นตามกำหนดการ ดังนี้ ตาราง 3.4 กำหนดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเสริมสมรรถภาพที่จำเป็นระดับภูมิภาคและผู้เข้าร่วมประชุม <table><tr><th rowspan="2">ภาค</th><th rowspan="2">วัน/ เดือน/ปี</th><th rowspan="2">สถานที่</th><th colspan="3">ผู้เข้าร่วมประชุม</th></tr><tr><th>①</th><th>②</th><th>③</th></tr><tr><td>ใต้</td><td>16-17 ก.พ.46</td><td>โรงแรมบีพี สมิหลาบีช จ.สงขลา</td><td>21</td><td>17</td><td>4</td></tr><tr><td>เหนือ และ ตะวันออก เฉียงเหนือ</td><td>20-21 ก.พ.46</td><td>คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น จ.ขอนแก่น</td><td>66</td><td>70</td><td>9</td></tr><tr><td>กลาง</td><td>27-28 ก.พ.46</td><td>ศูนย์ฝึกอบรม งานอภิบาล "บ้านผู้หว่าน" จ.นครปฐม</td><td>47</td><td>43</td><td>8</td></tr><tr><td colspan="3">รวม</td><td>134</td><td>130</td><td>21</td></tr></table> หมายเหตุ ① ผู้บริหาร ② นักวิจัยภายนอก ③ นักวิจัยร่วม 1.2) การสร้างเครือข่าย คณะนักวิจัยหลักมีการดำเนินงานเพื่อสร้างเครือข่ายดังนี้ (1) การจัดทำจดหมายข่าวเครือข่าย วพร. ฉบับที่ 3 และฉบับที่ 4 (2) การเขียนบทความเผยแพร่ความรู้จากชุดโครงการ วพร. โดย ทิศนา แหมมณี ได้เขียน	ภาค	วัน/ เดือน/ปี	สถานที่	ผู้เข้าร่วมประชุม			①	②	③	ใต้	16-17 ก.พ.46	โรงแรมบีพี สมิหลาบีช จ.สงขลา	21	17	4	เหนือ และ ตะวันออก เฉียงเหนือ	20-21 ก.พ.46	คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น จ.ขอนแก่น	66	70	9	กลาง	27-28 ก.พ.46	ศูนย์ฝึกอบรม งานอภิบาล "บ้านผู้หว่าน" จ.นครปฐม	47	43	8	รวม			134	130	21	
ภาค				วัน/ เดือน/ปี	สถานที่	ผู้เข้าร่วมประชุม																												
	①	②	③																															
ใต้	16-17 ก.พ.46	โรงแรมบีพี สมิหลาบีช จ.สงขลา	21	17	4																													
เหนือ และ ตะวันออก เฉียงเหนือ	20-21 ก.พ.46	คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น จ.ขอนแก่น	66	70	9																													
กลาง	27-28 ก.พ.46	ศูนย์ฝึกอบรม งานอภิบาล "บ้านผู้หว่าน" จ.นครปฐม	47	43	8																													
รวม			134	130	21																													

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
บทความ เรื่อง “การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : ยุทธศาสตร์เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน” เพื่อเผยแพร่แนวทางการดำเนินงานของชุดโครงการ วพร. ในหนังสือชุดการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนในขณะนั้น (3) การปรับเพิ่มข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 2) พัฒนาเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลพื้นฐาน เป็นแบบวัด 2 ฉบับ แบบสำรวจ 1 ชุด และแบบสอบถาม 4 ชุด ได้แก่ (1) แบบวัดความสามารถทางการคิดเชิงสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (2) แบบวัดความสามารถทางการคิดเชิงสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (3) แบบสำรวจโรงเรียน (4) แบบสอบถามครู (5) แบบสอบถามผู้บริหาร (6) แบบสอบถามนักเรียน และ (7) แบบสอบถามผู้ปกครอง/กรรมการสถานศึกษา 3) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลของโครงการวิจัยแม่บท และประเมินความก้าวหน้าของโครงการวิจัยย่อยระยะที่ 2 สรุปผลเขียนรายงานความก้าวหน้า D₂ R₂ ขั้นที่ 7: การพัฒนาและการวิจัยระยะที่ 3 (D₃ R₃) (พ.ค.-ค.ค. 46) การพัฒนา (D₃) จากผลและข้อค้นพบสำคัญที่ได้จากการวิจัยระยะที่ 2 คณะนักวิจัยหลักได้สร้างแนวทางสำหรับโครงการวิจัยย่อยในการพัฒนาตัวบ่งชี้ ตัวแปรต้น และตัวแปรตาม และปรับกรอบกระบวนการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ให้เป็นขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจง	ขั้นที่ 7: การพัฒนาและการวิจัยระยะที่ 3 (D₃ R₃) (พ.ค.-ค.ค. 46) การพัฒนา (D₃) โรงเรียนนำผลและข้อค้นพบ ที่ได้จากการนำวิธีการตามจุดเน้นไปปฏิบัติจริง ในระยะที่ 2 มาปรับปรุงวิธีการตามจุดเน้นให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งการปรับยุทธศาสตร์/กระบวนการในการดำเนินงาน ของครู ผู้บริหาร และนักวิจัยภายนอก

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
การวิจัย (R₃) คำถามการวิจัย : • ผลการนิเทศโดยใช้การชี้แนะทางปัญญาช่วยให้โครงการวิจัยย่อย พัฒนาตัวบ่งชี้ตัวแปรต้น และตัวแปรตาม ได้หรือไม่อย่างไร • การดำเนินการขยายผลของโครงการวิจัยย่อยเป็นอย่างไร 1) นักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วมดำเนินการวิจัยติดตามผลการดำเนินงาน โดยยังคงให้การสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยอย่างต่อเนื่อง โดยมีการดำเนินการดังนี้ 1.1) การนิเทศติดตามงาน คณะนักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วมยังคงนิเทศติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ โดยในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม 2546 ได้นิเทศติดตามผลรวม 45 ครั้ง 1.2) การจัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจ และจัดทำแผนงานของนักวิจัยร่วมในวันที่ 28 สิงหาคม 2546 1.3) นักวิจัยร่วมมีส่วนในการส่งเสริมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังนี้ (1) โครงการวิจัยย่อย วพร. ภาคกลาง จังหวัดราชบุรี รวม 5 โรงเรียน ได้จัดประชุมเรื่อง “การสร้างทีมงานนิเทศภายในโรงเรียน : โครงการวิจัย วพร.” ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (2) โครงการวิจัยย่อย วพร. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 3 โรงเรียน ได้จัดเผยแพร่ผลงาน ระหว่างวันที่ 6-7 กันยายน 2546 ในการประชุมการประชุมปฏิรูปหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อุบลราชธานีเขต 1 และวันที่ 19 กันยายน 2546 ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานีเขต 3 ได้มีการจัดนิทรรศการ นำเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ตามประเด็นวิจัยของโครงการ และนำเสนอรายงานการวิจัยปฏิบัติการวิจัยในชั้นเรียนของครู รวมทั้งผลผลิตของนักเรียน	การวิจัย(R₃) คำถามการวิจัย : • ผลการดำเนินงานตามรูปแบบเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง • รูปแบบการขยายผลไปยังโรงเรียนอื่นมีลักษณะอย่างไร 1) ครูทำวิจัยเชิงทดลองจัดการเรียนรู้ตามจุดเน้นที่ปรับปรุงแล้ว และบุคลากรทุกฝ่ายใช้ยุทธศาสตร์/ กระบวนการในการดำเนินงานที่ปรับปรุงแล้ว โดยครู ผู้บริหาร และนักวิจัยภายนอก ปฏิบัติตนตามบทบาท หน้าที่ของตน นอกจากนี้โรงเรียนที่มีความพร้อมได้ดำเนินการขยายผลไปยังโรงเรียนอื่น 2) ใช้เครื่องมือเดิม/ สร้างเครื่องมือเพิ่มเติม ดำเนินการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 3 (D₃ R₃)

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
(3) โครงการวิจัยย่อย วพร. ภาคใต้ ได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยร่วม นักวิจัยภายนอก ผู้บริหารและนักวิจัยหลักของโรงเรียนทั้งหมด 10 โรงเรียน ที่โรงแรมสุธารอยัลบีช อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ 16-17 กรกฎาคม 2546 1.4) การสร้างเครือข่าย คณะนักวิจัยหลักทำกิจกรรมเพื่อสร้างเครือข่ายดังนี้ (1) การจัดทำจดหมายข่าวเครือข่าย วพร. ฉบับที่ 5 และฉบับที่ 6 (2) การปรับเพิ่มข้อมูล และเผยแพร่ข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 2) รวบรวมข้อมูลเส้นฐาน เมื่อเดือนพฤษภาคม 2546 ได้ดำเนินการวัดความสามารถของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้แบบวัด 2 ชุด ได้แก่ แบบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์และผลการเรียนรู้ของนักเรียนและแบบวัดความสามารถทางการคิดเชิงสังคม นอกจากนี้ยังรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการตรวจสอบสถานภาพและการประเมินความสำเร็จของโครงการวิจัยย่อย โดยใช้แบบสอบถาม 4 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามครู แบบสอบถามผู้บริหาร แบบสอบถามนักเรียน แบบสอบถามผู้ปกครอง/ กรรมการสถานศึกษา และแบบสำรวจโรงเรียนอีก 1 ชุด 3) วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลของโครงการวิจัยแม่บท และประเมินความก้าวหน้าของโครงการวิจัยย่อยระยะที่ 3 สรุปผลเขียนเป็นรายงานความก้าวหน้า D₃ R₃	

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
ขั้นที่ 8 : การพัฒนาและการวิจัยระยะที่ 4 (D₄ R₄) (พ.ย. 46 - เม.ย.47) การพัฒนา (D₄) จากการศึกษาผลและข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยระยะที่ 3 นักวิจัยหลักได้พัฒนายุทธศาสตร์การนิเทศด้วยการสังเกตการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนและพัฒนาขั้นตอนกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนให้ชัดเจนขึ้น การวิจัย (R₄) คำถามวิจัย : • ผลการนิเทศของนักวิจัยภายนอกด้วยการสังเกตการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างไร • การดำเนินการและผลการขยายผลของโครงการวิจัยย่อยเป็นอย่างไร 1) คณะนักวิจัยหลัก และนักวิจัยร่วมยังคงให้การสนับสนุน และส่งเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยอย่างเข้มข้นเนื่องจากเป็นช่วงสุดท้ายของโครงการ โดยมีการดำเนินการ ดังนี้ 1.1) นิเทศติดตามงาน คณะนักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วมนิเทศติดตามงานระหว่าง พฤศจิกายน 2546 – พฤษภาคม 2547 รวม 39 ครั้ง และได้สร้างเครื่องมือสำหรับนักวิจัยภายนอกใช้ในการนิเทศ ได้แก่ แบบสังเกตการเรียนการสอนในชั้นเรียน แบบสัมภาษณ์ครูหลังการสอน และแบบสัมภาษณ์นักเรียนหลังเรียน 1.2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโครงการวิจัยย่อยทั้ง 49 โครงการ รวม 135 โรงเรียน และชี้แจงเกี่ยวกับการเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ พร้อมทั้งเสริมความรู้เฉพาะด้าน โดยจัดการประชุมเรื่อง “การเขียนรายงานระดับโรงเรียนและระดับโครงการ” และ “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการและผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน” ในระหว่างวันที่ 19-20 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โรงแรมบางกอกพาเลสกรุงเทพมหานคร	ขั้นที่ 8 : การพัฒนาและการวิจัยระยะที่ 4 (D₄ R₄) (พ.ย.46 - เม.ย.47) การพัฒนา (D₄) : โรงเรียนนำผลและข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ระยะที่ 3 (R₃) มาใช้เป็นข้อมูลในการปรับวิธีการตามจุดเน้น รวมทั้งปรับยุทธศาสตร์/ กระบวนการดำเนินงานของทุกฝ่ายให้ชัดเจน ได้เป็นนวัตกรรมที่เป็นการเรียนรู้ของทุกฝ่าย การวิจัย (R₄) คำถามวิจัย : • ผลการดำเนินงานตามรูปแบบเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง • การดำเนินการตามรูปแบบและผลการขยายผลเป็นอย่างไร 1) ครูจัดการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการตามจุดเน้นที่ได้รับการปรับปรุงมาแล้ว 3 ครั้ง เช่นเดียวกับยุทธศาสตร์/ กระบวนการดำเนินงานของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ที่ได้รับการปรับมาแล้ว 3 ครั้งเช่นกัน รวมทั้งการดำเนินการขยายผลไปยังโรงเรียนอื่นต่อเนื่องจากระยะที่ 3 2) มีการสร้างเครื่องมือเพิ่มเติมหรือใช้เครื่องมือเดิม รวบรวมข้อมูลการดำเนินงานในระยะนี้ วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัยระยะที่ 4 3) รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานในระยะเวลา 2 ปี ซึ่งประกอบด้วย การสังเคราะห์งานวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครู รวมทั้งงานวิจัยของผู้บริหาร งานวิจัยของนักวิจัยภายนอก ได้เป็นงานวิจัยของโรงเรียน นอกจากนี้มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรตาม และข้อมูลอื่นๆ สรุปผลการวิจัยได้เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ของทุกฝ่าย และเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
มีผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ที่ปรึกษาโครงการ 1 คน นักวิจัยหลักชุดโครงการ วพร. 4 คน นักวิจัยร่วม 20 คน หัวหน้าโครงการและนักวิจัยภายนอก 90 คน ผู้บริหารและครู 281 คน รวมผู้เข้าร่วมประชุม 396 คน 1.3) การสร้างเครือข่าย (1) การจัดทำจดหมายข่าวเครือข่าย วพร. ฉบับที่ 7 และฉบับที่ 8 (2) การจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ในรูปของหนังสือ ชื่อ “การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : ประสบการณ์และงานวิจัยของผู้บริหาร” ซึ่งมีลักษณะเป็นหนังสือรวมบทความ ซึ่งเขียนโดยผู้บริหารโรงเรียนในโครงการ วพร. (3) การจัดทำวีดิทัศน์ (VCD) แสดงการจัดการเรียนการสอน ตามจุดเน้นของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเป็นตัวอย่าง จำนวน 1 เรื่อง ชื่อ การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการแก้ปัญหาโดยใช้กรณีศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิด (4) การเขียนบทความเผยแพร่ผลงานของชุดโครงการ วพร. เรื่อง “การปฏิรูปการเรียนรู้ : ไปถึงไหนแล้ว?” ในจดหมายข่าวประชาคมวิจัยของ สกว. (5) โครงการวิจัยย่อย วพร. ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 โรงเรียน ได้จัดตลาดวิชา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา โดยให้คณะครู ทั้ง 5 โรงเรียน ได้นำเสนอผลงานวิจัยจากโครงการของตน โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 งานนี้โครงการวิจัยแม่บท ได้จัดทำหนังสือเล่มเล็กประชาสัมพันธ์ชุดโครงการ วพร. ร่วมกับโครงการวิจัยย่อยดังกล่าว จำนวน 3,000 ชุด	

โครงการวิจัยแม่บท	โครงการวิจัยย่อย
2) การรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม (1) การวัดความสามารถของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มเดิม โดยใช้แบบวัดชุดเดิมอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2547 (2) การรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบสถานภาพ การประเมินความสำเร็จของโครงการวิจัยย่อย โดยสอบถามบุคคลกลุ่มเดิม และใช้แบบสอบถามชุดเดิม ในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2547 (3) การรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามสภาพการดำเนินงานของโครงการวิจัยแม่บท และของผู้เกี่ยวข้อง ในการประชุมที่โรงแรมบางกอกพาเลส กรุงเทพมหานคร 19-12 กุมภาพันธ์ 2547 (4) การจัดกลุ่มสนทนาระดับภูมิภาค ในช่วงเดือนมิถุนายน 2547 รวม 5 ครั้ง ครั้งละ 1 วัน แบ่งเป็นภาคเช้าและภาคบ่าย รวมทั้งหมดเป็น 10 ครั้ง ครั้งละ 3 กลุ่ม รวมจัดกลุ่มสนทนาทั้งหมด 30 กลุ่ม (5) การรวบรวมข้อมูลจากบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นกับแต่ละบุคคลในระหว่างที่มีส่วนร่วมดำเนินงานโครงการวิจัยย่อย วพร. ดำเนินการในคราวเดียวกับการจัดกลุ่มสนทนา 3) คณะนักวิจัยหลักวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลของโครงการวิจัยแม่บท สรุปผลการดำเนินงานเขียนเป็นรายงานความก้าวหน้า D₄ R₄	

โครงการวิจัยแม่บท

ขั้นที่ 9 : การนำเสนอรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนและรูปแบบการขยายผล

การพัฒนา (D₅) : นักวิจัยหลักรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการวิจัยแม่บท และโครงการวิจัยย่อย แล้วนำเสนอเป็นรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และรูปแบบการขยายผล ดังแสดงในบทที่ 4

ขั้นที่ 10 : การเผยแพร่ผลงานวิจัย การขยายผลการปฏิรูป และการขยายผลเข้าสู่ระบบปกติเชิงนโยบาย (institutionalized)

1) การเผยแพร่ผลงานวิจัย และการขยายผลการปฏิรูป

1.1) การเผยแพร่ผลงานและกิจกรรมของโรงเรียน และโครงการวิจัยย่อย ผ่านทางจดหมายข่าว วารสาร. ซึ่งแจกจ่ายให้โรงเรียนในชุดโครงการ วพร. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 9 ฉบับ ฉบับละ 1,000 ชุด

1.2) เผยแพร่แนวคิด และข้อความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อย ผ่านทางวารสารทางวิชาการ หนังสือ เอกสาร และสื่อต่าง ๆ

(1) การเขียนบทความเรื่อง “Whole school learning reform : Effective strategies from Thai schools” โดย ทิศนา ขัมมณี ในวารสารระดับนานาชาติชื่อ Theory into Practice (TIP) ภายใต้หัวข้อของวารสาร คือ Learning, teaching, leading : A global perspective ของ College of Education : The Ohio State University ซึ่งจะตีพิมพ์ในปี 2005

(2) เขียนเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : 4 ยุทธวิธีชี้ทางสู่ความสำเร็จ” โดยทิศนา ขัมมณี บรรยายในที่ประชุมราชบัณฑิต และภาคีสมาชิกสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน วันที่ 18 สิงหาคม 2547

(3) ทำให้สัมภาษณ์ เลขา ปิยะอจรรย์ เรื่อง “ครูไม่ใช่แค่คนส่งผ่านข้อมูล” ในคอลัมน์สัมภาษณ์ประจำฉบับ นิตยสารสถานปฏิรูป ฉบับที่ 77 เดือนกันยายน 2547

(4) ทำให้สัมภาษณ์ เลขา ปิยะอจรรย์ เรื่อง “การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน” ในรายการเส้นทางการศึกษา AM 891 สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ วันเสาร์ที่ 2 ตุลาคม 2547

1.3) การนำเสนอผลงานในการประชุมทางวิชาการ

(1) การประชุมนานาชาติ เรื่อง “Managing Teacher Education for Excellence” จัดโดย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 11-14 กรกฎาคม 2547 ในการประชุมครั้งนี้ เลขา ปิยะอจรรย์ เป็นผู้แทนของคณะนักวิจัยหลัก นำเสนอกลยุทธ์ของการบริหารจัดการครูศึกษา จากความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินงานชุดโครงการ วพร. โดยเป็นผู้แทนฝ่ายไทยร่วมอภิปรายกับผู้แทนจากประเทศจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ภายใต้หัวข้อเรื่อง “Innovative Models in Teacher Education Management” ในวันที่ 14 กรกฎาคม 2547

โครงการวิจัยแม่บท

(2) โรงเรียนในโครงการ วพร. ภาคกลาง 7 แห่ง เสนอผลงานวิจัยในรูปแบบของการจัดนิทรรศการพร้อมตัวอย่างผลงานประกอบกับการให้คำแนะนำปรึกษาจากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัย ในการประชุมทางวิชาการในงานเทศกาลหนังสือเด็ก และเยาวชนครั้งที่ 2 วันที่ 18 กรกฎาคม 2547 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 700 คน

1.4) คณะนักวิจัยของชุดโครงการ วพร. อันประกอบด้วยโครงการวิจัยแม่บท โครงการวิจัยย่อย 49 โครงการ และโรงเรียน/สถานศึกษา 135 แห่ง จะร่วมกันจัดการประชุมวิชาการ การประชุมปฏิบัติการ และการจัดแสดงนิทรรศการผลงานวิจัย ในวันที่ 21-22 มกราคม 2548 คณะครูศาสตราจารย์ทางครุศาสตร์มหาวิทยาลัย เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับผลการดำเนินการวิจัยและพัฒนาทั้งของระดับโครงการวิจัยแม่บทและโครงการวิจัยย่อย รวมทั้งเผยแพร่ความรู้และข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นบทเรียนสำคัญจากผลการวิจัยต่อสาธารณชน โดยคาดว่าจะมีผู้สนใจเข้าร่วมงานทั้ง 2 วัน ประมาณ 2,000 คน ในการประชุมวิชาการนอกจากจะมีการรายงานผลการวิจัยของโครงการวิจัยแม่บท และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ต่อที่ประชุมแล้ว ยังจะมีการมอบเกียรติบัตรและรายงานการวิจัย รวมทั้งหนังสือ สื่อ และเอกสารต่าง ๆ แก่คณะนักวิจัยของโครงการย่อยด้วย

1.5) การบรรยายหรือรายงานผลการดำเนินงานของชุดโครงการ วพร. ต่อหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพจัดประชุม และต่อผู้แทนหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้าร่วมประชุม ได้แก่

(1) การประชุมเพื่อกำหนดกรอบแนวทางการวิจัยและพัฒนาต้นแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน จัดโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.)

(2) การประชุมเพื่อประกาศยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติของกระทรวงศึกษาธิการ ณ ศูนย์การประชุมไบเทค บางนา

(3) การประชุมเรื่อง “แนวทางการพัฒนาระบบวิจัยทางการศึกษา” จัดโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) ณ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

(4) การประชุมพิจารณาร่างโครงการ “การพัฒนาเชิงระบบสู่โรงเรียนสุภาพะ” จัดโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

(5) การประชุมพิจารณาผลการดำเนินงานโครงการ “โครงการวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา ระยะที่ 1 และการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยระยะที่ 2” จัดโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(6) การประชุมในงานประชุมทางวิชาการ จัดโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ซึ่งจัดขึ้นที่จังหวัดสกลนคร และกรุงเทพมหานคร

โครงการวิจัยแม่บท

1.6) สร้างเครือข่ายและส่งเสริมให้โรงเรียนในชุดโครงการ วพร. มีการพัฒนาต่อเนื่องและขยายผลการปฏิรูป เช่น เสนอแนะรายชื่อโรงเรียนในชุดโครงการ วพร. ให้คณะผู้บริหารโครงการ “การพัฒนาเชิงระบบสู่โรงเรียนสุภาพะ” นำไปพิจารณาให้เข้าร่วมโครงการ ปรากฏผลว่า โรงเรียนจำนวน 7 โรงเรียนของชุดโครงการ วพร. ได้รับการคัดเลือกให้เข้าโครงการ

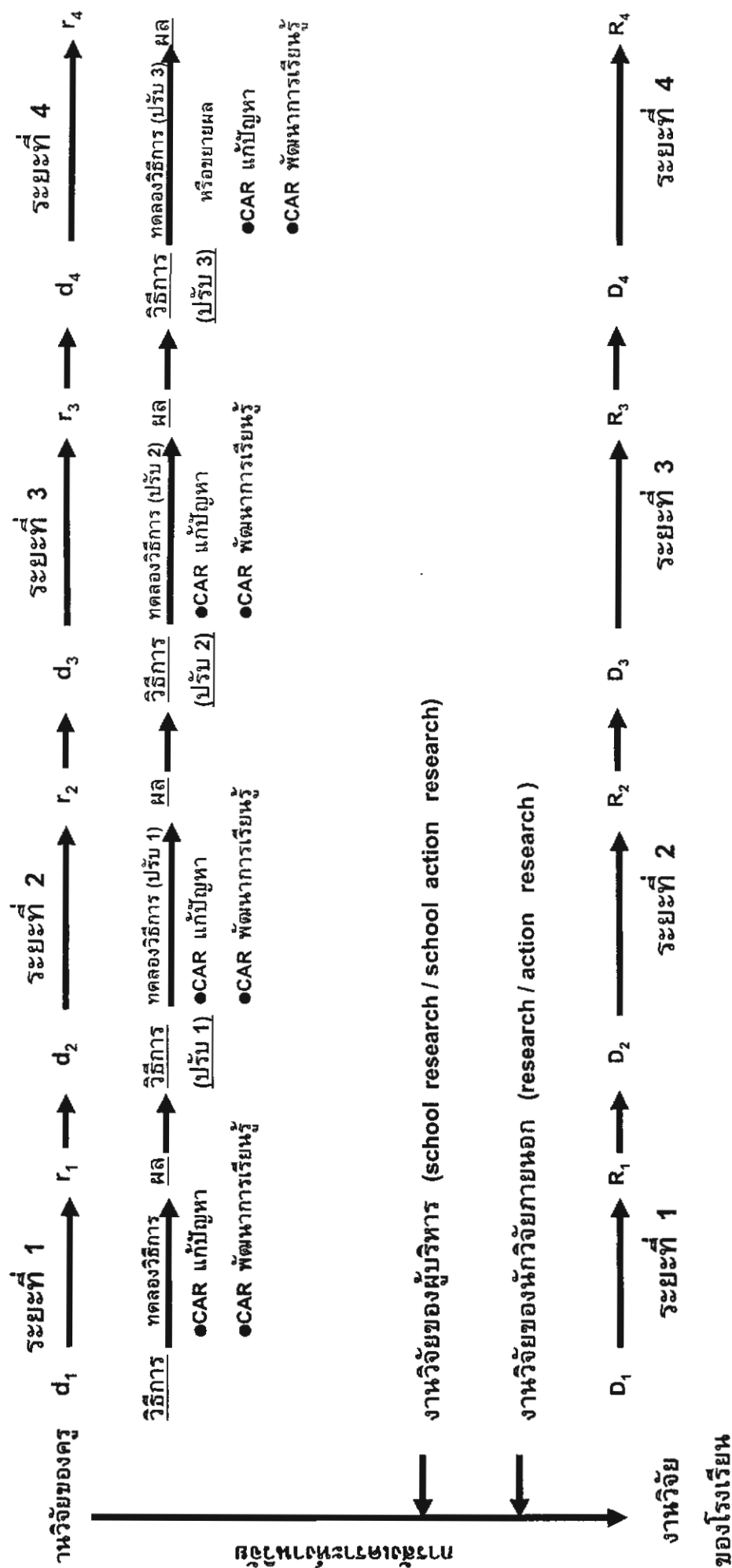
1.7) ขยายขอบข่ายการวิจัย เพื่อการสร้างองค์ความรู้ที่กว้างขึ้นและลึกซึ้งขึ้น โดยการสนับสนุนนิสิตนักศึกษาให้เรียนรู้จากโครงการ และศึกษาวิจัยต่อเนื่องในเรื่องที่ตนสนใจ ซึ่งปรากฏว่ามีนิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนใจดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับมหาบัณฑิต และระดับดุษฎีบัณฑิต ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุดโครงการ วพร. รวม 11 เรื่อง (รายละเอียดเสนอไว้ในบทที่ 8)

2) การขยายผลเข้าสู่ระบบปกติเชิงนโยบาย

2.1) โครงการวิจัยแม่บทได้ติดต่อประสานงานกับผู้บริหารในระดับเขตพื้นที่การศึกษาหลายแห่ง เพื่อเผยแพร่แนวคิด และผลงานของชุดโครงการ วพร. ให้แก่โรงเรียนในระดับเขตพื้นที่การศึกษา เช่น เขตพื้นที่การศึกษากทมมหานคร เขต 1 เขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี เขตพื้นที่การศึกษอำนาจเจริญ เขตพื้นที่การศึกษาลพบุรีเขต 1 และเขต 3 เขตพื้นที่การศึกษาศกนคร เขต 2 เขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2

2.2) โครงการวิจัยแม่บท ได้นำเสนอแนวคิด และผลงานของชุดโครงการ วพร. แก่ผู้ช่วยรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงศึกษาธิการ และผู้บริหารระดับสูงของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ณ อาคารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ทั้งนี้เพื่อร่วมหารือถึงความเป็นไปได้ในการผลักดันให้โรงเรียนในชุดโครงการวพร. ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนให้ดำเนินการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งสนับสนุนให้โรงเรียนและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่เกี่ยวข้องตระหนักถึงประโยชน์ของการเป็นต้นแบบของโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และหาแนวทางในการร่วมมือกันให้โรงเรียนเหล่านี้เป็นฐานในการช่วยเหลือพัฒนาโรงเรียนอื่น ๆ ต่อไป

กรอบการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยแม่บท นำเสนอเป็นแผนภาพ 3.2 ดังนี้

แผนภาพ 3.2 กรอบการวิจัยของโครงการวิจัยย่อย วพร.

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรในการวิจัยนี้ประกอบด้วยโรงเรียนและบุคลากรในโรงเรียน/ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน และกรรมการสถานศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ/ศึกษานิเทศก์ของเขตพื้นที่การศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง มี 4 กลุ่ม ได้แก่

1. โรงเรียน

โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในโครงการ วพร. เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 135 โรงเรียน กระจายอยู่ทุกภูมิภาค ทุกสังกัด ทุกขนาด และสถานที่ตั้งในเมือง นอกเมือง ดังเสนอไว้ในตาราง 3.5 และตาราง 3.6 ซึ่งแสดงให้เห็นจำนวนโรงเรียนในแต่ละกลุ่ม

ตาราง 3.5 โรงเรียน/สถานศึกษา ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสังกัด ขนาดโรงเรียน และระดับการศึกษาที่เปิดสอน

สังกัด*	สพฐ.			เทศบาล	สกอ.		อาชีว	กระทรวง การท่องเที่ยว (พลธ.)	คชด.	กทม.	รวม
	ขนาด** (อป.ข.)	(สค.)	(สข.)		(ทบวง)	(สทรภ.)					
เล็ก	23(17.037)	1 (0.740)	4 (2.963)	3 (2.222)	-	-	-	-	4 (2.963)	1 (0.740)	36 (26.666)
กลาง	35(25.926)	7 (5.185)	5 (3.704)	1 (0.740)	1 (0.740)	4 (2.963)	1 (0.740)	1 (0.740)	1 (0.740)	-	56 (41.482)
ใหญ่	4 (2.963)	2 (1.482)	2 (1.482)	4 (2.963)	5 (3.704)	-	1 (0.740)	-	-	1 (0.740)	19 (14.074)
ใหญ่พิเศษ	3 (2.222)	6 (4.444)	9 (6.666)	2 (1.482)	1 (0.740)	-	3 (2.222)	-	-	-	24 (17.777)
รวม	65 (48.181)	16 (11.852)	20 (14.815)	10 (7.407)	7 (5.185)	4 (2.963)	5 (3.704)	1 (0.740)	5 (3.704)	2 (1.482)	135 (100.000)
ระดับการศึกษาที่เปิดสอน											
อนุบาล 1-3	-	-	1 (0.740)	-	-	-	-	-	-	-	1 (0.740)
อนุบาล - ป.6	27(20.000)	-	7 (5.185)	4 (2.963)	1 (0.740)	2 (1.482)	-	-	5 (3.704)	1 (0.740)	47 (34.815)
อนุบาล- ม.3	37(27.407)	-	4 (2.963)	5 (3.704)	-	-	-	-	-	1 (0.740)	47 (34.815)
อนุบาล- ม.6	-	-	7 (5.185)	1 (0.740)	1 (0.740)	1 (0.740)	-	-	-	-	10 (7.407)
ป.1-ป.6	1 (0.740)	-	-	-	2 (1.482)	1 (0.740)	-	-	-	-	4 (2.963)
ป.1-ม.6	-	-	-	-	1 (0.740)	-	-	-	-	-	1 (0.740)
ม.1- ม.3	-	1 (0.740)	-	-	-	-	-	1 (0.740)	-	-	2 (1.482)
ม.1- ม.6	-	15(11.111)	1 (0.740)	-	2 (1.482)	-	-	-	-	-	18 (13.333)
ปวช.-ปวส.	-	-	-	-	-	-	5 (3.704)	-	-	-	5 (3.704)
รวม	65 (48.181)	16 (11.852)	20 (14.815)	10 (7.407)	7 (5.185)	4 (2.963)	5 (3.704)	1 (0.740)	5 (3.704)	2 (1.482)	135 (100.000)

* ในวงเล็บคือสังกัดเดิม

** ขนาดโรงเรียน น้อยกว่า 300 ขนาดเล็ก 301 - 1,000 ขนาดกลาง 1,001- 2,000 ขนาดใหญ่ มากกว่า 2,001 ขนาดใหญ่พิเศษ

ตาราง 3.6 โรงเรียน/สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามภาคภูมิศาสตร์และสังกัด

ภาค	สังกัด	สพฐ.			เทศบาล	สอ. (ทบวง/ สธ.)	อาชีว	กระทรวงการ ท่องเที่ยวฯ (พล.)	คชด./ กท.	รวม
		(สพช.)	(สค.)	(สช.)						
กลาง		21	3	11	1	6	1	-	กท.2	45
เหนือ		9	4	2	6	2	-	-	-	23
ใต้		11	3	4	1	-	2	-	-	21
ตะวันออกเฉียงเหนือ		24	6	3	2	3	2	1	คชด.5	46
รวม		65	16	20	10	11	5	1	7	135

2. บุคลากรในโรงเรียน บุคลากรในโรงเรียนโครงการ วพร. ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มครู กลุ่มนักเรียน รวมทั้งกลุ่มผู้ปกครองนักเรียน/ กรรมการสถานศึกษาในโรงเรียนในโครงการ วพร. จำนวน 135 โรงเรียนดังกล่าว รวมจำนวน 265,174 คน ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 3.7

ตาราง 3.7 บุคลากรในโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามจังหวัด โครงการ โรงเรียน/สถานศึกษา และภาคภูมิศาสตร์

ภาค	จังหวัด	โครงการ	โรงเรียน/ สถานศึกษา	ผู้บริหาร	ครู	นักเรียน	ผู้ปกครอง/ กรรมการ สถานศึกษา
กลาง	11	17	45	45	2,266	42,725	44,675
เหนือ	7	10	23	23	940	23,226	25,176
ใต้	6	8	21	21	735	16,409	18,359
ตะวันออกเฉียงเหนือ	9	14	46	46	1,806	43,386	45,336
รวม	33	49	135	135	5,747	125,746	133,546

3. นักวิชาการภายนอกโรงเรียน นักวิชาการภายนอกโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย คณาจารย์มหาวิทยาลัย จำนวน 46 คน นักวิชาการ/ศึกษานิเทศก์จากกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 87 คน รวมทั้ง 133 คน ข้อมูลเกี่ยวกับนักวิจัยภายนอกแสดงในตาราง 3.8

ตาราง 3.8 นักวิจัยภายนอกที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามภาคภูมิศาสตร์และสายงาน

ภาค	อาจารย์ มหาวิทยาลัย	นักวิชาการ/ ศึกษานิเทศก์	รวม
กลาง	16	26	42
เหนือ	11	12	23
ใต้	2	17	19
ตะวันออกเฉียงเหนือ	17	32	49
รวม	46	87	133

4. นักวิจัยโครงการวิจัยแม่บท นักวิจัยโครงการแม่บทประกอบด้วย นักวิจัยหลัก 4 คน และนักวิจัยร่วม 20 คน ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในพื้นที่

เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูล

การนำเสนอเครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 ตอน ตอนแรกเป็นเครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยของโครงการวิจัยแม่บท และตอนที่สองเป็นเครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูลโครงการวิจัยย่อย

ตอนที่ 1 : ชนิดของเครื่องมือ วิธีสร้างเครื่องมือ และวิธีการรวบรวมข้อมูลโครงการวิจัยแม่บท

1. ชนิดของเครื่องมือ

เครื่องมือการวิจัยของโครงการวิจัยแม่บท มีทั้งเครื่องมือสำหรับรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ เครื่องมือสำหรับรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ มี 4 แบบ ได้แก่ แบบประเมินแบบวัด แบบสำรวจ และแบบสอบถาม รวม 16 ชุด ดังแสดงในตาราง 3.9